HRVATSKI TJEDNIK

novine za kulturna i društvena pitanja

NAKLADA MATICE HRVATSKE

zagreb,
22. listopada 1971.
godina I.
broj 27.
cijena 2 dinara

VLADO GOTOVAC

TRI PUTA HRVATSKA

I
Mržnja

Godina je 1971: trideseta obljetnica Revolucije.

Zastava Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije zabodena je kao inspiracija i opravdanje u jedan besprijekorno ciničan poziv na genocid: poziv u kojem je oživljena manira Goebelsove propagande, poziv ludila formuliran u karikaturi. Taj falsifikat ciljeva revolucije, bez presedana po svojoj drskosti, objavljen je na naslovnoj stranici »Ježa, lista za humanizam i renesansu«. U njemu se u ime nove Jugoslavije plakatira program za uništavanje Hrvatske: zamisao koja svoje sugovornike može steći jedino među četnicima i ustašama. Jer samo ti ljudožderi mogu u njoj naći razloge za smijeh i za svoje postojanje. Jedan avetinjski svijet, koji još uvijek zaprepašćuje i užasava ljudsku memoriju, mogao bi u toj karikaturi otkriti poziv za povratak! Godina je 1971: trideseta obljetnica Revolucije.

Svečanosti kojima smo je pozdravili nisu se svele na veselje pirotehničkih prizora: mi smo je slavili i radikalnim nastavljanjem njenih preobražaja. To je obljetnica bez dogma, sa slobodom socijalizma uvijek spremnog na novo i njegove neizvjesnosti: obljetnica s kojom svaki naš narod na putovima svoje vlastite lucidnosti odgovara zahtjevima goleme zajednice sanjara kojima je u srcu budućnost svijeta. I mi se Hrvati ponosimo predanošću kojom smo prihvatili obveze svog postojanja u toj epohalnoj utopiji!

Godina 1971: trideseta obljetnica Revolucije.

Poziv na genocid nije pothvat kritičke svijesti, nego iracionalnog bunila u kojem se propast svih vrijednosti proglašava za novu vrijednost, za »novi poredak«. I zato on ne može poštivati Vlačića i Križanića, Boškovića i Držića, Gupca i Kvaternika, Vrančića i Krležu, Supila i Broza, ne može poštivati njihovu domovinu i njihov narod, veličinu njihovih djela, ne može, jer bi tada bio nemoguć! I zato on u trenutku našeg ponosa, kada sabiremo podrijetlo i značenje jednog slavlja s kojim postajemo dio snage budućeg svijeta, zajedno sa svima koji prosljeđuju iskušenja revolucije, cijelu našu povijest svodi na zmijsko ustaštvo, a novu Jugoslaviju na njenog likvidatora!

Godina je 1971: trideseta obljetnica Revolucije.

Poziv objavljen u »Ježu« tišim glasom ponavlja i »Stradija«: Na njezinoj naslovnoj stranici Hrvatska je svedena na razlog sljepila u Jugoslaviji. S tom ispričnicom svi su oslobođeni svake krivnje. Ona je samo pitanje hrvatske sudbine! I dok ta sudbina postoji – Jugoslavija će biti bez očiju!

Stari su to prizori stare mržnje i njene metode: ali sve nemoćniji, ali sve očajniji i zato sve histeričniji, sve bjesomučniji. Pred Hrvatskom, čudesnim i tragičnim feniksom koji uvijek i ponovno nalazi svoj sjaj, oni su samo odvratna fantazmagorija!

Jer godina je 1971! I već trideseta obljetnica Revolucije!

II
Lukavost

Saznali smo iz NIN-a (br. 1084 – 17. oktobar 1971.) da je pokojni profesor Stefanović sudjelovao u raspravi o amandmanima ustava SR Hrvatske na Zagrebačkom sveučilištu. Uskrsnuo je da bi dao podršku svojim stajalištima iz »Hrvatskog tjednika«!

Ta vijest (kao dio napisa »Hrvatska opredelenja«) s humorom potvrđuje ograničenu istinu onoga što glavni i odgovorni urednik NIN-a F. Barbieri kaže u svom uvodniku: »događaji stvaraju štampu, ali štampa ne stvara događaje«. Jer, njegov suradnik zbilja ne može svojim pisanjem oživjeti mrtvoga!

Ali on može nešto drugo: u materiju stvarnog događaja unijeti odnose i značenja kojih u njoj nema. U tome je moć novinstva i ograničenost Barbierijeve definicije. Jer nema »događaja po sebi«: svaka vijest govori o »događaju za nas« (ma koliko to »za nas« bilo široko!). I tu činjenicu također potvrđuje suradnik NIN-a u svom napisu »Hrvatska opredelenja«. Ne samo jedanput! Ali dovoljan je jedan jedini primjer, čak samo dio jedne rečenice, da se to pokaže: »a Srbi i narodnosti koji žive u njoj (u Hrvatskoj – V. G.) imaju određena prava.« Govori se o praktičnim posljedicama ostvarivanja teze o nedjeljivosti suvereniteta.

Naravno, ustavom nitko ne dobiva neodređena prava! On se i donosi upravo zato da bi se ona odredila! Prema tome, naglašavajući da bi Srbi i narodnosti imali »određena prava«, NIN-ov suradnik sugerira da je u pitanju redukcija prava! I da do nje dovodi teza o nedjeljivosti suvereniteta, teza koju zastupa »Hrvatski tjednik« i »neki komunisti Zagrebačkog sveučilišta«. Tako se na posredan način ali razgovjetno i bez dokaza diskvalificira jedno stajalište; mimo svih njegovih razloga, mimo njegovog stvarnog sadržaja. Jer iz nedjeljivosti suvereniteta jednog naroda ne slijedi (nikakvo!) autonomno određivanje – smanjenje ili proširenje – građanskih prava državljana: i suvereni narod može u tome biti duboko obespravljen, kao što nesuvereni može biti snažno privilegiran. Isključivo naš je paradoks da se dijeljenje suvereniteta opravdava revolucijom!

S bukom ili bez nje – ali uvijek uz ignoriranje činjenica i logike! – našoj se javnosti nastoji nametnuti uvjerenje da je teza o nedjeljivosti suvereniteta opasan izraz nacionalizma. I NIN-ov suradnik podržava i širi te glasove. Jasno, on može reći da su to stajališta hrvatskih ustavotvoraca. Ali s tim pokrićem samo bi se povećalo licemjerje njegovog napisa: jer do ovog trenutka te optužbe nitko nije potkrijepio dokazima. A ni on ih ne traži! I njemu je dovoljna krilatica o redukciji prava: jer to je efikasan poziv na uznemirenost za sudbinu Srba u Hrvatskoj!

Povećanje broja činjenica u informacijama, što F. Barbieri u svom uvodniku zastupa kao put do objektivnosti, za njegovog suradnika nema nikakvo značenje. On, istina, ne stvara događaje, ali je u njima i prema njima unaprijed svrstan i uvijek dolazi do istih zaključaka. Jer naš vid je i u našim uvjerenjima!

III
Brutalnost

Vrginmost je postao vrlo živo središte osebujne političke djelatnosti: jedna grupa iz njega neprestano nadzire sva pitanja Srba u Hrvatskoj. On se pretvorio u svojevrsnu metropolu kontrolnih kadrova! Vijesti iz njega često spadaju u burne zanimljivosti dana. Tamo se sve žestoko formulira i glasno zastupa. Tisak zato ponekada (u Zagrebu) hladi junačnu temperaturu i sadržaj stajališta iz Vrginmosta.

Počelo je nakon X. sjednice CK SK Hrvatske. Ona je nekima bila i ostala razlog za uznemirenost. I što je postojanje Hrvatske bilo stvarnije, njihov je nemir bio veći. Najednom je u njima silno oživio osjećaj za pravdu, za jednakost. I naglo im se proširio krug interesa: od zanimanja za jezik, preko brige za povijest, do strasti za književnost. Uvijek sa stvarnošću Hrvatske raste i razvija se njihova opća osjetljivost za sve razlike, za sve principe, za sva prava. A propadanje Hrvatske uspavljuje njihovu savjest. To je u najmanju ruku čudan odnos prema domovini!

Rasprava o ustavnim amandmanima dovela je do vrhunca razbuđenu brigu grupe za socijalizam, za Jugoslaviju i za sebe. Jer to su spavači koji ne sanjaju nego se sami sebe sjećaju i hoće da sve bude jednakom tom sjećanju! Pod demokracijom oni pomišljaju svoju volju i njeno izvršavanje, pod socijalizmom prava što iz toga proizlaze.

Naravno, amandmani to ne osiguravaju. Naprotiv! Oni ozakonjuju radikalne promjene! I zato se uznemirenost kontrolne grupe pretvara u otpor novom s Hrvatskom kao njegovom najopasnijom posljedicom. O jednom pothvatu s takvim namjerama govori i zadnja vijest iz Vrginmosta: zatraženo je da himna SR Hrvatske ne bude »Lijepa naša domovino«! Jer je »to stara, romantičarska pesma i ne odražava našu stvarnost«; a njezin posljednji stih »je suviše uzak, jer pominje samo hrvatski narod« (prema »Politici« od 17. oktobra 1971.)!

Jedino pitanje koje se može postaviti nakon tog nevjerojatnog ali, na žalost, istinitog zahtjeva jest: iz kojeg vremena i iz kakvih osjećaja dolazi ta ružna brutalnost i njena poniženja? taj zahtjev za ukidanje naših povijesnih simbola jedinstvenih u svojoj blagosti, čak dirljivih u svojoj vjeri i svojim idealima? zahtjev postavljen nama, u našoj vlastitoj domovini!

Vrginmost je po tom zahtjevu grupe postao metropola brutalnog odbijanja Hrvatske kao domovine. Djelo jednog Hrvata i jednog Srbina odbačeno je zajedno s povješću koju predstavlja! Ali taj jedinstveni pothvat ipak ne iznenađuje: u njemu je definitivno otkriven smisao dugog niza različitih zahtjeva i protesta što ih je od X. sjednice CK SK Hrvatske do danas Hrvatskoj uputila ista grupa. Njeno zaklinjanje na socijalizam, na bratstvo i jedinstvo s takvim pothvatima nikoga ne može uvjeriti u svoju iskrenost!

»TKO KOME ZATVARA VRATA?«

Budući da nas je u svojem spisateljskom zanosu izvjesni Božidar Pavleš izvolio spomenuti u članku »Tko kome zatvara vrata?« i budući da nas je svrstao u jedan od, po njemu pronađenih, koprivničkih bunkera iz kojih se puca po Matici hrvatskoj (mudro izbjegavši reći da se radi o nekolicini javnih djelatnika, koji življu koprivničkom dosad ništa pokazali nisu), dužni smo, a i vi, po Zakonu koji još uvijek nazivamo »o štampi«, izvjestiti cijenejne čitatelje našeg sve čitanijeg tjednika, o istini kako je mi vidimo.

Naime, o tome koga ćemo ugostiti u zasad jedinom hrvatskom humorističkom listu »Feferon«, potpisani Božidar Pavleš ne bi trebalo da previše razmišlja, jer smo putem raznih sredstava informiranja više puta pozivali na suradnju SVE zainteresirane (dakle i Božidara Pavleša, koji je zadnjim svojim spisateljskim radom u »Hrvatskom tjedniku« pokazao da ima smisla za humor), a uspjeli smo okupiti znatan broj hrvatskih humorista, satiričara i karikaturista. List je otvoren za sve, prema tome ne može biti govora o bunkeru, a ponajmanje o antimatičinom ili antihrvatskom bunkeru. Za naš rad dobili smo mnoga priznanja od poznatih humorista, a i običnih čitatelja, a krug suradnika sve se više širi. Usput, kao ni »matični mušketiri«, urednik »Feferona« za uređivanje lista ne prima — ni dinara.

O Pododboru Matice hrvatske u Koprivnici zasad se ništa ne zna, osim da su već davno osigurani novci za neke akcije, a da te akcije nisu realizirane, a zna se da Pododbor Matice hrvatske u Koprivnici u ovoj godini nije priredio ni jednu jedinu javnu manifestaciju (a bilo je prigode, zar ne?), da je svojevremeno odbijen rukopis Paje Kanižaja »Kralju Tomislavu«, iako s preporukom centrale Matice u Zagrebu, a da ga je tiskalo društvo »Zrinski« iz Čakovca, čiji su aktivni članovi i redakcija »Ferona« i da to društvo »Zrinski« ima u ovim krajevima više članova nego Pododbor Matice hrvatske. Odgovorite mi, druže uredniče: u kojem grmu leži zec, odnosno: u kojem »bunkeru« spava Božidar Pavleš i ostali članovi Pododbora, koji nisu uspjeli okupiti članstvo, pa zato u svojim akcijama ostaju usamljeni.

U prilogu vam šaljemo i posljednji broj »Feferona«, kojeg je »Hrvatski tjednik« (zahvaljujemo) svojevremeno najavio, kako bi se i sami uvjerili da li smo zaista »bunker iz kojeg se puca« na Maticu hrvatsku, ili je članak Božidara Pavleša ljubomorni lelek na svježe, nadolazeće snage. Zbog toga i povika na »Susrete«, povika na »Feferon«. A mi se i ne čudimo: u Koprivnici je rijetko dosad nešto na kulturnom planu uspijevalo iz vlastitih izvorišta: gotovo redovito je to »na vrijeme« sasječeno. Primjeri: Gradsko amatersko kazalište, »Podravska revija«, humoristički list »Koprivice.« I pitanje Pododboru Matice hrvatske u Koprivnici: tko po vašem mišljenju treba ujediniti snage? Ne čini li se Pododboru da bi to prvenstveno bio njegov zadatak? Svi će na to rado pristati. A naročito zbog toga što imaju ideje kako da utroše novac što ga Pododbor, iako mu je stavljen na raspolaganje, dosad nije utrošio, mada je bilo mjesta i vremena da pokaže svoju aktivnost.

A vas, dragi drugovi iz Matice, pozivamo da dođete k nama i da se na licu mjesta uvjerite »tko kome zatvara vrata«.

IVICA ČIČIN-MAŠANSKER

ZA HRVATSKU NACIONALNU DRŽAVU

Pratim u zadnjim brojevima HT prilog diskusiji o prijedlogu amandmana na ustav SR Hrvatske koji je dan na javnu diskusiju.

Iako sam Mađar po narodnosti, rođen u Hrvatskoj, potpuno odobravam prijedlog HT-a za definiciju SR Hrvatske kao »nacionalne države hrvatskog naroda«. Isticanjem naše braće Srba kao nosilaca suvereniteta učinila bi se nepravda ostalim narodima koji žive u Hrvatskoj. A zahtijevati da se i ostali narodi koji žive u Hrvatskoj imenuju kao nosioci suvereniteta, kako se nitko ne bi osjećao zapostavljen i manje vrijedan, bio bi zbilja kuriozitet u svijetu: da se za nosioca suvereniteta jedne države imenuju dva ili više naroda.

Čak i sa stajališta da se time želi naglasiti ravnopravnost Srba u Hrvatskoj s Hrvatima, deplasirano je usvajati takvu definiciju jer je iz ostalih točaka Ustava vidljivo i jasno naglašeno da su svi narodi u SR Hrvatskoj ravnopravni i izjednačeni u svojim pravima i dužnostima.

Mi svi pripadnici ostalih naroda koji živimo u Hrvatskoj ne smijemo zaboraviti da smo se u našu sadašnju domovinu doselili isključivo dobrotom hrvatskog naroda i da ne možemo zahtijevati da mu budemo superiorni, već jedino ravnopravni.

Zato u ime svih mojih sunarodnjaka istomišljenika s kojima sam o tome diskutirao prosvjedujem protiv svih etiketiranja i napada na komentatore HT-a, koji su slobodno, stručno i znanstveno obrazložili i iskoristili svoje pravo da iznesu svoje stavove.

Ne znamo zašto je predan na javnu diskusiju nacrt amandmana ako se u diskusiji o njima ne može ni milimetar odstupiti od onih predloženih, bez bojazni da se ne nazove separatistom i sličnim etiketiranjem.

Ako se od hrvatske javnosti očekuje samo papagajsko ponavljanje i odobravanje predloženih amandmana, bez mogućnosti slobodnog iznošenja svojih stavova i argumenata, onda je suvišno i davati ih na javnu diskusiju.

Puno pozdrava od hrvatskih Mađara

Geza Nemet
Lessebo, Švedska

P. S.
Ako budete našli za shodno da objavite moje mišljenje, uzmite si pravo da ga upotpunite potrebnim interpunkcijama, i sve što nije u duhu hrvatskog jezika slobodno ispravite, iako sam se ja trudio da napišem što pravilnije. (I napisali ste, tako da jezik Vašega pisma nije bilo uopće potrebno mijenjati. — Nap. ur.)

AMANDMANI

Sudjelujući u raspravi o ustavnim amandmanima na ustav Socijalističke Republike Hrvatske, želim reći da u amandmanu 1, točka 1, nije jasno rečeno da li hrvatski narod stvara svoju nacionalnu državu ili samo sudjeluje u stvaranju jedne višenacionalne državne tvorevine na svome nacionalnom teritoriju. Apsurdno je da jedna ista država bude u isto vrijeme i nacionalna i višenacionalna. Ustav kao temeljni dokument i zakon mora biti sasvim jasno i precizno definiran, te ne smije davati povoda za različita tumačenja kako u sadašnjosti tako i budućnosti, to jest povijesti. Hrvatski narod je potpuno formiran narod sa svim atributima koji ga karakteriziraju, kao što su etnološki, povijesni, teritorijalni, jezični i svi drugi. Prema svim demokratskim načelima čovječanstva, svaki narod ima pravo na samoodređenje, a također, ako je taj narod slobodan, na svome nacionalnom teritoriju ima pravo a i dužnost stvaranja svoje nacionalne države. Povijesna iskustva nas uče da je država potrebna narodu kao okvir da bi se taj narod mogao suvereno razvijati i da bi mogao štititi svoje nacionalne interese. Povijest hrvatskog naroda, kao što je poznato, ne potječe od 1918. ili 1945., ali revolucija od 1941. svakako znači ogromnu prekretnicu, gdje je taj narod u zajednici sa svim ostalim narodima Jugoslavije izvojevao pobjedu i stekao uvjerenje da na demokratskoj i socijalističkoj osnovi gradi svoju budućnost. Kako su se svi narodi borili jedinstveno za sve, apsurdno je isticati posebne privilegije i zasluge pojedinih naroda. Svi narodi Jugoslavije imaju svoj povijesni nacionalni teritorij, čiji su integritet upravo u revoluciji sačuvali i gdje suvereno i slobodno mogu stvarati svoje nacionalne države, a također, radi daljnje zaštite svojih nacionalnih interesa, oni se udružuju u zajedničku federativnu državu Jugoslaviju. Amandman 1, točka 1, Ustava SR Hrvatske govori o nacionalnoj državi hrvatskog naroda, srpskog naroda u Hrvatskoj i ostalih naroda i narodnosti. Prema ovoj definiciji nije jasno zašto se uopće ovakva višenacionalna država zove Hrvatska. To je objasnio drug Dušan Dragosavac na narodnom skupu u Omišu, izrazivši mišljenje da se zato zove Hrvatska, jer hrvatski narod predstavlja većinu. Mi, sadašnja generacija hrvatskog naroda, ne bismo mogli, a ne bismo ni smjeli prihvatiti takvo stajalište. Smatram da je pravo hrvatskog naroda na ovome tlu neotuđivo, bez obzira na brojno stanje. To pravo hvatskog naroda treba jasno i ustavno definirati, jer kao što govori drug Miko Tripalo, ovo je jedino mjesto, na svijetu gdje hrvatski narod može konstituirat svoju državu i ostvarivati svoja nacionalna prava. Srbi u Hrvatskoj, ili pripadnici bilo kojeg drugog naroda, ne mogu, a sigurno i neće biti zapreka ostvarenju legitimnih prava hrvatskog naroda. U Ustavu SR Hrvatske treba također jasno reći, kao što je već i predviđeno, da su svi građani — državljani Hrvatske, bez obzira na nacionalnost, vjeru i rasu, potpuno ravnopravni s Hrvatima u svim pravima i dužnostima. Mislim da u Ustavu nije potrebno u tome smislu nijedan narod posebice isticati, bez obzira na brojnost toga naroda, jer bi se takvo isticanje moglo smatrati privilegijem ili pak nepovjerenjem, što ne može biti zalog bratstvu, jedinstvu, zajedništvu i prijateljstvu. Pripadnici drugih naroda u Hrvatskoj, ukoliko stoljećima žive u slozi s hrvatskim narodom i Hrvatsku osjećaju svojom domovinom, svoju nacionalnu državnost ostvaruju kroz hrvatsku državnost. Ukoliko se osjećaju integralnim dijelom nekog drugog naroda, u tome slučaju svoju nacionalnu državnost ostvaruju kroz državnost toga naroda kojim se osjećaju. Stajalište brojnosti pojedinih naroda i momentalne većine u Hrvatskoj apsolutno je neprihvatljivo, jer bi to značilo neprekidno prebrojavati se i živjeti u psihozi da možemo jednoga dana izgubiti svoju domovinu, a ujedno živjeti u strahu da ponovno sadistički ekstremisti ne počnu na svoj poznati stravični način regulirati brojna stanja u Hrvatskoj. Nadamo se da to nitko ne želi.

Dr. Ružica Čavar
liječnik-stomatolog
Zagreb

NE PRIZNAJU HRVATSKI JEZIK

Pratim redovno vaš tjednik od početka izlaženja, te mi se sviđa bogat raspon raznih tema, koje se redovito iz broja u broj obrađuju na stranicama lista. Tako i članci o jeziku, koji je u domovini konačno dobio svoje hrvatsko ime.

Međutim, ovdje u tuđini kao da se u tretiranju hrvatskog jezika nije ništa promijenilo. Na sveučilišnim katedrama za slavistiku u Njemačkoj (vjerujem i u drugim državama) još se uvijek predaje »srpskohrvatski«.

Poznat mi je slučaj na »Wolfgang Goethe - Universitätu« u Frankfurtu, gdje su pojedini studenti napomenuli predavaču da naziv »srpskohrvatski« pripada prošlosti, te da nekadašnja zapadna varijanta tog »jezika« sada konačno nosi svoje pravo ime, hrvatski jezik.

No predavač s njihovim izlaganjem nije bio suglasan, te je izjavio da službeno hrvatski jezik ne postoji.

Slično su prošla dva moja prijatelja kod zahtjeva dozvole za obavljanje službe sudskog tumača za hrvatski jezik. U oba slučaja im to nije bilo dozvoljeno, te su im izdali odobrenje sudskog tumačenja za srpskohrvatski jezik. Na protivljenje te dvojice da navedeno rješenje prime, rečeno im je da oni ne znaju za hvatski jezik, nego za srpsko-hrvatski, te je kao arbitar telefonski pozvan Jugokonsulat, koji je izjavio da je službeni naziv nepromijenjen, tj. skrpskohrvatski.

Da se to stanje konačno izmijeni, predlažem da neka odgovarajuća ustanova za pitanje hrvatskog jezika pošalje svim rektoratima evropskih sveučilišta službeni dopis o nazivu jezika (i novi Pravopis u prilogu).

Nadam se da će tada i naš jezik u inozemstvu dobiti pravo na svoje vlastito, hrvatsko ime.

Hamdija Begović
Frankfurt

SUVERENITET HRVATSKOG NARODA

Serija članaka o novom hrvatskom ustavu koju ste objavili u vašem listu prvorazredan je primjer analitičke vještine i zdravog političkog suda koji služi na čast i vašem listu i autoru koji se, na žalost, nije potpisao. Da su predloženi ustavni amandmani od historijskog značenja za hrvatski narod, o tome nema nikakve sumnje.

Utoliko je važnije formulirati te amandmane na način koji neće postati izvorom novih sumnji i trvenja. Ne smije se zanijekati jednom narodu pravo koje mu po prirodi pripada. Pisac članaka stoga opravdano ističe jedinstvenost suvereniteta hrvatskog naroda. Cijepati suverenitet u Ustavu i nelogično je i politički opasno.

Edo Pivčević, Bristol

»PISMA S OTOKA«

Prisustvovao sam sjednici političkog aktiva u Murteru koja je održana dana 9. rujna 1971. g. Na sjednici se raspravljalo o mom napisu u »Hrvatskom tjedniku« br. 14, koji je HT objavio pod naslovom »Pisma s otoka«.

Politički aktiv Murtera na istoj sjednici »osudio« je moj napis i povodom istoga uputio vam svoj prosvjed. Napominjem da je prosvjed na jednoj od ranije održanih sjednica sastavljen, te je na sjednici političkog aktiva, kao gotov čin, prezentiran prisutnima.

Prije svega, nekoliko riječi želim uputiti mojim dragim sugrađanima iz Murtera. Žao mi je da je jedan broj mojih sugrađana pogrešno shvatio moj napis »Pisma s otoka«, tako da se stječe dojam da sam tim napisom uvrijedio cijelo mjesto. Moram odmah reći da ja to nigdje nisam rekao, niti u spomenutom napisu napisao. Napis je vrlo jasan i određen. Dakle, etiketu unitarizma »prilijepio« sam samo pojedincima koji se još uvijek nalaze ili su se nalazili na rukovodećim položajima u političkim i privrednim strukturama u Murteru.

Oni su malobrojni, ali su zato grlati. Svojim ponašanjem, i ranije stečenim pozicijama, oni su uspjeli nametnuti Murteru svoj stil rada, a samim tim i svoju politiku.

Ja i ovog puta ističem da se ovdje radi o pojedincima, a nikako o cijelom mjestu, kako mi se to želi pripisati. Zato se ponovno obraćam svojim sugrađanima da još jednom pažljivo pročitaju moj ranije objavljeni napis, pa će se uvjeriti da je istina na mojoj strani.

Da bismo lakše došli do prave istine, vratimo se na odgovor političkog aktiva.

Autori odgovora spominju kako sam oklevetao cijelo mjesto i njegovo rukovodstvo, te kako sam to rukovodstvo proglasio protivnicima povijesne X. sjednice CK SKH.

Ja to nisam rekao niti napisao! Doslovce, u vezi s ovim napisao sam:

»Od X. sjednice pa do danas OO SK Murter nije održala ni jedan sastanak posvećen X. sjednici CK SKH. Isto tako, u Savez komunista već dvije godine nisu primili niti jednog omladinca. Nije rijedak slučaj da se na ulici, gostionicama i na drugim javnim mjestima čuje javno negodovanje i nezadovoljstvo protiv rukovodstva CK SKH, i to od ljudi koji su takoreći na 'kormilu' u Murteru.«

Ovu činjenicu politički aktiv u svom odgovoru nije pobio, ali su je zato neki diskutanti u svojoj diskusiji doslovce potvrdili. Tako je, na primjer, sekretar OO SK Petar Papeša rekao: »Točno je da u Murteru ima unitaristički orijentiranih ljudi, kao što je točno da ima i nacionalističkih elemenata, ali to ne daje pravo Ivici Matanoviću da on kao doseljenik daje svoj sud ovom mjestu.«

Koliko su ovdje povrijeđena moja građanska prava, kao socijalističkog samoupravljača i građanina uopće, to ostavljam čitateljima neka prosude sami.

Prigovara mi se da sam osjećaje jugoslavenstva poistovjetio s unitarizmom; to može, a ne mora biti istina, ali ja ni ovo nisam nigdje napisao.

A o tome da je Murter hrvatsko mjesto, a Murterani Hrvati, o tome nema ni govora. Međutim, ja ni o ovome nisam napisao ni jednu riječ.

U svojim izmišljanjima i insinuacijama autori prosvjeda su dosljedni. Po njihovu, ja svoje osjećaje hrvatstva ističem bučno i na bezobrazan način, a »oni« to čine na nekakav drugi način. Kakav?

Da se bolje razumijemo: da sam svoje nacionalne osjećaje i isticao na bučan način, ne bih se toga sramio, a kakav je to bezobrazan način, to mi je zaista nepoznato. Dakle, još jedna velika neistina (da ne kažem laž).

»Matanović je doseljenik iz Like koji još ne zna ni hodati po Murteru ...« Ovome komentar nije potreban. Jedino što mogu reći: poručujem Ličanima da prije dolaska u Murter trebaju pohađati tečaj hodanja. Inače, tko to ne zna, nema mu pristupa u Murter. To svakako važi i za ostale doseljenike, poručuju sastavljači prosvjeda. Na sreću, to su želje samo jedne male šačice ljudi, inače, duboko sam uvjeren, ovo njihovo mišljenje ne dijele i ostali moji sugrađani Murterani. Sastavljači odgovora na moje pismo uzimaju sebi slobodu da me okarakteriziraju kao nacionalistu i šovinistu; naravno, i ovoga puta bez argumenata. To obično rade svi oni koje pogodi istina, pa se u nedostatku argumenata nabacuju svakojakim blatom, da bi se, eto, nekako i sami oprali.

Slučaj je htio da je pogreškom urednika moje »famozno« pismo potpisano tuđim imenom, što svakako nije moja krivnja, pa je i to dalo povoda autorima odgovora na moje pismo da razglabaju o mojem moralnom liku kao članu i povjereniku Matice hrvatske, dovodeći to u vezu sa slabim odzivom Murterana u članstvo MH i (ne)prihvaćanjem moje inicijative za osnivanje ogranka Matice hrvatske u Murteru. Naprotiv, odziv u članstvo MH u zadnja četiri mjeseca povećao se za pet puta, a očekuje se da će u članstvo pristupiti do kraja godine još preko 100 članova.. Za Murter je to zavidna brojka.

Što se tiče (ne)prihvaćanja moje inicijative za osnivanje ogranka MH od jednog dijela građana, to je također velika neistina. Osim toga, inicijativa za osnivanje ogranka nije samo moja, nego svih članova MH na otoku Murteru.. Njeni su pokretači, kako sam već pisao u HT, uglavnom studenti i ostali intelektualci s otoka Murtera ...

Zanimljivo je da je od 29. kolovoza 1971. pa do danas u Murteru održano (koliko je meni poznato) 6 sastanaka, na kojima se uglavnom raspravljalo o mom moralnom liku, kao i o tome da li treba ili ne treba dozvoliti osnivanje ogranka MH. Međutim, nitko se nije sjetio da se bar usputno raspravlja i o nedavnim napadima u nekim sredinama u sjevernoj Hrvatskoj na narodnog heroja Ivana Šibla.

Na kraju napominjem da se sastanci u Murteru još održavaju i da je na dnevnom redu samo jedna točka: politička situacija u mjestu, odnosno napis Ivice Matanovića u HT.

Ivan MATANOVIĆ
Murter

HRVATSKI TJEDNIK

Novine za kulturna i društvena pitanja

Naklada: Matica hrvatska, Zagreb, Matice hrvatske 2, tel. 39-393.

Uređuju: Zvonimir Berković, Vlado Gotovac, Jozo Ivičević, Zvonimir Lisinski, Ivo Skrabalo, Hrvoje Šošić.

Stalni suradnici: Stjepan Babić, Bruno Bušić, Ivan Cerovac, Dubravko Horvatić, Srećko Lipovčan, Franjo Marinković, Zlatko Markus, Zlatko Posavac, Petar Selem, Tvrtko Šercar, Vladimir Vuković

Glavni urednik: Vlado Gotovac

Odgovorni urednik: Jozo Ivičević

Tajnik uredništva: Marija Funes

Tehnički urednik: Drago Cvrljak

Fotografija: Ranko Karabelj

Lektor: Roman Turčinović

Služba organizacije: Bariša Grgić i Zlatko Sešerin

Uredničko vijeće: Zdravko Ašperger, Zvonimir Bartoli (Čakovec), Nikola Batušić, Vlaho Benković (Dubrovnik), Tihomil Beritić, Stjepan Cuić, Žarko Domljan, Branimir Donat, Šime Đodan, Nedjeljko Fabrio (Rijeka), Vid Fijan (Varaždin), Ljubica Filipović-Ivezić (Pula), Vladimir Filipović, Cvito Fisković (Split), Miljenko Foretić (Dubrovnik), Ivo Frangeš, Ivica Gaži, Drago Ivanišević, Hrvoje Iveković, Dubravko Jelčić, Ljudevit Jonke, Vjekoslav Kaleb, Radoslav Katičić, Igor Kuljerić, Ivan Kušan, Tomislav Ladan, Trpimir Macan, Ante Marin, Ranko Marinković, Daniel Marušić, Dragan Mucić (Osijek), Zdenko Munk, Ivan Mužić (Split), Stjepo Obad (Zadar), Vlatko Pavletić, Danilo Pejović, Strahimir Primorac, Stjepan Radić, Vladimir Ruždak, Željko Sabol, (Bjelovar) Ante Sekulić (Delnice) Aleksandar Stipčević, Ivan Supek, Ante Sviličić (Split), Petar Segedin, Šerif Šehović, Krešimir Šipuš, Fabijan Šovagović, Miroslav Šutej (Kutina), Dionizije Švagelj (Vinkovci), Dragutin Tadijanović, Bruno Tandara (Imotski), Mirko Tomasović (Split), Franjo Tuđman, Jelena Uskoković, Miroslav Vaupotić, Marko Veselica, Vice Vukov, Franjo Zenko, Igor Zidić, Bože V. Žigo.

Rukopisi se ne vraćaju.

Stranke se primaju utorkom i četvrtkom od 12 do 14 sati.

Novine izlaze svakog petka

Tisak: »Vjesnik«, novinsko-izdavačko i štamparsko poduzeće, Zagreb, Ljubice Gerovac 1.

Pretplata: godišnja 104,00 d; polugodišnja 52,00 d. Za inozemstvo dvostruko

Cijene inozemnih pretplata: SR Njemačka: godišnja 52 DM, polugodišnja 26 DM, USA: godišnja 14$; polugodišnja 7$.

Dinarske doznake uplatiti u korist računa: Kreditna banka Zagreb 301-8-2185, Zagreb, Matica hrvatska (ZA HRVATSKI TJEDNIK).

Devizne doznake uplatiti u korist računa: Kreditna banka Zagreb 301-620/1001-32000-523, Zagreb, Matica hrvatska (ZA HRVATSKI TJEDNIK)

Cijena oglasa: cijela stranica 8000 d, polovica stranice 5000 d, četvrtina 3000 d, 1 cm² 40 d.

Poštarina plaćena u gotovu

HRVATSKI USTAV (VII)

SAMOUPRAVNI RAZVOJ I POLOŽAJ RADNOG ČOVJEKA

Svi ozbiljniji napisi i izvještaji govore da je položaj radnog čovjeka izvanredno težak. U društveno-ekonomskom smislu, jer u političkom smislu (u smislu aktivnog sudjelovanja u upravljanju državom) jednostavno ne postoji. A kada bi se pokazala prava slika ovog njegovog stanja, lišena skrivalica, ublaženja i iluzija, taj položaj bio bi, sigurni smo, katastrofalno loš. Moglo bi se, paradoksalno, reći: što je veća ideološko-politička buka, to je teži društveno-ekonomski položaj radnog čovjeka. Mnogi politički autoriteti, što svoju revolucionarnu inspiraciju i opredjeljenje crpe upravo iz svijesti o neizmjernoj težini života radnog čovjeka u nas, gotovo to otvoreno priznaju. Konačno, amandmanima na savezni ustav ne treba sporiti solidarističku motivaciju, mada im u osnovi sigurno nije samo to. Nacrt amandmana na Ustav SRH u onom dijelu što se tiče socijalnog pitanja, bio je, nema dvojbe, veoma izdašan. On u tom pogledu nije originalan: to je jednostavan i doslovan prijepis saveznih amandmana — osim statuiranja društvene izvanprivredne domene ne puki pridodatak društveno-ekonomskih odnosa, što je stoposto podizanje vulgarno-materijalističkog nazora na nivo ustavnog stava; time se mi u SRH ponosimo kao svojom osobitom tekovinom i originalnim djelom, zaboravljajući pri tome primat koji, u svakom pogledu, pripada njemačkoj socijaldemokraciji, austromarksizmu posebice. Kako je SRH, kao jedna od najrazvijenijih republika, životno zainteresirana za karakter društveno-ekonomskih odnosa ili za položaj radničke klase i radnih ljudi općenito, to je potrebno brižljivo razmotriti nacrte amandmana što nam ih nude naši ustavotvorci, sjaj kojih je, svakako, potamnio nakon njihove objave.

Samoupravni dogovor bolji od zakonske sankcije

Pozdravljamo, naravno, statuiranje novog, esencijalno-socijalističkog socijalno-materijalnog položaja radnika i radnih ljudi, kako to proizlazi prije svega iz amandmana VI. Ostavimo po strani za sada to da ove odredbe ne sliče na **ustavne** odredbe, nego su na nivou zakonskog reguliranja, a u nekim dijelovima i uredbe, pa i pravilnika. Ostavimo po strani i prepisivački talent naših ustavotvoraca, štoviše, priznajemo da je on jedinstven i umnogome neponovljiv. Razmotre li se konkretne odredbe, onda se zamjećuje kao njihova bitna i neprihvatljiva značajka **da se etatizam upravo tu snažno ugnijezdio i osigurao.**

Na primjer, u amandmanu VI. (toč. 1, stav 3) utvrđuje se da dohodak »pripada u cjelini osnovnim organizacijama udruženog rada«. Sigurno, veoma značajan i ispravan stav koji osigurava i unapređuje samoupravni razvoj i samoupravna prava radnih ljudi. Ali već pri konkretizaciji toga stava (toč. 3 i 4) pojavljuju se naznake korekcije. Najprije se radnike, u razdiobi za osobne i zajedničke potrebe, ograničava na »dio toga dohotka razmjeran njihovu radu i doprinosu u uspjehu i razvoju organizacije koji su dali svojim radom«. Još uvijek bi se to moglo prihvatiti, da zatim ne slijedi stav kako su rezultat rada i osobni doprinos radnika osnova i mjerilo, »**pored drugih osnova i mjerila utvrđenih na načelima uzajamnosti i solidarnosti**« (istakla red.), u odluci o upotrebi sredstava izdvojenih za zajedničke potrebe. I pri razdiobi za osobne dohotke radnici su limitirani samoupravnim sporazumima i društvenim dogovorima. Svatko zna, a sami radnici najbolje, koliko ove široke i neodređene odredbe praktično omogućavaju upletanje raznih izvanprivrednih i viših privrednih faktora, tj. svih onih faktora koji nisu u neposrednoj vezi s materijalnom proizvodnjom i životom neposrednog proizvođača. Ali ako nema **pozitivnih** odredbi jamstva, ne nedostaje **negativnih** odredbi sankcije. U točki 4, stav 2. određuje se: »Ako se radnici ne pridržavaju osnova i mjerila utvrđenih samoupravnim sporazumima ili društvenim dogovorima, odnosno ako takvi sporazumi ili dogovori nisu zaključeni, a raspoređivanjem odnosno raspodjelom narušava se načelo raspodjele prema radu ili normalan tok društvene reprodukcije, zakonom se mogu utvrditi mjere kojima se osiguravaju odnosi koji odgovaraju tim sporazumima ili dogovorima, odnosno mjere kojima se osigurava ravnopravnost radnika u primjeni načela raspodjele prema radu«. Da to **nije** dokaz povjerenja u radničku klasu i njezinu socijalnu svijest, jamačno je. Jednako je sigurno da je više, mnogo više trebalo prepustiti samoupravnom reguliranju, a ne zakonskoj sankciji.

Što znači »društvena obveza«?

Svakako treba pozdraviti odredbe (toč. 5) o socijalnoj sigurnosti. One su stvaran, značajan i pozitivan prilog i izraz su nove, samoupravne pozicije radnika. Tu je baš trebalo nešto više i konkretnije reći, ali očito je da već i sami savezni ustavotvorci, od kojih su naši republički nomoteti prepisali, nisu za to imali inspiracije. Može se samo zažaliti zbog toga. Odredbe o materijalno-proizvodnoj determinaciji društvene izvanprivredne domeme (toč. 7) pokazuju dobru volju koju valja naglasiti i priznati. Najprije je tu temeljni stav da »radni ljudi u osnovnim organizacijama ostvaruju i raspoređuju sredstva za **cjelokupni** (istakla red.) razvoj«. Jednako je temeljna odredba iz točke 9 koja statuira da su odgoj, izobrazba, kultura, znanost, zdravstvo i socijalna zaštita »sastavni dio i preduvjet reprodukcije društva«. Ali je neshvatljiva, a i neprihvatljiva slijedeća rečenica: »Društvena je obveza radnih ljudi da politikom raspodjele dohotka osiguraju rad i razvoj ovih djelatnosti«. Jer što znači »društvena obveza«? Očito je da joj se ne daje ona temeljna snaga koju sadrži ustavno-pravna odredba. Ako se pak daje, zašto se onda jednostavno ne kaže: radni ljudi su dužni politikom raspodjele dohotka osigurati rad i razvoj ovih djelatnosti.

Ta odredba postaje jasnija tek iz slijedećih stavova koji utvrđuju neposrednost odnosa s organizacijama udruženog rada na ovim društvenim područjima, te slobodnu razmjenu rada radnih ljudi iz privrede s radom radnika u ovim organizacijama. To je nama u SRH dobro poznata »originalnost« koja, u stvari, identificira privredne i neprivredne djelatnosti i koja izjednačava materijalni i nematerijalni (duhovno-stvaralački) rad. Ona do sada nije dala one blagodati što su, po običaju, besprizivno najavljivane. Štoviše, dva nedostatka su očita: **vulgarizacija** karaktera rada na području izobrazbe, kulture, znanosti, zdravstva i socijalne zaštite, te — na temelju toga — rušenja svakog njihovog **društvenog i radnog** stabiliteta. Pa ipak se vidi da ni sami ustavotvorci nisu sigurni u automatiku ovih relacija. Oni stoga predviđaju stanovitu garanciju i u obliku zakonske sankcije i u obliku samoupravnog dogovora. Ali i to samo za institut samoupravne interesne zajednice. Ovakva vulgarizacija društvene izvanprivredne domene stvorit će ozbiljne probleme, a onda će se, sasvim sigurno, pojaviti intervencijski faktor koji samo može poticati etatističku tendenciju. Mnogo toga moglo bi se izbjeći kad bi se jednostavno odredili stanoviti nacionalni razmjeri, pri čemu bi aktivno sudjelovali predstavnici privrede, društvene izvanprivredne domene, te zastupničkih organa.

Za samostalne odluke na razini osnovne organizacije

Etatizam se snažo zadržava osobito u točki 10, koja predviđa zakonski, tj. **prisilom državne vlasti** osigurana, udruživanja sredstava za financiranje »neophodnih potreba društvene reprodukcije«, pa čak i određivana »prava i dužnosti oraganizacija udruženog rada u **upravljanju i raspolaganju** (ist. red.) sredstvima društvene reprodukcije.«

To je previše ozbiljna ustavno-pravna rezerva, koja se tiče kože radnih ljudi, da bi se preko nje smjelo olako prijeći. Jer radi se o prisili na sufinancijsku udružbu i istodobno o prisilno odlučivanje o pravima i dužnostima u upravljanju i raspolaganju ovim sredstvima. Istina, u amandmanu XXVII pobliže se određuju norme za to. Najprije se, tada, vidi previše široka taksacija potreba, kad se moraju udružiti sredstva organizacija udruženog rada. Osim dviju: brži razvoj nedovoljno razvijenih krajeva i izgradnja i održavanje objekata republičkog značaja, ostale potrebe morale bi biti rezultat **samostalne odluke samih radnih ljudi o uvjetima i strukturi društvene reprodukcije**, bilo na razini osnovne organizacije, bilo nekih oblika njene više asocijacije.

Istina, predviđa se, najprije, samoupravni sporazum, ali se odmah dodaje kako, ako on ne uspije, Sabor rješava o tome zakonom, pod uvjetom da ga podrži kvalificirana većina zastupnika nadležnih vijeća. Sabor prati i kontrolira realizaciju ovih sredstava i o tome obavještava javnost.

Na ovo treba dodati dvoje: obvezatni referendum radnika dotičnih organizacija udruženog rada, te jasno preciziranje ove »javnosti« — izraz koji inače naši ustavotvorci nerado upotrebljavaju. Ta javnost bi, po našem mišljenju, bio Nacionalni sabor socijalističkih snaga SRH, o kojem je već bilo riječi.

Ali nacrt amandmana VI. ne zadržava se samo na mogućnosti prisile na sufinancijsku udružbu. On ide i korak dalje, i to bitan korak. U točki 10, stav 2 predviđa se da se zakonom »može privremeno **ograničiti** (ist. red.) raspolaganje dijelom sredstava društvene reprodukcije« u stanovitim slučajevima, uz koje ide i jedno široko: »ili druge izvanredne potrebe Republike«. Na stranu koliko se toga može podvesti pod ovo »ili druge izvanredne potrebe Republike«, a tako i to da nije određen organ i postupak njihovog kvalificiranja. Sama odredba ruši fundamentalni, samoupravni ustavni princip, a osigurava etatističku mogućnost i akciju. Zato je nerazumljivo zašto se ovdje ne određuje, kao kod prisilne sufinancijske udružbe, da se to najprije postiže samoupravnim sporazumom, a tek ako on ne uspije, da se koristi zakon. Jednako bi i pri ovoj zakonodavnoj inicijativi trebalo statuirati i kvalificiranu zastupničku većinu, obvezatni referendum radnika odgovarajućih organizacija udruženog rada, te saborsko polaganje računa javnosti.

Na temelju razvojnih perspektiva!

U amandmanu VI, toč. 14, predviđa se obveza radnika da iz dohotka (svoga ili osnovne organizacije) odvajaju preko poreza za zadovoljavanje općih društvenih potreba. Već na prvi pogled, te potrebe su velike, a te obveze striktne. Ako i ostavimo po strani pitanje da li na sve ove opće društvene potrebe treba baš zakonski prisiljavati, ostaje pod upitom stav o intervencijama u privredi, a osobito stav o dopunskom financiranju »programa aktivnosti društvenih i društveno-političkih organizacija«. Teško se može dobiti predodžba na što se konkretno to dvoje odnosi, a tako i što to konkretno obuhvaća i znači. Radnici, vjerujemo, ne bi bili ni protiv jednog ni drugog, ali ustavne odredbe moraju biti jasne i precizne. U prvom slučaju, već je u točki 10, stav 2 izričito statuirano **najvećim dijelom** za intervencije u privredi. Za kakve se onda intervencije predviđaju **redovito** ubirana radnička sredstva po osnovi »zadovoljavanja općih društvenih potreba?« I obratno, ako se ta sredstva predviđaju redovitim porezima, čemu onda pravna mogućnost i izvanredne blokade radničkih sredstava? Neka zla narav mogla bi pomisliti da su amandmani na Ustav SRH pisani **s perspektivom krize hrvatske privrede, a ne njezina razvoja.**

(Nastavit će se)

LISTOPAD 1971	PONEDJELJAK	UTORAK	SRIJEDA	ČETVRTAK	PETAK	SUBOTA	NEDJELJA
	11	12	13	14	15	16	17

glosator

Na izmaku hladnoga rata

Čini se da je donji kut na prvoj stranici »Pravde« mjesto rezervirano za najvažnije političke vijesti: tamo je nedavno objavljena Hruščovljeva smrt, a prošle srijede našlo se na istom neupadljivom mjestu saopćenje o posjetu predsjednika Nixona Moskvi, dogovorenom za posljednje dane svibnja slijedeće godine. Svaka zemlja ima svoje običaje, pa tako i njezino novinstvo; stoga nitko i ne pomišlja da bi način saopćavanja ovog prvorazrednog političkog događaja označavao i omalovažavanja njegova značenja. Prije bi se moglo ustvrditi obratno: upravo zbog njegove dalekosežne važnosti, Nixonovo je putovanje svedeno na nekoliko rečenica koje su tek prva doza u pripremanju domaće javnosti za događaj do koga će doći tek za sedam mjeseci, ali koji već prigodom najave ima nedvojbeno povijesno značenje.

Sjedinjene Države Amerike i Sovjetski Savez tek su iz Drugog svjetskog rata izišle kao dvije jedine i neprijeporne supersile, kojih su snaga i utjecaj dominantni u svjetskim poslovima, a odonda su u svojim međusobnim odnosima prolazile različite faze približavanja i sučeljavanja koje su dolazile do izražaja, među ostalim, i kroz održane i neodržane »sastanke na vrhu«. Nakon nekoliko ratnih susreta vođa »velike koalicije« — u sklopu kojih je Roosevelt išao u Jaltu kao jedini američki Predsjednik koji je ikada putovao u SSSR — trebalo je čekati gotovo 15 godina »hladnoga rata« dok Hruščov nije 1959. otišao da se predstavi sumnjičavim Amerikancima i da s Eisenhowerom na izmaku mandata pusti u svijet kratkotrajni pomirljivi »duh Camp Davida«. Nakon toga u Beču se sastaju Hruščov i Kennedy radi međusobnog odmjeravanja (1961) koje je možda pomoglo samo toliko da ta dvojica ipak nisu poduzela fatalni zadnji korak u kubanskoj krizi godinu dana kasnije. Nakon »rata od šest dana« Kosigin putuje 1967. u New Jersey da bi u gradiću Glassborou razmotrio s Johnsonom kako spriječiti da sukob Izraela i Arapa ne preraste u svjetski rat. Bilo je i neodržanih susreta: 1960. Hruščov grubo otkazuje posjet predsjednika Eisenhowera zbog špijunskog zrakoplova U-2 a osam godina kasnije Johnson zbog intervencije u ČSSR mora odustati od svoje velike želje da putovanjem u Moskvu okruni svoju političku karijeru. Tako će Richard Nixon biti prvi predsjednik Sjedinjenih Država koji će učiniti službeni posjet Sovjetskom Savezu — i to u vrijeme kad se u svijetu doista nešto mijenja.

Sam Nixon ima svojih uspomena i iskustava iz Moskve. Svijet pamti njegovu »raspravu u kuhinji« s Hruščovom 1956. kada je u svojstvu potpredsjednika SAD došao otvoriti američku izložbu i tom ga je prilikom sovjetski vođa iznenada pred novinarima natjerao da nastave žestoku raspravu koju su prekinuli iza zatvorenih vrata. Nadmetali su se riječima o prednostima svojih društvenih sustava i svaki se od njih pokazao kao dobar u prepirci, ali čitava je epizoda ostavila mučan dojam. Još je za Nixona neugodnija uspomena iz Moskve u ožujku 1967. kad je doputovao privatno, a nitko ga od

sovjetskih vođa nije htio primiti, jer su ga — kao i čitav svijet, pa i Amerika — smatrali otpisanim političarom bez budućnosti. Godinu i pol kasnije pobijedio je na predsjedničkim izborima i u svojoj je nastupnoj besjedi najavio »vrijeme pregovaranja umjesto vremena sučeljavanja«...

Svojedobno je jedan japanski političar sarkastično primijetio da »Rusi uvijek imaju pred očima svoj idući cilj, a zapadni političari svoje iduće izbore«. Mnogi su u spektakularnim i senzacionalnim najavama Nixonovih putovanja, prvo u Peking, a zatim u Moskvu, skloni vidjeti vješto sastavljen predizborni kalendar koji bi morao osigurati ponovni izbor republikanskog Predsjednika u studenom 1972. Teško je, zbilja, zamisliti da bi sada još nepoznati demokratski kandidat uspio pobijediti Nixona nakon tako velikih vanjskopolitičkih poteza, ali ipak to je tek sporedni učinak ovoga programa. Njegov je prvi smisao u realnom prestrojavanju snaga do kojeg je moralo doći, bez obzira na dobru volju pojedinih državnika, zbog stvarnih promjena u svijetu.

Kina je neprijeporno postala treca supersila — možda još ne toliko apsolutno snažna kao prve dvije, ali ipak u svakom slučaju dovoljno moćna i utjecajna da se mimo nje ne može ništa trajno postići u poretku svijeta. Amerika je to osjetila na svojoj koži — u uzaludnom naporu da skrši otpor Vijetnama ili pak da se iz njega povuče bez gubitka prestiža — pa se obratila Pekingu već i zato da postigne ovo drugo, kad ne može ono prvo. Nixonov je državnički talent došao do izražaja u tome što je prilikom nastojanja da ostvari jedan neposredan cilj (kakav je povlačenje iz Vijetnama, nužno i zbog unutarnjih američkih prilika) imao snage i hrabrosti da ujedno, priznavajući postojeću stvarnost, poduzme akciju koja u globalnim učincima može dovesti do znatnih promjena u svjetskim omjerima snaga, a Amerika u tome zadržava stanovitu prednost već i zbog svoje inicijative. U »velikom trokutu« koji se sve više oblikuje na svjetskoj sceni trenutno Nixon slobodno komunicira i s Pekingom i s Moskvom, dok između dvije velike socijalističke države praktično nema mogućnosti za razgovor. U svojoj je najavi puta Nixon otklonio da bi iskorištavao za sebe kinesko-sovjetske suprotnosti — u što je vjerojatno uspio uvjeriti i svoje buduće sugovornike, jer bi inače oni teško prihvatili takav kalendar putovanja — ali je jasno da će njegova pozicija na oba mjesta biti jača zbog veze i s onim »trećim«. Svijet, dakako, s pozornošću prati ova gibanja, jer je očito da će njihove posljedice osjećati svi: ne samo potencijalne supersile Japan i buduća ujedinjena Zapadna Europa, nego i veliki broj nesvrstanih i zemalja u razvoju. Hladni rat je očito na izmaku — i to je dobro. Novo prestrojavanje krije u sebi nepoznanice — pozitivne i negativne — a neki se pribojavaju da bi moglo donijeti »jezivi mir« u obliku nove podjele svijeta.

Nešto više o tome znat će se valjda u svibnju 1972.

TITOVA PUTOVANJA

Predsjednik Tito opet je zakoračio na međunarodnu scenu. Nakon što je bio nazočan monumentalnoj proslavi 25 stoljeća Irana u Persepolisu — gdje je, u skladu sa svojim ugledom i stažom na položaju šefa države, dobio istaknuto mjesto u protokolarnom poretku — otputovao je u New Delhi na razgovore s predsjednicom vlade Indirom Gandhi. Bit će to radni posjet u duhu tradicionalne političke bliskosti SFRJ i Indije (koja datira još iz Nehruovih vremena), ali u jednom izrazito napetom trenutku suvremene indijske situacije. Tragedija bengalskoga naroda — koji je proglasio odcjepljenje Istočnog Pakistana pod imenom i nezavisne države Bangla Desh i nakon toga doživio grubu vojnu intervenciju iz Zapadnog Pakistana — izravno pogađa i Indiju. Preko osam milijuna izbjeglica potražilo je utočište u prenapučenoj Indiji koja sama nema mogućnosti da im pruži ni osnovne uvjete za život, a trajno loši odnosi s Pakistanom na taj su način još više zaoštreni, što se očituje i uzajamnim gomilanjem vojske na granicama.

Indija nema dobre odnose ni s Kinom, a nakon najave Nixonova putovanja u Peking ovog je ljeta na brzinu potpisan sovjetsko-indijski ugovor o prijateljstvu (sa stanovitim uglavcima o vojnoj pomoći) koji je u dijelu svjetske javnosti izazvao pitanja o dosljednosti indijske politike nesvrstavanja, premda je Indira Gandhi opetovano izjavljivala da u tome nema nikakvih promjena. S obzirom na ugled predsjednika Tita — ojačan u zadnje vrijeme poboljšanjem odnosa SFRJ i Kine, reafirmiranjem Beogradske deklaracije u razgovorima s Brežnjevom i predstojećim Titovim putovanjem u SAD, Kanadu i Veliku Britaniju može se očekivati da će razgovori u New Delhiju biti važni kako za indijska opredjeljenja, tako i za jugoslavenski interes da dođe do nove reafirmacije pozicije nesvrstanih zemalja u svijetu. Nova serija putovanja potvrđuje Titov ugled kao istaknute figure ideologije i prakse nesvrstanosti.

SMRKOVSKY NIJE UHAPŠEN

Bivši predsjednik Narodne skupštine ČSSR nakon siječnja 1968. Jozef Smrkovsky živi sada mirno u svojoj seoskoj kući — javlja Reuter — i nije uhapšen. Vijesti o navodnom hapšenju Smrkovskog počele su kolati prije dva tjedna, nakon što je partijski list »Rudé právo« objavio žestok napadaj na bivšeg političara iz Dubčekovih vremena zbog njegova nedavna intervjua talijanskom komunističkom listu »Vie Nuove — Giorni« u kojemu je ovaj ponovio svoje političke stavove zbog kojih je nakon intervencije pet zemalja Varšavskoga ugovora lišen svih funkcija i isključen iz Partije. Smrkovskog su, navodno, dva puta posjetili organi Državne sigurnosti, ali ništa drugo protiv njega nije poduzeto. Smrkovskom je 60 godina, teško je bolestan na kostima (navodno od dekalcifikacije, a ne od raka) i kreće se uz pomoć štaka. Posljednji je put viđen u javnosti na pokopu naprednog pisca Jana Procházke prije nekoliko mjeseci.

ARAPSKI PROBLEMI U MOSKVI

Staro je pravilo da se u politici nikada ne smije reći »nikada«, ali postavlja se pitanje je li uputno biti određen u suprotnom smislu i čvrsto reći »kada«. Ova se misao nameće u vezi s arapskim nastojanjima da likvidiraju posljedice izgubljenog rata s Izraelom, vrate područja pod okupacijom i postignu svoje dugoročne političke ciljeve oko uspostavljanja arapske Palestine na tlu gdje već gotovo četvrt stoljeća postoji država Izrael. »Nikada« — to je bio dugogodišnji arapski stav u odnosu na priznanje postojanja Izraela, kojeg se tek predsjednik Sadat — ne bez velike državničke hrabrosti — odrekao pod uvjetom da temeljni arapski zahtjevi budu zadovoljeni. Kako Izrael u svojoj poziciji ratnoga pobjednika ne pokazuje volju da ispuni te uvjete, predsjednik je Sadat izrekao svoj »kada«: milom ili silom, problem mora biti riješen do Nove 1972. godine. Vrijeme neumitno teče, a rasplet nije na vidiku. Stav dviju supersila bitno utječe na mir ili rat na Bliskom istoku, a sadašnji napori SAD i SSSR usmjereni međusobnom približavanju dolaze do izražaja u krhkom primirju na Suezu.

Predsjednik Sadat boravio je u Moskvi od 11. do 13. listopada i tamo je naišao na »radostan i srdačan prijem« — tako bar piše u službenom saopćenju — ali čini se da to putovanje ipak nije pridonijelo nove elemente ispunjenju njegova obećanja da se do konca prosinca nešto bitno dogodi. Impresivno najavljen dan ranije letom »super-migova« MIG 23-S sa sovjetskom posadom 18 milja južno od Tel Aviva (ali izvan izraelskog zračnog prostora), Sadatov je boravak u Moskvi bio donekle zasjenjen saopćenjem o Nixonovu posjetu potkraj svibnja, što je promatrače razumno navodilo na misao da do tada nijedna super-sila neće poticati promjenu sadašnje situacije na ovom vrućem području. Premda je Sadat u svojoj zdravici spominjao da »sila, jedino sila« sredstvo pritiska na Izrael, zajedničko je saopćenje u tom pogledu suzdržano, a sovjetska je strana obećala pomoć za obrambene napore Egipta i izrazila želju da problem bude riješen u skladu s Ima znakova da odnosi između Egipta i rezolucijom UN, dakle miroljubivo. SSSR nisu lišeni i stanovitih nesuglasica. Zajedničko saopćenje spominje sugovornike o stvaranju Federacije A- da je Sadat samo »informirao« sovjetske rapskih Republika, koja, čini se, nije najtoplije dočekana, što se dovodi u vezu s nedavnim okrutnim progonima komunista u Sudanu, s antikomunističkim stavovima libijskog predsjednika Gadafija, pa i sa suđenjem Aliju Sabriju i 90-orici funkcionara u Kairu za koje vlada mišljenje da su bili skloni sovjetskom utjecaju. U saopćenje o razgovorima čak je ušla i osuda »širenja antikomunizma i antisovjetizma«, što je ocijenjeno da je »usmjereno na to da se naruši solidarnost i suradnja između arapskih naroda i njihovih pravih prijatelja — zemalja socijalističke zajednice«. To se tumači kao sovjetska kritika i iznuđena arapska samokritika nedavnih događaja na unutrašnjoj sceni pojedinih arapskih zemalja.

Pod Sadatom je Egipat — za razliku od Neserovih vremena — vezan formalnim 15-godišnjim ugovorm o prijateljstvu sa SSSR, ali u današnjoj svjetskoj situaciji traženja nove ravnoteže u složenim odnosima triju supersila to još ne garantira bezrezervnu pomoć sovjetske strane maksimalnim arapskim težnjama s čvrsto fiksiranim rokom.

ZAPLJENE LISTOVA U JUŽNOM VIJETNAMU

Nacionalno vijeće novinara Južnoga Vijetnama uložilo je nedavno prosvjed sajgonskoj vladi zbog sve češćih zapljena listova. U prosvjedu se navodi da je samo u mjesecu rujnu zaplijenjeno 108 listova zbog »objavljivanja vijesti ili članaka koji izopačavaju istinu sa svrhom izazivanja uznemirenosti u javnosti i nanošenja štete nacionalnoj sigurnosti«, kako je službeno objašnjeno. »Zbog objavljivanja lažnih vijesti« privremeno je zabranjen rad triju novinskih agencija. U svom su prosvjedu južnovijetnamski novinari naveli da te učestale i neopravdane zabrane i zapljene nanose veliku štetu normalnom funkcioniranju novinstva i uspostavljaju »sustav kamuflirane cenzure«.

MOŽDA LIN PIAO?

Nakon pojave Mao Tse-tunga u javnosti, prigodom posjeta etiopskog cara Haile Selasija Pekingu, konačno su otpale kombinacije o fizičkoj ili političkoj smrti vođe kineske partije, ali nagadanja o »kineskoj zagonetki« nisu prestala. Ima u posljednje vrijeme nekoliko indicija koje prilično uvjerljivo potkrepljuju tezu da je u korijenu neobičnih zbivanja u Kini politička sudbina maršala Lin Piaoa, potpredsjednika KP Kine i designiranog Maovog nasljednika, kao i odnos između vrhova vojske i partije. Lin Piao pojavio se posljednji put u javnosti 3. lipnja, a njegovo je ime u kineskom tisku posljednji put spomenuto 8. rujna kao potpisnika jedne službene čestitke. U tekstovima u vezi s proslavom obljetnice revolucije 1. listopada njegovo se ime više ne spominje, iz javnog su opticaja povučena dva dokumenta IX. kongresa u kojima je on istaknut kao Maov nasljednik, a nedavno su zabilježeni karakteristični detalji u pojedinim zdravicama. Pozdravljajući cara Haile Selasija potpredsjednik NR Kine Tung Pi-vu u svojoj je dobrodošlici izostavio dotad uobičajeno spominjanje Lin Piaoa uz ime Mao Tse-tunga, no etiopski suveren nije zamijetio tu finesu pa se držao uobičajenog protokola i poželio dugo zdravlje »predsjedniku Mao Tse-tungu i njegovom najbližem drugu po oružju potpredsjedniku Lin Piaou«. Kineska agencija Hsinhua odstupila je od svoga običaja i — nije prenijela tekstove obiju zdravica. Prošloga ponedjeljka u Pekingu je boravio rumunjski ministar strojogradnje Jon Avram koji je — bolje upućen ili pak boljeg političkog sluha — u svojoj zdravici izostavio ime Lin Piaoa. Kineski tisak već duže vrijeme ne spominje ni načelnika Generalštaba Huang Jung-šenga i zapovjednika zrakoplovstva Vu Fa-hsiena, a ovih su dana tri kineske lokalne radio-stanice kritizirale »arogantnost« nekih predstavnika vojske.

Nixonov savjetnik Henry Kissinger boravit će ovog tjedna u Pekingu. Hoće li to biti prilika za odgonetku kineske zagonetke?

LISTOPAD 1971	PONEDJELJAK	UTORAK	SRIJEDA	ČETVRTAK	PETAK	SUBOTA	NEDJELJA
	11	12	13	14	15	16	17

IZNENAĐENJA IZ ILIDŽE

Tko ometa suradnju među studentskim organizacijama u SFRJ?

Javnosti se već mjesecima servira slika o nemogućnosti postizanja čak i minimalne suglasnosti između studentskih organizacija Hrvatske s jedne i svih drugih republika i pokrajina s druge strane. Nakon skupštine u Novome Sadu gdje nije bilo moguće postići jednoglasnost oko Statuta i Programskih načela — jer predstavnici hrvatskih studenata nisu htjeli pristati na elemente unitarističkog ustrojstva koji su i dalje ostali u tim dokumentima — iz poznatih je krugova lansirana teza o separatizmu Saveza studenata Hrvatske s kojim je nemoguće surađivati, pa se čak iz ustiju nekih studentskih vođa prijetilo i faktičkim isključenjem hrvatske studentske organizacije (o čemu je HT pisao u br. 24). Tome je svoj prilog dala ovoga ljeta i kampanja protiv hercegovačkih studenata koji studiraju u Zagrebu — od kojih je jedan, Ante Paradžik, čak i predsjednik SS Hrvatske — optuženih nimalo biranim riječima za svojevrsni podrivački rad u vlastitim zavičajnim općinama. Uzalud su napadnuti studenti uvjerljivo dokazivali da su se samo uključili u život svoje sredine i raspravljali o vitalnim problemima svoga kraja, kao što je bez učinka ostajalo i dosljedno isticanje izabranih funkcionara Saveza studenata Hrvatske da oni samo inzistiraju na provedbi novih načela ustrojstva federacije i u studentskoj organizaciji.

Rasplet ove situacije očekivan je od sjednice Predsjedništva Saveza studenata Jugoslavije (kojeg hrvatski studenti dosljedno nazivaju Koordinacionim odborom) u Ilidži kraj Sarajeva. Već nakon prvog dana dvodnevnog zasjedanja javnost je s iznenađenjem saznala da nije došlo ni do kakvog cijepanja ili dramatičnog isključivanja, jer je postignuta suglasnost svih — dakle i hrvatskih studenata — o čitavom nizu konkretnih akcija koje su zanimljive i važne za studente u svim republikama. Pokazalo se da hrvatski studenti ipak nisu takvi tvrdokorni »separatisti« kakvima ih se mjesecima prikazivalo. Bilo je to prvo (ugodno) iznenađenje, koje je zapravo iznenadilo samo one kojima je odgovaralo stvoriti takvu sliku o studentskom nejedinstvu kakva je u javnosti stvarana. Ne prihvaćajući Statut i tekst Programskih načela iz načelnih razloga, predstavnici su hrvatskih studenata ipak pokazali spremnost aktivno i angažirano surađivati u rješavanju određenih problema.

Drugo (neugodno) iznenađenje iz Ilidže stiglo je sutradan. Kad su se studenti svih republika već složili o svim konkretnim akcijama došla je vijest da su predstavnici Saveza studenata Hrvatske — demonstrativno napustili sjednicu! Oni koji su i ranije obilato raspirivali neslaganja između republičkih studentskih organizacija dobili su opet priliku da likuju, što su, dakako, odmah i iskoristili (npr. neizbježne »Večernje novosti«: »ali je tolerantnu atmosferu iznenada narušila delegacija Saveza studenata Hrvatske«). Što se dogodilo? Kao da je nekome smetalo što na sjednici u Ilidži nije došlo do rascjepa, pa je hitno trebalo izvesti bilo kakvu provokaciju na koju bi hrvatski studenti morali reagirati. Potkraj sjednice nazočnima je podijeljen najnoviji broj sarajevskog studentskog glasila »Naši dani« u kojemu je hrvatske studente zainteresirao naslov »Pismo iz Zagreba«. Kad su pročitali taj tekst — da ne kažemo pamflet — Sulejmana Kupusovića uložili su prosvjed zbog uvredljivog pisanja glasila SS BiH, domaćina sjednice, i — otišli su. Svrha je provokacije postignuta, ali odgovornost za nju pada na one koji iza nje stoje.

Ilustracije radi donosimo odlomak iz tog teksta da bi se i sami čitatelji mogli uvjeriti o opravdanosti reakcije predstavnika hrvatskih studenata:

»Novo rukovodstvo je počelo bučno, podržano od političkog rukovodstva Hrvatske, obećana su »brda i doline«, počeo je izlaziti ponovo »Studentski list« u novom »studentskom« izdanju sa redakcijom koja je skrpljena od prvih nadobudnih diletanata iza ugla. I na tome se završilo. Umjesto istinskoga rješavanja nagomilanih problema, senatus studiori Zagrabiensis je za svoj publicum organizovao skupove nacionalnog dušebrižja, konzorcije u znaku dearhiviranih korifeja Zrinskih, Frankopana, Jelačića, Radića. Dojučerašnje »šovinističke« pjesme su preko noći stekle status nacionalnih budnica i davorija (što su vješto koristile diskografske kuće čak i izvan Hrvatske) a na svim artiklima, počevši od čokolade do automobila, javio se hrvatski grb bez socijalističkih obilježja. U ovoj situaciji se radilo grozničavom brzinom. Izdavane su prigodne brošure, organizovane manifestacije sa karakterom naučnih skupova, gdje je kulminantna tačka bio nastup, sada ponegdje inkrimiranog pojca, Vice Vukova sa »programski« orijentisanim šlagerom »Tvoja zemlja«. A sve to se i moglo nazvati šlagerom. Da li je to zaista nacionalna emancipacija Hrvata, kako su govorili pojedini voždi, ili je ta emancipacija bila još polovinom prošlog vijeka kada su za Hrvatsku zaista postojali spoljni neprijatelji te je nacionalno zaokruženje bila itekako značajna činjenica.«

Prekinut ćemo citiranje teksta da ne bismo pretjerano uznemiravali naše čitatelje, jer to — napokon — ne dopušta ni Zakon o štampi. Da se, kojim slučajem, u nekom hrvatskom listu pojavio tekst takvog tona i rječnika o situaciji u SR Bosni i Hercegovini, sigurno bismo čuli žestoko negodovanje, pa čak i optužbe za miješanje u suverena prava druge republike u obliku »tutorisanja«. Da neki inozemni novinar ovako piše o situaciji u SFRJ bio bi, u najmanju ruku, javno napadnut, a od nadležnih barem opomenut. Hrvatska je valjda izvan tih zakona uljudnog ponašanja: na nju se može nabacivati blatom tko hoće i kako mu je drago. Jedini dostojan odgovor koji su hrvatski studenti mogli dati bilo je — napustiti gostoprimstvo onih koji te tako vrijeđaju.

Očito ima onih koji su protiv suradnje studenata Jugoslavije. Vrijeđanje hrvatskih studenata služilo je takvom cilju.

NAŠI DANI

LIST SAVEZA STUDENATA SR BOSNE I HERCEGOVINE
BROJ 368 • SARAJEVO, 18. OKTOBAR 1971. • GODINA XVIII • CIJENA 0.80 DIN.

ZASJEDANJE SVEUČILIŠNOG SAVJETA

U velikoj vijećnici općinske Skupštine u Rijeci, u nazočnosti predsjednice Nede Andrić, održano je 15. listopada 1971. godine prvo zasjedanje sveučilišnog Savjeta. Na ovome značajnom skupu bili su nazočni i predstavici svih društveno-političkih organizacija Sveučilišta, te dekani fakulteta. Nakon rasprave usvojen je novi prijedlog Statuta sveučilišta. Značajna novost u usvojenom prijedlogu Statuta je i novi naziv — Hrvatsko sveučilište.

Tijekom poslijepodnevnog zasjedanja raspravljalo se o prijedlogu Ustava SR Hrvatske. Premda Sveučilište nije još dalo svoj dokument o ustavnim promjenama — što se očekivalo već od ovog zasjedanja, ipak je rasprava bila sadržajna. Uz ostale diskutante značajan doprinos ustavnoj raspravi dali su i studenti. Predsjednik Saveza studenata Hrvatske Ante Paradžik održao je veće izlaganje, u kojem je pohvalio doprinos »Hrvatskog tjednika« raspravi o Nacrtu ustavnih amandmana. Zalažući se za produženje rasprave o predloženim amandmanima kako bi ona mogla zahvatiti sve slojeve pučanstva u SR Hrvatskoj Ante Paradžik je naglasio da se ne može »raspravljati o seljačkom pitanju bez seljaštva, niti o pitanjima dohotka iz proširene reprodukcije i nacionalnog gospodarstva bez radništva«.

Podvrgavajući kritici predloženi tekst Amandmana I on je rekao da u tom amandmanu treba stajati da je »Hrvatska nacionalna suverena država hrvatskog naroda koja svojom suverenošću i socijalističkim ustrojstvom osigurava ravnopravnost svim svojim građanima bez obzira na nacionalnu, vjersku, rasnu i socijalističku opredjeljenost«. Paradžik je također postavio zahtjev da se Ustavom odredi da službeni jezik u SR Hrvatskoj bude hrvatski jezik, a da se pripadnicima ostalih naroda zagarantira da mogu razvijati svoje nacionalne osobitosti jezika i pisma. Ističući pravo hrvatskog radništva i seljaštva na odlučivanje o rezultatima svoga rada. nacionalnu kulturu, prosvjetu, jezik i dužnost obrane vlastite domovine Ante Paradžik je rekao: »Uz narodnu obranu treba naglasiti pravo i obvezu svakog člana socijalističke Hrvatske države, na obranu njezinog teritorijalnog i nacionalnog suvereniteta, te je u tom smislu potrebno u stalnom profesionalnom sustavu hrvatske narodne armije osigurati i hrvatski kadar razmjerno s ostalima«. U zaključku svog izlaganja predsjednik Saveza studenata Hrvatske rekao je da predloženi Nacrt ustavnih amandmana nikako ne može biti konačni tekst.

— bb —

ODGOĐENA USTAVNA DEFINICIJA SR SRBIJE

Dok rasprave o izmjenama hrvatskoga Ustava izazivaju mnoga uzbuđenja i privlače pozornost javnosti u cijeloj SFRJ, pa i u svijetu, u drugim se republikama rad na prilagođavanju novom ustrojstvu federacije i konstituiranju nacionalnih država odvija sporije i bez mnogo publiciteta. Tako što se SR Srbije tiče iz kratke Tanjugove vijesti datirane 16. listopada saznajemo da je na »regionalnom savjetovanju« (nije mu pobliže označen karakter i sastav sudionika) u Titovu Užicu rečeno da će do kraja ove godine biti usvojene samo »dosta ograničene izmjene u republičkom Ustavu«, a da će »definicija Republike biti data u drugoj fazi ustavnih promjena kada će praktično biti usvojen novi republički Ustav«. Promatrači na mnogim stranama pokazuju znatiželju upravo prema budućoj definiciji SR Srbije kao višenacionalne republike i države srpskoga naroda, sa specifičnim ustavnim položajem autonomnih pokrajina. Očekuje se da će određene ustavnopravne napore iziskivati i reguliranje položaja tzv. »uže Srbije«, jer su se iz općina na tom području više postavljala pitanja kako će biti riješena stanovita »asimetričnost«, s obzirom na to da taj dio Republike — za razliku od pokrajina — do sada nije imao samostalne nadležnosti i organe odlučivanja. Također se očekuje da će Beograd zatražiti i dobiti poseban položaj u Republici.

U svakom slučaju, odgađanje rješenja ovih pitanja svjedoči o nastojanju da im se pristupi temeljito, a možda i o želji da se sačekaju i vide iskustva iz onih republika gdje ustavotvorni posao teče brže i s mnogo više rasprava u javnosti.

BARANJA NA PREKRETNICI

Prije dvadesetak dana (HT/24), pišući na ovoj istoj stranici o birokratskom puču u Baranji, mogli smo ustvrditi da »slučaj« sve više prerasta u događaj od znatne političke važnosti i težine za Hrvatsku. Danas, na temelju svega onoga što se unutar i oko baranjske diverzije u međuvremenu zbilo, moramo pak konstatirati da se pokušaj Sime Zorića i njegovih pobočnika razvio do otvorene oporbe spram najviših državnih i društveno-političkih tijela Hrvatske i u izravni, nesmiljeni sukob baranjske birokratske grupe s beljskim radništvom. Time je, na određen način, ovaj »slučaj« opisao logičan i pun krug o očitovanju vlastite biti: politička diverzija — organski i personalno (Vidović) povezana s cijelim nizom sličnih »slučajeva« po Hrvatskoj — kroz oštar sukob i odmjeravanje između birokratskih i samoupravljačkih snaga iskazala se kao žilav otpor nosilaca statusa quo ne samo samoupravljačima nego i samoupravnom i nacionalnom preporodu Hrvatske u cijelosti!

U tom kontekstu, birokratska vrhuška — Zorić, Čatipović i Čurčić — manje se od drugih, sličnih, razlikuje po tome što bi bila više ili manje nekreativna i bez programa, što preferira interese »Jelena« interesima »Belja«, Baranje i Hrvatske, što svoje fotelje voli iznad svega toga zajedno, a za proizvođače-samoupravljače haje kao za lanjski snijeg. Ona će »ući u povijest« po tome što je s besprimjernom drskošću, upravo cinizmom, ignorirala kako javne osude i zahtjeve najviših državnih i društveno-političkih tijela u Hrvatskoj, odnosno usvojene nalaze i preporuke komisije koja je ispitivala sam »slučaj«, tako i plebiscitarno izraženu osudu njihove rabote od strane beljske, baranjske i hrvatske javnosti. Njihove metode u pripremanju, izvođenju i eskaliranju diverzije (sakupljanje glasova, sazivanje i tijek općinske skupštine, prozirne tužbe sudu protiv Debrecina i tome slično) logično su na kraju kulminirale i neprihvaćanjem odluke samoupravljača »Belja« da se kao radna organizacija konstituiraju na temelju nedavno usvojenih ustavnih amandmana! U tom pogledu njihovo je ponašanje napadno slično »superiornom« stavu Centralnog radničkog savjeta lovno-šumskog poduzeća »Jelen« koji **odriče samoupravljačima baranjskog pogona tog poduzeća ustavom inače zagarantirano, elementarno pravo da se referendumom izjasne o tome hoće li ili neće ostati u sastavu tog poduzeća, čija ih je beogradska centrala od rata naovamo »oslabađala« i oslobodila najvećeg dijela dohotka koji su oni ostvarili vlastitim radom!**

Iz svega toga očevidno je da Simi Zoriću i njegovim pobočnicima u Baranji i izvan nje, nije toliko stalo do ličnosti i smjenjivanja Antona Debrecina s kormila »Belja«, koliko im je — prije i iznad svega — stalo do onemogućavanja realizacije programa razvoja »Belja« i Baranje, kojih je Debrecin i njegova stručna ekipa nosilac. U stvari, Zorić i njegova »pozadina«, osobito ona izvan Baranje, predobro znadu da zacrtanim programom bržeg i uspješnijeg razvitka »Belja« i Baranje, čija je realizacija već uvelike odmakla, oni gube pozicije a da se za njihove parazitske interese bitno smanjuju izgledi. U tome je ujedno i objašnjenje njihovog žilavog i bezobzirnog otpora kojim se suprotstavljaju novom. Na sreću, upravo u sadržaju novog i snažnom zamahu kojim ga ostvaruju, nerazmjerno je veća snaga i nedostižna prednost baranjskih saomupravljača. One ne ostavljaju sumnje u pogledu ishoda ovog sukoba.

— zl —

ISPRAVAK

U prošlom broju našeg lista, u tekstu druga Tomca potkrala se pogreška koja bitno mijenja smisao dijela njegovog odgovora: u točki I. odgovora, umjesto »autoriziranog«, treba stajati »neautoriziranog«. Molimo čitaoce da to uvaže.

PRAVDA KOJA TO NIJE

U Makarskoj osuđeni na kaznu zatvora mladići koji su na klisuri hrvatske planine nacrtali hrvatski povijesni grb

Nakon što su se petorica mladića iz Brela kod Makarske popela na trista-četiri stotine metara visoku biokovsku Vilovića stijenu koja se izdiže iznad njihova sela te u spomen stote obljetnice rođenja Stjepana Radića na njoj nacrtali hrvatski grb, o čemu smo već pisali, nastupili su zaprepašćujući događaji. Momčilo Janjetović, načelnik SUP-a u Makarskoj, protiv mladića podnio je prijavu općinskom sucu za prekršaje. U toj prijavi on je hrvatsku zastavu poistovjetio sa »stranačkom oznakom i simbolom«, a za povijesni hrvatski grb napisao je da je »simbol feudalne i buržoaske Hrvatske« kojim se »vrijeđaju socijalistički osjećaji građana«. Nakon tih i drugih besprimjernih uvreda što ih je Momčilo Janjetović napisao na račun hrvatskog grba, najstarijeg hrvatskog nacionalnog simbola, bilo bi normalno očekivati da će makarski sudac za prekršaje protiv Momčila Janjetovića podnijeti prijavu Okružnom javnom tužilaštvu ili mu barem sam odmjeriti odgovarajuću kaznu. Dogodilo se upravo suprotno. Stipe Stipanović, makarski sudac za prekršaje, pozvao je optužene mladiće pa ih je pitao, valjda potpuno zaboravivši na Brijunski plenum godine 1966:

— Zašto su crtali grb?
— Tko je dao ideju?
— Tko je kupio boju?
— Tko je donio kist?

Međutim, kako su se mladići, unatoč svojoj mladosti, prisjećali Aleksandra Rankovića i milijun i trista tisuća policijskih dosjea u Hrvatskoj, na takva pitanja nisu odgovarali. Tek su se čudom čudili otkud je Momčilo Janjetović pored besprimjernih uvreda na račun hrvatskog grba mogao u prijavi napisati i slijedeće:

»Mnogi mještani Donjih Brela s pravom reagiraju i oni su djelo prijavili i zahtijevaju gonjenje. Njihovim mišljenjem kroz izjave pridružuju se i mnogi drugi građani kao pojedinci i grupno sa ovog područja i s područja općine Makarska, kao i mnogi prolaznici, budući da se 'grb', iako dosta udaljen od magistralnog puta, veoma dobro zapaža.«

Lažne optužbe i osuda

Nitko u Brelima nije prosvjedovao protiv hrvatskog grba na hrvatskoj planini Biokovo. Predsjednik SSRN Brela Ivo Kristić, predsjednik omladine Mario Bartulović i predsjednik Mjesne zajednice Nedjeljko Ribičić zajednički su potpisali potvrdu u kojoj kažu da »nisu imali žalbi odnosno prigovora od strane građana Brela zbog nacrtanog hrvatskog grba iznad magistrale u Brelima«. Kasnije se čulo da je prosvjedovao neki slučajni, ili ne baš slučajni, prolaznik »iz unutrašnjosti«. Osim toga prolaznika čulo se da sebi u bradu nešto mrmljaju i dvojica-trojica unitarista. Njih je eto, Momčilo Janjetović poistovjetio s građanima Brela.

Kao što smo već pisali, Stipe Stipanović je petoricu mladića plašio i s makarskom »Šumarijom«, koja, navodno, zbog hrvatskog grba na Vilovića stijeni traži najamninu od 10.000 dinara na dan. Naravno, nije zaboravio spomenuti da konačnica ne ovisi o njemu, nego o volji »viših foruma«, on jadnik mora čuvati svoju službu. U bogobojaznom strahu od Momčila Janjetovića i »viših foruma«, ili možda od utvara koje ga opsjedaju, Stipe Stipanović donio je slijedeće rješenje:

SOCIJALISTIČKA REPUBLIKA HRVATSKA
OPĆINSKI SUDAC ZA PREKRŠAJE
M A K A R S K A
Broj: 1416/71
Makarska, 13. IX 1971.

Općinski sudac za prekršaje Makarska, nadležan u smislu propisa čl. 56. i 70. Osnovnog zakona o prekršajima, rješavajući u prekršajnom postupku protiv okrivljenih ŠOŠIĆ BOŽIDARA — DARKA sina Ante, ŠOŠIĆ IVICE sina Mije, ŠOŠIĆ JORDANA sina Joze, ŠOŠIĆ DAVORA sina Krunoslava svih iz Brela Donji i PERVAN ZDRAVKA sina Ivana iz Čitluka, zbog prekršaja iz čl. 2. st. 1. t. 2. Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira, donosi na osnovnu propisa čl. 127. Osnovnog zakona o prekršajima

R J E Š E N J E

1. Okrivljeni ŠOŠIĆ BOŽIDAR zv. Darko sin Ante rođen 1937. u Brelima Donjim, gdje stalno i prebiva
2. Okrivljeni ŠOŠIĆ IVICA sin Mije rođen 1949. u Brelima Donjim, gdje stalno i prebiva
3. Okrivljeni ŠOŠIĆ JORDAN sin Joze rođen 1949. u Makarskoj, sada sa stalnim prebivalištem u Brelima Donjim.
4. Okrivljeni ŠOŠIĆ DAVOR sin Krunoslava rođen 1949. u Brelima Donjim, gdje stalno i prebiva
5. Okrivljeni PERVAN ZDRAVKO sin Ivana rođen 1943. u Čitluku, gdje stalno i prebiva.

K R I V I S U

Što su dana 22. VIII 1971. na demonstrativan način na jednoj prostranoj litici — kamena u Brelima Donjima nacrtali »Hrvatski grb« promera 2 x 2 m bez petokrake zvijezde i drugih socijalističkih oznaka određenih Ustavom Socijalističke Republike Hrvatske, što je izazvao veliki revolt kod stanovništva ovog kraja, kao i mnogih turista i prolaznika, jer se isticanjem takovih simbola bez socijalističkih oznaka u pravilu vređaju socijalistički osječaji građana, koji su vezani uz tekovine NOB-e hrvatskog nradoa.

Okrivljeni su time počinili prekršaj iz čl. 2. st. 1. t. 2. Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira, pa se na osnovu propisa čl. 3. st. 1. t. 1. spomenutog zakona

K A Ž N J A V A J U

KAZNOM ZATVORA svaki po 30 dana

Okrivljeni se trebaju u roku od 3 dana nakon pravomoćnosti ovog rješenja javiti Sucu za prekršaje SO-e Makarska radi izvršenja kazne zatvora. Ukoliko se okrivljani u ovom roku sami ne jave radi izvršenja kazne zatvora, naredit će se privođenje na njihov trošak.

O b r a z l o ž e n j e:

Stanica javne sigurnosti Makarska pod brojem 4-400/71 od 24. VIII 1971. stavila je zahtjev za gonjenje protiv okrivljenih Šošić Božidara, Šošić Ivice, Šošić Jordana, Šošić Davora i Pervan Zdravka, zbog prekršaja opisanog u dispozitivu ovog rješenja.

Hrvatski grb na Vilovića stijeni

U vezi sa izloženim provođen je dokazni postupak saslušanjem okrivljenih koji u svojim iskazima priznaju da su počinili gore navedeno djelo, pa su takovim djelom počinili prekršaj iz čl. 2. st. 1. t. 2. Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira. Okrivljeni su počinili prekršaj iz navedenog propisa, jer je njihovo djelo protu Ustavno, jer je Ustavom Socijalističke Republike Hrvatske propisan oblik hrvatskih nacionalnih simbola, zastave i grba i oni pored povjesnih nacionalnih obilježja imaju i socijalističke oznake, u prvom redu petokraku zvijezdu. Na njima je obilježen nacionalni i klasni karakter naše revolucije i sadašnjeg društvenog uređenja. Prema tome zastava ili grb bez propisanih socijalističkih oznaka ne predstavlja nacionalne simbole današnje socijalističke i samoupravne Hrvatske. Isticanjem takovih sinbola bez socijalističkih oznaka, vređaju se u pravilu socijalistički osječaji građana, osječaji vezani uz tekovine Narodno oslobodilačke borbe hrvatskog naroda, a upravo ti osječaji uz nacionalne prestavljaju zaštitni objekt prekršaja iz čl. 2. st. 1. t. 2. Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira.

Izlaganje zastave ili grba bez socijalističkih oznaka samo po sebi nije zabranjeno i ne predstavlja navedeni prekršaj, ovo pogotovo ne u situaciji kada se takovi simboli ističu kao sastavni dio nacionalnih običaja, narodne nošnje, folklora, u sklopu povjesnih oznaka, kao i muzealni eksponati i t.d. ali svako drugo neobičajeno demonstrativno ili provokativno javno isticanje takovih simbola bez socijalističkih oznaka predstavlja navedeni prekršaj, pa se takovom radnjom nastoji kod građana stvoriti antisocijalističko raspoloženje, raspoloženje protivno bratstvu i jedinstvu. Upravo povodom takovog slučaja Izvršni komitet CK SKH na svojoj sjednici od 6. X 1969. također je zauzeo stav da je isticanjem zastave ili grba bez socijalističkih oznaka u pravilu nedopustivo i zabranjeno, a i mnogi republički rukovodioci među kojima drugarica Savka — Kučar Dapčević i Mika Tripalo u svojim govorima više puta su se također izjasnili da je isticanje takovih simbola politički štetno i zabranjeno.

Isticanje takvog grba je demonstrativno i provokativno po tome što je istaknut na jednoj prostranoj litici-kamenu iznad Jadranske magistrale u Brelima Donjim u dimenzijama 2x2 m bez petokrake zvijezde i drugih obilježja.

Okrivljeni su pozivani i upozoreni da grbu nadodaju Ustavne propisane socijalističke oznake, ali su oni to odbili, zbog toga ih je sudac za prekršaje, za gore navedeno djelo proglasio krivim i odmjerio im kazne zatvora, svakome po 30 dana, uzimajući u obzir težinu djela i imovne prilike okrivljenih i okolnosti pod kojima su djelo počinili.

Kod odmjeravanja kazne okrivljenima sudac za prekršaje kod okrivljenih nije našao olakotni, a niti otegotni okolnosti.

Protiv ovog rješenja okrivljeni i podnosioc zahtjeva za prekršajno kažnjavanje imaju pravo žalbe Republičkom vijeću za prekršaje SRH Zagreb u roku od 8 dana nakon primitka ovog rješenja. Žalba se podnosi pismeno ili se daje usmeno na zapisnik sucu za prekršje koji je donio ovo rješenje. Žalba je oslobođena takse.

SUDAC ZA PREKRŠAJE:
Stjepan Stipanović

O TOME OBAVIJEST:
1. Okrivljenima
2. Stanici JS Makarska
3. Okružnom javnom tužilaštvu Split
4. Općinskom javnom tuž. Makarska
5. Općinskom komitetu SKH Makarska

Tko vrijeđa socijalističke osjećaje građana

Ispod ljudskog dostojanstva bilo je osvrtati se na prijavu koju je protiv petorice mladića podnio Momčilo Janjetović. O gramatičkoj i stilističkoj pa i pravnoj nepismenosti osude što ju je napisao Stipe Stipanović ne treba reći ni slova, ona je i previše očita. Da li zbog političke nepismenosti ili poradi nekoga drugog razloga, zasad neodgonetljivog, Stipe Stipanović piše da su se Savka Dabčević i Miko Tripalo u svojim govorima više puta »izjasnili da je isticanje takvih simobla (misli se zastave i grba bez socijalističkih simbola — op. p.) politički štetno i zabranjeno«. Tako nešto Savka Dabčević i Miko Tripalo nikada nisu rekli, a niti su to mogli reći, jer su dovoljno svjesni činjenice da socijalistička revolucija bilo kojeg naroda u sebi nužno i nezaobilazno integrira povijesne vrijednosti, spoznaje, iskustva i povijesne simbole tog naroda. Ako to nije tako, onda se ne može govoriti o socijalističkoj revoluciji, ali se može govoriti o nečemu drugom. To drugo, čini se, hoće da nam nametne Momčilo Janjetović i njegov bogobojazni Stipe Stipanović, koji je bez mnogo kolebanja napisao da je ucrtavanje hrvatskog grba na klisuru hrvatske planine izazvalo »veliki revolt kod stanovništva ovog kraja, kao i mnogih turista i prolaznika«. Valjda Stipe Stipanović pod »stanovništvom ovog kraja« razumijeva Momčila Janjetovića, koji nije smatrao potrebnim da na Dan ustanka naroda Hrvatske, 27. srpnja o. g., izvjesi hrvatsku zastavu na Stanici javne sigurnosti u Makarskoj. Njegov postupak je Makarane ogorčio, ali ih nije začudio, jer im valjda nije bilo nepoznato da je za Momčila Janjetovića hrvatska zastava »stranačka oznaka i simbol«. Makarane nije zaprepastila ni činjenica da zbog neisticanja hrvatske zastave nitko iz Stanice javne sigurnosti nije bio pozvan na javnu odgovornost. Izgleda da su oni silom prilika navikli na takve stvari. Uvijek se nađe netko nepozvan da »štiti i brani« njihove socijalističke osjećaje. U posljednje vrijeme među najaktivnije »branitelje« socijalističkih osjećaja građana spada Ante Nemčić, poslovođa prodavaonice prehrane poduzeća »Primorje«. Kad je početkom lipnja ove godine Ogranak Matice hrvatske u Makarskoj postavio na spomenik fra Andrije Kačića-Miošića lovorov vijenac s crveno-bijelo-plavom vrpcom na kojoj je pisalo: STARCU MILOVANU — MATICA HRVATSKA, Ante Nemčić je naočigled nekoliko mještana izgazio vijenac nogama, a hrvatsku trobojnicu poderao, jer je tobože bila nagorena pa bi svojim izgledom mogla smetati turistima. Taj je isti Ante Nemčić na Kačićevom trgu u Makarskoj na štandu svoga poduzeća razlupao sve hrvatske grbove (5-6 komada), koji su se prodavali kao suveniri. Umjesto da potakne pitanje njegove disciplinske i kaznene odgovornosti, direktor »Primorja« Ante Pordan naredio je da se hrvatski grbovi povuku iz prodaje. To isto poduzeća upotrebljava papirnate vrećice za pakiranje prodane robe na kojima piše: PRIMORJE — TRGOVINSKO PREDUZEĆE NA VELIKO I MALO — MAKARSKA. Na vrećicama se nalazi i crtež raznih uzoraka robe s ćiriličnim natpisima: kafa, čaj, džem, pivo itd. Tko zna, možda Ante Prodan misli da tim vrećicama brani socijalističke osjećaje građana!

Svojednobno je predsjednik Tito jasno i nedvosmisleno rekao: »Riječ **narodnooslobodilačka borba** bila bi samo jedna fraza, pa čak i prevara, kad ona ne bi, pored općejugoslavenskog smisla, imala i nacionalni smisao za svaki narod posebice.« U Makarskoj stanoviti pojedinci uporno nastoje dokazati suprotno, pa treba već jednput jasno reći da se vrijeđanjem i uništavanjem hrvatskih povijesnih simbola vrijeđaju »socijalistički osjećaji građana i osjećaji vezani uz tekovine NOB hrvatskog naroda«.

Bruno Bušić

TAJNE »ZELENE KNJIGE« (4)

REALNI PROFITI NA FIKTIVNIM ULOZIMA

»HRVATSKI TJEDNIK« prvi temeljito upoznaje javnost s nalazima SDK o uvjetima kreditiranja na primorskom području SR Hrvatske

Područje Dubrovnika

— »Hoteli — Korčula« (u sastavu »Progresa« Beograd) imaju ugovorene kredite uglavnom s Beogradskom udruženom bankom, Privrednom bankom Beograd i »Poljobankom« Beograd. Pod najnepovoljnijim uvjetima ugovoren je kredit u iznosu od 1,5 milijuna sa Beogradskom udruženom bankom, i to sa 8% redovne kamate i rok otplate 11 godina. Obveza prodaje deviznih sredstava po spomenutom kreditu iznosi 200.000 USA $ do 1. 5. 1970., a od 1970. do 1982. godine čitava retenciona kvota, ali najmanje 20.000 USA $ godišnje.

— Slični uvjeti se odnose i na kredit ugovoren između ugostiteljskog poduzeća »Hober« Korčula i Jugoslavenske investicione banke Beograd, jedino što redovna kamatna stopa iznosi 6% umjesto 8%.

— Ugostiteljski i školski centar Dubrovnik ima ugovorene kredite još u 1965. godini u manjim iznosima pod vrlo povoljnim uvjetima (kamata 1% rok otplate 30 godina — Privredna banka Zagreb), a noviji krediti ugovoreni su uz uvjete koji su dosta nepovoljni za poduzeće, jer se mora odreći cjelokupno planiranih deviznih efekata koje će ostvariti.

»Poljobanka« Beograd odobrila je spomenutom poduzeću kredit u iznosu od 56,4 milijuna dinara. Redovna kamatna stopa iznosi 5% dodatna 3%, povećana dodatna anticipativna 2,5%, s rokom otplate 25 godina. Međutim, po ovom kreditu ugovorena je obveza prodaje deviznih sredstava u iznosu od 10,5 milijuna USA dolara, a to nisu jedine obveze prodaje deviza poduzeća.

— Hotelsko turističko poduzeće »Dubrovnik« uložilo je u osnovna sredstva u razdoblju od 1965. — 1970. iznos od 267 milijuna dinara.

Ulaganja su vršena uglavnom iz tuđih izvora sredstava. Kao kreditor najčešće se pojavljuje Poljoprivredna banka Beograd, međutim, davaoca kredita ima više. Struktura kredita je slijedeća:

— krediti od banaka iz područja republike Hrvatske	8,8 milijuna
— krediti banaka iz drugih republika	191,3 milijuna
— krediti radnih organizacija preko banaka	53,4 milijuna
— krediti radnih organizacija	2,1 milijuna
— komercijalni krediti	0,8 milijuna

Najnepovoljniji uvjet u cjelini, za poduzeće predstavljaju obveze prodaje deviznih sredstava po službenom kursu. Od 1970. do 1996. godine te obveze su ugovorene na iznos od preko 36 milijuna dolara.

Neke kredite poduzeće je dobivalo pod vrlo povoljnim uvjetima gledajući visinu ugovorene kamatne stope i roka vraćanja kredita. Tako je od Poljoprivredne banke Beograd dobilo kredit u iznosu od 20,9 milijuna dinara sa kamatnom stopom 0,5% i rok vraćanja 8 godina, i uz odgovarajuće obveze prodaje deviza (sredstva iz posebnog aranžmana sa »Agrotehnikom« Ljubljana).

— Hotelsko poduzeće »Cavtat« također je karakteristično po intenzivnim ulaganjima u osnovna sredstva. U razdoblju od 1965. — 1970. godine financiranje investicija vrši se u cjelini iz tuđih izvora sredstava.

Jugoslavenska investiciona banka Beograd (učešće i »Generaleksporta«) odobrila je poduzeću kredit u iznosu od 31 milijun dinara u 1967. godini, za izgradnju hotela »Albatros« uz 8% kamata i rokom otplate 12 godina. Ovakvi uvjeti su sami za sebe dovoljno nepovoljni za privrednu organizaciju i bez posebnih uvjeta koji su također ugovarani (prodaja deviza i drugi).

Drugi kredit spomenute banke (iz sredstava banke i »Generaleksporta«) iz 1970. godine, u iznosu od 132 milijuna, za izgradnju hotela »Kiparis« i »Albatros« II« odobren je uz 5% redovne kamatne stope, na rok otplate 25 godina i jasno odgovarajuće obveze prodaje deviza (19 milijuna dolara do 1980.). Međutim, po ovom kreditu ostvaruje banka i pravo naplate 3% dodatne kamate 2,5% anticipativne povećane dodatne kamate. Slični osnovni uvjeti karakteristični su za skoro sve kredite ugovorene u 1969. i 1970 godini. Međutim, pribavljanje sredstava za investicije u poduzeću »Cavtat« povezano je s nizom posebnih uvjeta, čiji pregled se daje u drugom dijelu informacije.

Treba naglasiti da poduzeće nije u stanju redovno podmirivati obveze po kreditima iz ostvarenih financijskih rezultata poslovanja. U 1968. godini negativna razlika između raspoloživih sredstava i spomenutih obveza iznosila je 583 hiljade, a u 1969. godini 395 hiljada. Također treba naglasiti da poduzeće koristi značajne kredite i za financiranje obrtnih sredstava, što također povećava troškove poslovanja u cjelini.

Oročavanje sredstava

Oročavanje sredstava u posljednje vrijeme naglo raste što bi u načelu bilo pozitivno kad ne bi privreda bila u tako nepovoljnom financijskom stanju u kakvom se sada nalazi. Iz toga proizlazi da je oročavanje vršeno u pretežnom broju slučajeva prisilno. Podaci ukazuju da je stanje oročenih sredstava, krajem 1969. u odnosu na kraj 1968. godine u privrednim organizacijama ugostiteljstva na području SR Hrvatske, poraslo čak za 223% dok porast kod ugostiteljskih privrednih organizacija za smještaj iznosi čak 1948%. Podaci o stanju oročenih sredstava na 30. IX o. g. u odnosu na isti dan prošle godine pokazuju u ugostiteljstvu porast za 59% a u ugostiteljskim privrednim organizacijama za smještaj za 56%.

Odobravanje kredita su banke, naročito neke, u najvećem broju slučajeva uvjetovale oročavanjem sredstava bez obzira na to da li poduzeće — investitori raspolažu slobodnim sredstvima ili ne, što je i očito ukoliko se traži dugoročni kredit.

Poduzeće »Jelsa« dobilo je dio sredstava od »Genexa« kao ulog za zajedničko poslovanje na rok od 10 godina s tim da se nakon toga roka dalje odluči o eventualnom ponovnom investiranju. Na temelju tog uloga »Genex« je dobio znatne beneficije i prava kao suulagač. Ostala sredstva dao je »Genex« kao kredit preko Investiciono-komercijalne banke iz Splita koja je usmeno zatražila oročavanje »Genexovog« uloga što je i izvršeno na 25 godina uz 6% kamata. Potrebna sredstva za investicije dana su od »Genexa« i splitske banke putem kredita. **Iz ovog primjera se očito vidi da je »Genexov« ulog bio fiktivan jer su oročavanjem praktično »Genexu« vraćena sredstva a on ih je uključio u kredit koje je posredstvom splitske banke dao poduzeću.**

Jugoslavenska poljoprivredna banka iz Beograda nerijetko i druge banke nisu se zadovoljavale da na oročavanje navode samo investitore već su ugovorima o kreditu uvjetovale da investitori osiguraju da i izvođači radova pa čak i isporučioci opreme oroče sredstva u visini od 10% — 20% iznosa svake obračunske situacije.

Posebice treba istaći praksu Jugoslavenske poljoprivredne banke iz Beograda koja je u velikom broju slučajeva odobravala kredit i za iznose 10% garantnog pologa za investicije. Ti su iznosi izdvajani na posebne račune kod SDK i ponovno ulazili u bančin kreditni potencijal za kratkoročno poslovanje. Banka je nadalje uvjetovala da se na ta sredstva, nakon što budu slobodna, sklopi ugovor o njihovom oročavanju. Primjeri poduzeća »Dubrovnik« iz Dubrovnika i »Brodokomerc« iz Rijeke pokazuju da je banka tražila oročavanje iznosa koji po visini odgovara iznosu 10% garantnog pologa koji je također ušao u iznos odobrenog kredita. U pojedinim slučajevima banka nije spomenutim poduzećima omogućila da iznose 10% garantnog pologa, koji su kao depozit bili preneseni kod nje, upotrijebe za pokriće prekoračenja već je odobravala nove kredite.

Od ostalih banaka jedino je Privredna banka iz Zagreba tražila od poduzeća »Veruda« iz Pule da garantni polog privremeno deponira u njezinu korist.

Izneseni primjeri oročavanja sredstava kad se istovremeno traži dugoročni kredit, oročavanje određenog iznosa prilikom isplate izvođačima radova iz sredstava odobrenih kredita i oročavanje garantnog pologa, naročito kad je i za njega dobiven kredit, ukazuju na to da poduzeća — investitori primaju, u stvari manje kredita nego što se navodi u ugovorima o kreditu, ta sredstva poduzeća uopće ne koriste a plaćaju kamatu, s druge strane, banke na čitav iznos kredita dobivaju regres za nižu kamatu, a oročena sredstva ponovo ulaze u njihov kreditni potencijal, plasiraju se i donose banci kamate. Na taj način banke za svoje plasmane postižu kamatu koja nadmašuje zakonom propisanu granicu.

Utjecaj na izbor poslovnog partnera

Dobivanje financijskih sredstava za investicije bilo je vrlo često povezano s izravnim ili posrednim utjecajem na poslovne odnose investitora.

U financijske aranžmane banaka i ostalih ulagača s investitorima uključivala su se izravno ili posredno i druga poduzeća što je imalo za posljedicu da investitori nisu nezavisno odabirali poslovne partnere.

Kako praksa i postupci pojedinih banaka mogu posredno utjecati na izbor dobavljača pokazuje primjer poduzeća »Dubrovnik« iz Dubrovnika kojem su u 1969. godini dobavljači za inozemna žestoka pića i cigarete bili »Brodokomerc« iz Rijeke i »Prehrana« iz Ljubljane dok je u 1970. godini dobavljač bio samo poduzeće »Prehrana«. Razloge treba tražiti u praksi banaka jer riječka filijala Jugoslavenske banke za vanjsku trgovinu nije prihvaćala platne naloge »Dubrovnika« koji su izdavani na teret njegovih deviznih sredstava na koje ima pravo po statusu »pretežnog izvoznika« već je zahtijevala da se plaćanje izvrši iz deviznih sredstava retencione kvote poduzeća koja su, međutim, ugovorima po kreditima već unaprijed rezervirana za prodaju kreditorima. Ljubljanska banka je prihvaćala spomenute platne naloge ne ulazeći u ocjenu porijekla deviznih sredstava. Na taj način »Prehrana« iz Ljubljane istisnula je »Brodokomerc« iz Rijeke.

Posredan utjecaj na izbor izvođača radova vršile su banke spomenutom obvezom oročavanja sredstava izvođača radova.

Mnoga poduzeća, koja se samo vlastitim srestvima ne bi mogla uključiti u kreditiranje ili ulaganje sredstava, povezuju se s bankama i na taj način obvezuju investitore na poslovni odnos. Biro za konstrukciju i razvoj »Union« iz Beograda kreditiralo je poduzeće »Dubrovnik« iz Dubrovnika i »Podgoru« iz Podgore za izgradnju hotelskih kapaciteta i ugovorom postaje nosilac izgradnje kreditiranog objekta. Za kreditiranje poduzeća »Dubrovnik« »Union« je financijska sredstva pribavio ugovorom o kreditu s Investicionom bankom iz Sarajeva koja je, između ostalog, uvjetovala davanje sredstava dobivanjem deviza na otkup i uplate u kreditni fond što je »Union« pretežno prevalio na teret investitora. Osim toga, ugovorom se precizira da će »Union« i banka sporazumno odabrati izvođača radova za kreditirane objekte. Poduzeće »Dubrovnik« je dobilo investicioni kredit od poduzeća »Progres« iz Beograda a istodobno je sklopljen i ugovor o poslovno-tehničkoj suradnji prema kojem je »Progres« postao dobavljač uvozne opreme, kuhinja, klimatizacije, uvoza inozemnih cigareta i pića, foto materijala i suvenira. Ugovorom o poslovno-tehničkoj suradnji poduzeće »David Pajić« iz Beograda obavezuje se da će sudjelovati u financiranju izgradnje hotelskih kapaciteta bivšem poduzeću »Lapad« iz Dubrovnika (sada »Dubrovnik«) a jedan od uvjeta je da se svi radovi na izradi dizala povjere »Davidu Pajiću«. Zanimljiv je slučaj poduzeća »Putnik« Beograd koje je kreditiralo poduzeće »Jedinstvo« iz Zadra a u ugovoru o kreditu se navodi da je dobilo kredit od Privredne banke, Beograd i plasiralo ga u svoje ime uz uvjet da se »Putniku« kao turističkoj agenciji stavi na raspolaganje dio izgrađenih hotelskih kapaciteta. Otkup deviza po ovom ugovoru vrši se u korist Privredne banke iz Beograda Turistička agencija »Kvarner-express« iz Rijeke potpisala je ugovor sa Zajednicom hotelsko-ugostiteljskih poduzeća »Adria-turist« iz Rijeke (8 članova) o plasiranju inozemnog kredita preko Jugoslavenske banke za vanjsku trgovinu koja se pojavljuje i kao garant. Ugovorom je »Kvarner-express« dobio isključivo pravo prodaje izgrađenih kapaciteta, vršenja agencijskih poslova, prodaje suvenira i mjenjačku službu. U tu svrhu poduzeća-članovi dužni su u novim objektima osigurati odgovarajuće prostorije.

HRVATSKA U ZRCALU INOZEMNOG TISKA

LONDONSKI THE ECONOMIST O NAMA

»Engleska je poput Rusije, svijet za sebe. Slabo je tko poznaje. Otok. Trojednica na otoku.«
(A. G. Matoš)

Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije i Sjeverne Irske još je uvijek za Europljane s kontinenta — »Otok«. Treba ipak primijetiti da Europa prilično griješi kad svu izvornost anglosaksonskog duha i djelovanja jednostavno označuje »svijetom za sebe«, te tako, pod izgovorom nemogućnosti razumijevanja, ostaje u pospanosti svog kontinentalnog duhovnog kruga.

Mi držimo potrebnim, nakon što smo — stazom Matoša — prošetali stranicama dvaju francuskih listova, prijeći La Manche, ili kako ga Englezi zovu Channel, i ogledati se u stranicama listova gordog Albiona. Napustit ćemo iskričavost francuskog duha i zaći u svijet anglosaksonske trijeznosti, iskustvene spoznaje i uljuđene nepristranosti.

Od Supilovih vremena zanemarismo mi Hrvati tu veliku »Četverojednicu« (Engleska, Wales, Škotska i — još uvijek — Sjeverna Irska). Hrvate je razbacala potlačenost i nevolja po svem svijetu, ali u Ujedinjenom Kraljevstvu ih je ponajmanje.

Očekivati bi zato bilo da je »naša stvar« slabo ili nikako poznata na obalama Temze. To bi barem »opravdalo« naše nepoznavanje te domovine zapadne demokracije i »common sensea« (zdravog prosuđivanja). Naša je bojazan ipak neosnovana: u »Četverojednici« se zna za Hrvatsku, za njene borbe i nastojanja.

Odlučili smo zato danas prozboriti koju o pisanju britanskog tiska o nama. Izabrali smo u tu svrhu jedan od listova koji se sustavno bave praćenjem zbivanja na našim stranama.

Londonski tjednik THE ECONOMIST

Jedan od najuglednijih listova u svijetu, londonski gospodarsko-politički tjednik The Economist, svojom se znanstvenom ozbiljnošću i dokumentiranošću članaka svrstava u sam vrh svjetskih gospodarskih i političkih izvjestitelja.

The Economist izlazi u otprilike sto tisuća primjeraka svake subote. Njegovi su čitatelji većinom gospodarstvenici iz čitavog svijeta — iz svih blokova i izvan blokova — i općenito svjetski politički i gospodarski moćnici. I zbog toga nas zanima što i kako o nama piše The Economist.

Zadnjih nekoliko godina taj londonski tjednik sustavno prati, u svoje dvije rubrike: International Report (Međunarodni izvještaj) i Business (Poslovi), događaje u Hrvatskoj i Jugoslaviji, donoseći, bez potpisa, izvještaje svog *»istočnoeuropskog dopisnika«* ili jednog od svojih urednika.

»Prikaz Jugoslavije« Chrisa CVIICA

The Economist od 21. kolovoza ove godine donio je *»specijalan prikaz«* političkih i gospodarskih prilika u Jugoslaviji (¹). Pisac ovog prikaza s naslovom *»Drugi pût«*, g. Chris CVIIC (u daljnjem tekstu Ch. C.), jedan je od urednika tjednika The Economist. Na 44 stranice taj prikaz donosi 22 stranice teksta i slikovnih priloga, te 22 stranice oglasa gospodarskih organizacija, banaka i poduzeća vanjske trgovine iz Jugoslavije.

Prikaz Ch. C-a predstavlja pravu gospodarsko-političku studiju o Jugoslaviji. Obaviještenost i shvaćanje činjenica osnovna su značajka ovog prikaza i sveg pisanja The Economista o nama. Načelo »audiantur et alterae partes« (neka se čuju i druge strane) i poštivanje činjenica temeljne su odrednice The Economistova pisanja uopće.

Mi ćemo ponastojati, u recima koji slijede, prikazati ovo pisanje kroz tri minule godine i posebice se osvrnuti na kolovoški prikaz *»Drugi pût«* Ch. C-a. The Economistovi članci su jasni, nepristrani i zasnovani na činjenicama. Mi se ne moramo složiti baš sa svim tumačenjima i zaključcima The Economistovih članaka, ali to ne umanjuje naše poštivanje mišljenja pisca članaka.

»Vizionari devetnaestog stoljeća«

Kolovoški prikaz Ch. C-a objašnjava čitateljima The Economista postanak jugoslavenske ideje u 19. stoljeću u Hrvata: *»Vizionari devetnaestog stoljeća poput đakovačkog biskupa Strossmayera«* bili su oni koji su *»sanjali«* o stvaranju Jugoslavije. *»Ali, zahvaćeni tom vizijom, oni nisu izmjerili poteškoće koje u obilju stoje pred svakim onim tko se usudi zanijekati jednu od svjetskih granica«* (²).

Shvaćajući i prihvaćajući činjenicu različitog povijesnog, uljudbenog i političkog određenja nacija u Jugoslaviji, The Economist stvara osnovu za razumijevanje zbivanja u poslijeratnoj, socijalističkoj i samoupravljačkoj Jugoslaviji.

Samoupravljanje – smrtni neprijatelj birokratskog sustava

Samoupravljanje kao izvorni gospodarski i društveni sustav u Jugoslaviji igra *»sigurno veoma značajnu političku ulogu u borbi ne samo protiv krutog središnjeg planiranja nego isto tako i protiv staljinizma u politici«*. Navodeći riječi jednog od svojih sugovornika iz Jugoslavije, Ch. C. pokazuje svoje razumijevanje problema: *»Samoupravljanje je po svojoj biti antihegemonističko. Ono uništava i potkopava birokratski ustroj iznutra i zbog toga je ono njegov smrtni neprijatelj«* (³).

The Economist

Iznoseći opširno i često pitanja samoupravljačkog socijalizma, Ch. C. (⁴) i The Economist (⁵) prikazuju poteškoće gospodarstva u tržišno-planskom sustavu Jugoslavije. Uočujući nejednakosti razvitka, Ch. C. navodi nerazvijena područja u Jugoslaviji. *To su »hrvatska pokrajina Lika, Bosna i Hercegovina, sjeverna Dalmacija, te Crna Gora i Kosovo«*. Kosovo je *»do 1966. bilo najzanemareniji kraj u Jugoslaviji. Ne bez razloga, Albanci su osjećali da se s njima postupalo kao s obespravljenim ljudima«* (⁶).

Poput Albanaca, *»Hrvati i Slovenci su osjećali da su diskriminirani od centralne vlade, osobito na području vanjske trgovine i domaćeg investiranja kapitala«* (⁷). Višak vrijednosti Hrvatske *»ne ostaje u tom kraju«* i *»hrvatske pokrajine... Kordun i Lika, najsiromašnije su pokrajine«* (⁸).

Srbi pak, sa svoje strane, tvrde da je u godinama nakon 1948. *»malo ili ništa kapitala uložila država u srpske krajeve uz bugarsku, rumunjsku i mađarsku granicu«* (⁹). S druge strane da je prigovoreno: što je s nedovoljnom zastupljenošću nesrpskih naroda u vojsci, policiji i diplomatskoj službi?

»Nasljeđe staljinizma«

Tumačeći bit sukoba i teškoća u gospodarstvu kroz antagonizam *»centralista«* i *»decentralista«* (¹⁰), The Economist označuje središta otuđene financijske moći kao osnovnu kočnicu napretka i ravnopravnosti. Nabrajajući beogradske bivše savezne banke i njihov monopolistički položaj u poslovima s inozemstvom, Ch. C. navodi da su se *»te beogradske banke podigle kao savezne ustanove«*, te da danas *»u savezu s birokratima«* te moćne banke *»još uvijek kontroliraju veliki dio kapitala, favorizirajući svoju republiku«* (¹¹).

Borba za decentralizaciju bankarskog sustava hrvatska je borba, jer SR Hrvatska, sa SR Slovenijom, donosi najviše stranih deviza Jugoslaviji (¹²). Shvaćajući kolonijalističku pljačku koju beogradske banke i reeksporteri prakticiraju na *»hrvatskoj obali... Dalmaciji i Istri«* (¹³), koje donose oko 80 posto svih turističkih deviza, Ch. C. piše o bankama i reeksporterima i ovo: *»Beogradske firme upotrebljavale su svoju financijsku moć u političke svrhe i nisu samo postavile svoje vlastite ljude i proizvode u svoje hotele na obali, nego su i napunile i mjesne organe partije i odbore vlasti ljudima koje su same postavile«* (¹⁴).

»Investomanija«, *»političke tvornice«*, dugovi u gospodarstvu, sve je to još uvijek nazočno nasljeđe starog sustava. Posebice je teško gospodarsko zanemarivanje i političko zapostavljanje seljaka. Politika prema seljaku općenito, a time i prema hrvatskom seljačkom narodu, *»jedno je od najjačih i najgorih nasljeđa staljinizma u Jugoslaviji«* (¹⁵).

»Postoji ipak«, piše Ch. C., *»stanovita mogućnost da će republike poput Hrvatske i Slovenije upotrijebiti svoju novu slobodu da uzakone povećanje zemljišnog maksimuma vlasništva. Postoji isto tako mogućnost da seljaci koji još uvijek čine više od 40 posto ukupnog pučanstva, budu službeno prihvaćeni u samoupravljački sustav«* (¹⁶).

»Avangardna X. sjednica«

Nasljeđe staljinizma čvrstih je korijena ne samo u gospodarstvu nego i u političkom životu uopće. Najjači je zato udarac konzervativizmu i staljinizmu, piše The Economist, bila X. sjednica CK SK Hrvatske, koja je *»najznačajniji politički događaj u Jugoslaviji nakon uklanjanja Rankovića«*. Shvaćajući od samog početka značenje tog krupnog političkog događaja i otpor koji mu pružaju *»konzervativni Žankovi prijatelji u Beogradu«* (¹⁷), The Economist je pod naslovom *»Konzervativci se okomljuju na Hrvate«* donio objektivni prikaz *»slučaja Žanko«* u njegovom vremenskom i političkom okružju (¹⁸).

Avangardno značenje X. sjednice CK SK Hrvatske za čitav socijalistički pokret kao i za političke promjene u Jugoslaviji nije ostalo nezapaženo čitateljima The Economista. Shvativši tu sjednicu kao pokretački događaj za ustavnu i političku reformu, taj londonski tjednik piše u svibnju ove godine da se *»predsjednik Tito bori oštro protiv svojih konzervativaca za reformu koja bi mogla promijeniti budućnost Jugoslavije«*. Jer, ako ustavna reforma uspije, *»Jugoslavija će postati slobodnija nego što jest, ili što je bilo koja komunistička zemlja ikad bila«*, a *»predsjednik Tito će ući u povijest kao prvi komunistički prvak koji je okrenuo trend, koji je, čini se, više od pola stoljeća išao u samo jednom pravcu, i koji je to učinio a da nije žrtvovao nezavisnost svoje zemlje ili vratio natrag tvornice kapitalistima.«*

Znajući za žestoku borbu koju vode snage reforme, The Economist bilježi svibnja ove godine: *»Čitav pothvat bi mogao još uvijek propasti, premda je mnogo manje vjerojatno da bi se to propadanje moglo odigrati na neki dramatični način; više je vjerojatno da bi se taj neuspjeh odvijao u polaganim stupnjevima obeshrabrujućeg odgađanja.«* Ali, premda je *»stari sustav bio podjednako i nedjelotvoran i nepopularan, napuštanje tog sustava nije se pokazalo laganim. U Srbiji osobito, oni ljudi koji su za promjenu, veoma se muče da bi za sobom povukli svoje konzervativnije i nacionalističkije drugove«* (¹⁹).

»Puška iza svake stijene«

U toj borbi, ističe londonski tjednik, predsjednik Tito nastoji *»uvjeriti skeptični vanjski svijet, na Zapadu jednako kao i na Istoku, da postoji vlastitost jugoslavenskog socijalističkog puta: da tržni socijalizam, samoupravljanje i nesvrstanost nisu sinonimi kapitalizma koji se uvlači, anarhije i oportunizma«* (²⁰).

Naslovna stranica »Prikaz Jugoslavije« Chrisa CVIICA

Nema za Jugoslaviju opasnosti sa Zapada, smatra Ch. C. Zapadni državnici pokazuju *»brigu za budućnost Jugoslavije... Oni to ne čine zato što bi gajili nade o kapitalističkoj Jugoslaviji koja bi se pojavila poslije Tita, nego zato jer ne postoji vidljiva ni privlačna alternativa za njegovu vrstu razumno stabilne i iskreno nesvrstane Jugoslavije u tom nemirnom dijelu svijeta«* (²¹).

Zemlje Varšavskog ugovora, naprotiv, — piše Ch. C. — upleću se u političke prilike u Jugoslaviji, želeći više prouzročiti određene *»unutrašnje političke intrige«* negoli *»vanjske vojne pritiske«*. Te zemlje nazivaju samoupravljački sustav *»anarho-sindikalizmom«*.

Pred vanjskom opasnošću Jugoslavija je — nastavlja Ch. C. — uspostavila sustav opće narodne obrane i formirala republičke teritorijalne armije.

Jugoslavija se tako priprema, piše Ch. C., na *»decentralizirani rat, u kojem bi svatko branio Jugoslaviju braneći svoju vlastitu republiku, svoj grad, svoje selo«*. Tako će *»radnici, školarci i umirovljeni stariji ljudi braniti svoju zemlju samo ako se ne osjećaju otuđeni od njenih ustanova, a osobito od njenih oružanih snaga«* (²²).

Što čitatelji najuglednijeg britanskog gospodarsko-političkog tjednika saznaju o Hrvatskoj i Jugoslaviji

»Hrvatski narodni pokret«

O X. sjednici CK SK Hrvatske i o *»hrvatskom narodnom pokretu«* (23) The Economist je pisao od samih početaka. U jeku *»Zagrebačkog proljeća«* londonski je tjednik isticao da je demokratsko oduševljenje *»osobito jako u Hrvatskoj, relativno liberalni prvaci koje uživaju, čini se, istinsku popularnost«* (24). Ti političari su stekli popularnost *»napadajući pretjerani centralizam u politici i gospodarstvu«* i *»oni su sada heroji za svoj vlastiti narod. To je osobito istina za čovjeka poput Staneta Kavčiča, slovenskog predsjednika vlade... i Miku Tripala, bivšeg partijskog prvaka u Hrvatskoj i sada jednog od predstavnika svoje republike u kolektivnom Predsjedništvu u Beogradu«*. Tripalovo beskompromisno zastupanje gospodarskih probitaka Hrvatske — tvrdi se — pribavilo mu je mnogo ogorčenih neprijatelja, *»ali kod kuće ono mu je steklo naziv najpopularnijeg hrvatskog političara nakon čuvenog seljačkog prvaka Stjepana Radića, koga je jedan srpski zastupnik ubio u beogradskom parlamentu 1928.«*.

U novom političkom ozračju minulog proljeća *»hrvatske domoljubne pjesme pjevale su se po javnim restoranima«*, gdje se samo prije godinu dana *»na takvo što mrštilo«* (25), i ne samo mrštilo . .

Beskompromisni hrvatski studenti

Početak i znak hrvatskog narodnog entuzijazma bili su izbor Ivana Zvonimira Čička za studenta-prorektora (26) i *»dramatični travanjski sastanak na zagrebačkom Sveučilištu gdje su studenti ustoličili novo vodstvo koje uključuje i izvanpartijce i čak praktične katolike«*, bilježi The Economist početkom svibnja ove godine.

Ch. C. upotpunjuje ovu sliku: Nakon kraće oporbe izboru studenta-prorektora *»najviše partijsko vodstvo odlučilo je prihvatiti neizbježno i ne postavljati više zapreka na stazu mladom studentu-prorektoru«*. Odlučni studentski *»novi prvaci, podržani od svojih oduševljenih članova, vrše sada pritisak na svoje starije rukovoditelje, koji su u sve većoj neprilici, da ubrzaju ostvarenje različitih političkih i društvenih reformi. Ali ove mlade Hrvate sumnjiče u Beogradu i Ljubljani, jer njihovi zahtjevi imaju malo što s anarhizmom i novom ljevicom. Njihovo beskompromisno podržavanje gospodarskih i političkih zahtjeva hrvatskih prvaka označuje se u Beogradu kao nacionalizam. Hrvatski studenti odvraćaju nazivajući beogradske studente u duši nacionalistima.«*

Beogradski pak studenti, koji kritiziraju društvene nepravde, ali koji se okomljuju i na svaku decentralizaciju u Jugoslaviji (27), *»dobro poznaju svoje neprijatelje«*, piše Chris CVIIC: *»Mnogi od ovih su njihovi očevi i stričevi«* (28)...

BILJEŠKE:

(1) The Economist, 21. kolovoza 1971.
(2) ibidem, str. V.
(3) ibidem, str. XXV.
(4) ibidem, str. XXII i XXV.
(5) The Economist, 27. rujna 1969., str. 37—38, i 30. siječnja 1971., str. 34—35 i str. 75.
(6) kao pod (1), str. XXVI.
(7) The Economist, 1. svibnja 1971., str. 19—20.
(8) The Economist, 27. rujna 1969., str. 37—38.
(9) Kao pod (1), str. VI.
(10) ibiden, str. XX.
(11) ibidenm, str. XXI.
(12) The Economist, 30. siječnja 1971., str. 34—35 i str. 75.
(13) Kao pod (1), str. XXXV.
(14) Kao pod (1), str. XXXVI.
(15) Kao pod (1), str. IXXX.
(16) Kao pod (1), str. XXVI.
(17) The Economist, 18. travnja 1970., str. 34 i 37.
(18) The Economist, 7. veljače 1970., str. 38.
(19) The Economist, 1. svibnja 1971., str. 19—20.
(20) Kao pod (1), str. VI.
(21) Kao pod (19).
(22) Kao pod (1), str. XII.
(23) Kao pod (17).
(24) Kao pod (19).
(25) Kao pod (1), str. XV.
(26) The Economist, 16. siječnja 1971., str. 33—34.
(27) The Economist, 7. studenog 1970., str. 35.
(28) Kao pod (1), str. XXXIX i XL.

Zadnji broj londonskog tjednika The Economist od 2. listopada 1971., na str. 6., objavio je u rubrici *»Letters«* (pisma uredniku) pod naslovom *»Jugoslavija«* pismo-osvrt jednog čitatelja iz Hamburga na *»Prikaz Jugoslavije«* iz pera urednika Chrisa CVIICA, objavljen u broju The Economist od 21. kolovoza 1971. U tom osvrtu, uz ostalo, stoji:

»Statistike pokazuju da svaki šesti (zaposleni, op, ur.). *Jugoslaven odlazi na rad u inozemstvo, da je svaki osmi nezaposlen i da svaki drugi živi na egzistencijskom minimumu. Ali statistike ništa ne govore o računima u švicarskim bankama beogradskih profitera, koji još uvijek nalaze dovoljnu podršku u saveznoj upravi da izbjegnu javnom nadzoru i kritici«*.

POLITIKA I INTELIGENCIJA

Svi naši dosadašnji napisi više su ili manje dirali i ovu središnju temu. Odnosu inteligencije i politike višekratno sam se u svom publicističkom djelovanju vraćao, tako i u **Kulturnom radniku** br. 11—12 1966, iz kojega ćemo za potrebe trenutka nešto i citirati.

Tamo smo ustvrdili da pojam **inteligencija** prije svega podrazumijeva nešto duhovno. Slijedeći tu misao zaključili smo da ne bi bilo zgodno kopati jaz između inteligencije kao stvaralačke snage duha i politike. Pisali smo: »Politika — kad je doista politika, politički čin, eminentno je očitovanje duha, ako hoćemo 'slobodnog duha'... Prevladavati ili barem znatnije oslabiti sektaštvo prema inteligenciji kao mogućnosti i djelatnoj sili duha moguće je tek uz najodlučniju orijentaciju na podršku svemu inventivnom i za stvaranje sposobnom u svim područjima društvenog djelovanja, od industrije do politike, znanosti, umjetnosti i filozofije, a na račun rutinskog, egzekutivnog, nekreativnog, neduhovnog.«

Kao drugi bitni smisao što ga pojam **inteligencija** podrazumijeva naveli smo inteligenciju kao društvenu grupu. tada, a tako i kasnije, suprotstavili smo se stvaranju antagonizma između inteligencije kao društvene grupe i politike, ukoliko i ona podrazumijeva nešto što je društveno grupirano: »Najnegativnije posljedice po odnos inteligencije (kao socijalne grupe) i politike (shvaćene također iz aspekta socijalnog grupiranja) imade pokušaj (ili pokušaji) da se inteligencija kao mogućnost duha rezervira za inteligenciju kao socijalnu grupu (odnosno njezin pojedini sloj)... Sektaštvo politike (kao grupe u podjeli rada) prema inteligenciji (kao drugom dijelu bitno iste grupe u društvenoj podjeli rada) samo je jedan od oblika sektaštva te 'politike' (koji ona dijeli s 'inteligencijom') prema masi stvaralaca materijalnih i duhovnih vrijednosti, kojih su istinski stvaraoci u politici samo dio.« Ipričavamo se današnjem čitatelju za preuzetnu slobodu ovako opširnog navođenja vlastitih pismotvora i za zapetljani način govora, za onaj, možda i ne sasvim nuždan danak časopisnoj komunikaciji. Prethodno navođenje smatrali smo ipak neophonim da bi se pojmovni alat iz 1966. primijeni na tekuću situaciju 1971.

U ovo pak vrijeme kao da se oponaša stil jednog narodnofrontovskog prvaka iz mog rodnog kraja koji bi 1945., 1946. i 1947. svaki svoj govor počinjao riječima: »Radnici, seljaci, vojnici i poštena inteligencijo!« Implikacija je toliko jasna da bode oči: s radnicima je u redu, sa seljacima i vojnicima također, jedino za inteligenciju je rezervirano eventaulno nepoštenje. Kad se ovakav način govora, koji posebno u radničkom pokretu ima dugačku povijest, ponavlja i danas, kažimo: to je znak da u politici nema dovoljno inteligencije u prvom definiranom značenju. Razumno je pretpostaviti da je poštenje, kao moralna pojava, približno jednako rasprostrto po svim dijelovima društvenog prostora. Ničega **a priori** nema što bi radnika, seljaka ili vojnika činilo poštenim, a intelektualca otvorenim i za poštenje i za nepoštenje. Nepoštenje inteligencije kako ga politika bez dokaza ustvrđuje — posljedica je interesne i donekle vazda nekritične procjene. Skloni smo vjerovanju da dio nekritičnosti dolazi i otuda što je način djelovanja inteligencije, kao društvene grupe, takav da se njezino poštenje i eventualno nepoštenje lakše otkriva. Inteligencija, naime, kao društvena grupa, ukoliko je uopće politički relevantna, djeluje javno i javnim medijem, ona je glasna, katkada grlata, pa taj njezin način djelovanja otkriva i njeno poštenje i njeno nepoštenje, razmjerno više no što je slučaj s drugim društvenim grupama. Grublje bi se moglo kazati: inteligencija, kao društvena grupa, politički je glupa, jer joj u mnogo višem stupnju nego drugim društvenim grupama nedostaje političke mimikrije. Ova, uvjetno nazvana glupost inteligencije — a sve u svrhu da s politikom budemo i u manjkovima ravnopravni — u stanovitim je uvjetima njezina vrlina, a u drugim opet mana. Stalna sudbina inteligencije da se u politici odlučuje između šutnje i govora — vodi je izboru govora, izboru ekstenzivnog govora, čak i onda kad je to na izravnu štetu nje same kao društvene grupe. Samo od najzapletenijeg sklopa društvenih okolnosti, koje su tek dijelom u vlasti inteligencije, ovisi hoće li izbor govora značiti dobro ili zlo za naciju ili domovinu kojoj inteligencija pripada i u kojoj djeluje (2000 riječi u ČSSR, 1968. godine — kao primjer za razmišljanje).

U uvjetima socijalizma kakav nam je poznat, a ne zacrtan u utopijama, političko djelovanje inteligencije, njezina spremnost da se odluči na ničim osim vlastitim duhom uvjetovanu riječ — redovito je bila na štetu inteligencije kao društvene grupe, a je li bila umna ili nije, to se ne da prosuditi nekim opećnovaljano skrojenim mjerilom.

Vazda uvjetno govoreći, **slobodno** političko djelovanje inteligencije na prostorima birokratski etabliranog političkog sustava socijalizma uvijek je, bar dosad, za socijalizam kao takav i za ljudske zajednice o kojima se radilo su-uvjetovalo reprodukciju (ponekad i proširenu reprodukciju) birokracije kao društvenog sloja nepodložnog objektiviziranom »mehanizmu« odgovornosti. Imam na umu pojavu koju plastičnije od ičega ilustrira priča mog prijatelja, inače satirika (ne onog koji piše satire, nego koji proizvodi satiru). Njemu je, naime, opet njegov prijatelj, policajac po zanatu, rekao: »Dragi moj, dokle god bude neprijatelja, dotle ću i ja primati plaću.«

Da se ne bismo previše udaljili od suvremenih nam i bliskih prilika, a oponašajući stil današnjeg, **ne** tek nekadašnjeg političara, **moram** reći: Ovo dijalektičko proizvođenje svoje suprotnosti — a ako **ne** proizvođenje, onda barem su-proizvođenje —, ova slobodna politička igra inteligencije koja nuz-stimulira perpetuiranje birokratskog pogona, u današnjim hrvatskim prilikama očituje se kao nuz-poticanje eskalacije političkog djelovanja onoga što nazivam **kumovska slama.** Naime, ljudi koji se na zalasku svoje političke karijere mogu pohvaliti da su postigli mnogo toga osim da su svom narodu ostavili ikakav dokument svog duha (inteligencije) — u politici dobivaju na značenju, prijete se, smečuju i skupljaju bodove u svojoj sitnoj, maloj igri s inteligencijom. Ali, da li da inteligencija sustane u svom govorenju ili da se odluči na šutnju zbog toga što će neki beznačajnik u politici skočiti za koju stepenicu više? Da se odrekne govora i tamo gdje ovaj kao negativnu popratnu posljedicu ima farsu kao reprizu komedije? Držim da bi morali postojati dublji razlozi da se u neumitnoj dilemi između šutnje i govora intelektualac odluči za šutnju.

Trajno preispitivanje razlogâ za moduse svog političkog angažmana doista je pak stvar same inteligencije. Nju u tome ne treba zbuniti ni izjava: »Imamo problema samo s poluinteligencijom.« Jer, je li inteligencija pedesetpostotna, četrdesetpostotna, je li ona poluinteligencija, ili trećinu — inteligencija, ili četvrt-inteligencija itd., to može odlučiti sama inteligencija u onoj svojoj prvoj funkciji, tj. inteligencija kao um. A u iskazivanju uma i, dakako, neuma ima za nas, danas i ovdje, obilnih mogućnosti. Ta nećemo valjda povjerovati da su oni koji pojedinim intelektualcima presuđuju kao tobožnjim poluintelektualcima samim tim stopostotni intelektualci?!

Ivan Babić

DALIBOR BROZOVIĆ

IZDVOJENO MIŠLJENJE

Pred završetak raspravljanja o nacrtu ustavnih amandmana

U ZAJEDNICI KAO ŠTO JE SFRJ JEDNO OD OSNOVNIH NAČELA U MEĐUNACIONALNIM I MEĐUREPUBLIČKIM ODNOSIMA MORA BITI DA SE JEDNAKE POJAVE I TRETIRAJU NA JEDNAK NAČIN

Kako je poznato, donesena je prilično neočekivana odluka da se javno raspravljanje o nacrtu ustavnih amandmana za Ustav SR Hrvatske produži samo za petnaest dana, tj. do 1. studenoga, usprkos izvanrednom zanimanju javnosti. Zato se ovih dana možemo nadati osobito živim debatama i razmjenama mišljenja.

U 22. i 24. broju HT pisao sam o jezičnim odredbama sadržanima u IV. i V. amandmanu, posebno o jezičnom pitanju Srba u Hrvatskoj. Čini mi se da su ta dva članka imala stanovit odjek, ali ne mislim da iznesene primjedbe i komentari zahtijevaju u ovaj čas kakva moja dodatna objašnjenja iz čisto jezične problematike. Smatram naprotiv da je nešto drugo potrebno, naime kako je jezik uvijek u određenoj mjeri uvjetovan ljudskim kolektivom koji se njime služi, ni materija ustavnoga rješavanja jezičnih pitanja ne može biti nezavisna od shvaćanja o kolektivnim nosiocima pojedinoga jezika. Drugim riječima, ne mogu se ni kao profesionalni lingvist ograničiti na strogo jezičnu problematiku te moram bar u najopćenitijim crtama zaći u razmatranje onih amandmana što i inače izazivlju najveće zanimanje, tj. I—IV.

Unitarističko nasljeđe

U dosadanjim je raspravama bilo nekoliko slabih točaka, koje su, po mom mišljenju, u znatnoj mjeri krive da nas nisu mimoišli pojedini nesporazumi. Dvije slabosti smatram načelno najvažnijima: prilično izolirano raspravljanje samo o hrvatskom ustavu, bez dovoljnoga udjela poredbenog aspekta na jugoslavenskom i općem planu, i izostanak teoretskoga fiksiranja pojava i pojmova o kojima se govori u prvim amandmanima. Donekle će biti krivnja i u tom što su oba ta vida bila zapostavljena i u prethodnim raspravama o već usvojenim amandmanima saveznomu ustavu, pa su stanovite nejasnoće već naslijeđene u debatama o republičkim ustavima. Ako bih morao objasniti to prethodno, naslijeđeno zapostavljanje onda bih za podcjenjivanje komparativnoga pristupa okrivio ponajviše stanovitu psihologiju primitivno samazadovoljnog i prilično umišljenoga jugoslavenskog »čardak-ni-na-nebu-ni-na-zemlji-zma«, a za izbjegavanje teoretskog raščlanjivanja okrivio bih prije svega idejni utjecaj unitarista i unitarističkoga naslijeđa. Unitaristi su naime uvijek pokazivali izrazitu averziju prema marksističkom (ili preciznije: lenjinističkom) teoretskom proučavanju nacija na jugoslavenskom prostoru, jer takvo proučavanje neminovno vodi daljnjem raskrinkavanju reakcionarne (dakle potencijalno uvijek kontrarevolucionarne) prirode jugoslavenskog unitarizma.

Dosadanja je debata bez sumnje bila unekoliko obilježena iznesenim okolnostima. U njoj je mjestimice došla do izražaja i stanovita pregrijanost i nervoza, bilo je i suvišnih sukoba u kojima se samo rasipala energija potrebna za prevladavanje staroga i izgrađivanje novoga, a korist su mogli izvući jedino unitaristički diverzanti i kočničari.

Zato ću svoje stanovište o prvim amandmanima iznijeti ne bez savlađivanja neke uzdržanosti, nego sustezanja i osjećaja rizika. Bojim se da smo u hrvatskom društvu i »gore« i »dolje« suviše brzi u reakcijama, suviše skloni osudama i odbacivanjima, a premalo se udubljujemo u stvarno značenje riječi i formulacija, iako je ako igdje a ono baš u ustavnoj materiji upravo to najpotrebnije.

Prateći pažljivo dosadašnju debatu dolazim do zaključka da se prvih pet amandmana mogu u načelu primiti, da dilemi o (ne)podijeljenosti suvereniteta nema mjesta, da je potrebno samo usavršiti neke formulacije, a da su nužne samo dvije intervencije bitnijega karaktera: unijeti u I. amandman posebnu točku s formulacijom da je u SR Hrvatskoj službeni jezik hrvatski (u smislu kako sam to već iznio u 22. br. *HT*), i izmijeniti u IV. amandmanu točci 5. postavku o paritetnoj zastupljenosti Hrvata i Srba u saborskom Odboru za međunacionalne odnose, kako je to, prema dnevnom tisku, traženo već na nekoliko skupova, ali ne tako da se paritet zamijeni proporcionalnošću, nego da se to riješi na način uobičajen u svijetu u sličnim situacijama.

Što se tiče usavršavanja formulacija, mislim prije svega na jasnije i pregnantnije definiranje pojedinih postavki. U sadanjem tekstu povezane su raznorodne i međusobno neuvjetovane teme u dugačke i komplicirane rečenice (periode), prvenstveno u I. amandmanu, što znatno škodi jasnoći i ujedino sugerira bitnu uzajamnu povezanost postavaka koje su inače načelno samostalne i svaka za se potpune. O tom je već bilo riječi u diskusijama, pa i u *HT* Druga je pak pitanja potrebno objasniti.

Pojmovne raščlambe

U amandmanima se operira pojmovima koji nisu za svakoga zainteresiranog od iste vrijednosti i značenja, a uz nacrt amandmanâ nije dan kakav komentar koji bi olakšao diskusiju. Ključni su tu termini »nacionalna država« i samo »država«, bez atributa, i onda »narodi« i »narodnosti«. Te pojmove valja analizirati na općem pojavnom planu na poredbenom planu jugoslavenskom i širem, i konačno, u kontekstu same hrvatske situacije i konkretne ustavne materije. U tom je pogledu središnje, zgusnuto mjesto postavka iz 2. t. I amandmana: SR Hrvatska »suverena je nacionalna država hrvatskog naroda, država srpskog naroda u Hrvatskoj i država narodnosti koje u njoj žive,...« Mislim da je ta formulacija eliptična i terminološki neprecizna zamjena za ono što bi se doduše glomazno, ali svakako točnije izreklo ovako: »nacionalna država hrvatske nacije, država hrvatskog naroda (upravo: stanovništva) u Hrvatskoj, država srpskog naroda (tj. stanovništva) u Hrvatskoj i država nacionalnih manjina koje u njoj žive«. Tomu značenju ne može biti prigovora, ono je naprosto istinito, i bilo je istinom i prije ustavnih promjena, jer je SRH kao i ostale jugoslavenske republike i do sada bila država, samo što je prije ustavnih promjena u SFRJ republička državnost i suverenost bila kudikamo manje izražena i manje razvijena nego nakon njih.

Pojam »nacionalne države« ne može biti vezan nego uz naciju. Ako egzistira određena nacija i ako egzistira država u kojoj je ta nacija osnovnom sekcijom pučanstva, i u toj su državi koncentrirane one specifične institucije što služe toj naciji k a o n a c i j i, onda se radi o nacionalnoj državi. Naravno, nacionalna je država automatski država, ali svaka država ne mora automatski biti nacionalnom državom. To je dovoljno za osnovnu karakterizaciju nacionalne države, nije bitno ima li u toj državi ljudskih kolektiva što ne pripadaju »naslovnoj« naciji, ili da li se veći ili manji dijelovi te nacije (pa gdjekad čak i većina) nalaze izvan granica nacionalne države. U tom je smislu SR Hrvatska nacionalna država hrvatske nacije, savršeno jednako kao što je SR Slovenija nacionalna država slovenske nacije, SR Crna Gora crnogorske, SR Srbija srpske i SR Makedonija makedonske. Poseban je slučaj samo u SR Bosni i Hercegovini, koja predstavlja specifičnu, složenu i osjetljivu pojavu i kojom se sada neću baviti.

Nacionalna država i institucije

Spomenuo sam specifične nacionalne institucije. One su u naše doba realnost i neozbiljno bi bilo nijekati njihovu važnost ili smatrati da one ne poslužuju legitimno sve dijelove jedne nacije bez obzira gdje oni živjeli, sve dok toj naciji pripadaju pa svojoj vlastitoj ocjeni. Zato je prirodno i legitimno da se Hrvatska zanima za dijalekte Hrvata u Madžarskoj i Madžarska za dijalekte Madžara u Hrvatskoj to je naprosto i pravo i dužnost, jednako kao npr. zanimanje Srbije za narodne pjesme Srba u Hrvatskoj i zanimanje Hrvatske za narodne pjesme vojvođanskih Hrvata, ili kao što je bilo savršeno normalno da Albanci iz Albanije i s Kosova zajedno proslave Skenderbegovu obljetnicu. Naravno, nacionalna država mora imati sredstva i transmisije za vršenje svoje nacionalne funkcije, zato se ona u krajnjoj liniji i organizira kao država, sa svojstvima i mogućnostima koje takva organizacija nosi.

Već navedenu glomaznu definiciju donio sam samo kao objašnjenje, ali to ne znači da je zagovaram kao kakav prijedlog formulacije, jer i juridički tekstovi moraju imati stila. Isti bi se smisao dobio i riječima: »nacionalna država hrvatskog naroda, država Hrvata, Srba i nacionalnih manjina u Hrvatskoj«. Tu je riječ *narod* upotrebljena u značenju »nacija«. No ta terminologija nije u skladu s nazivljem što se, na žalost, uobičajilo u jugoslavenskoj publicistici, politologiji i donekle pravu, usprkos terminološkoj praksi svega ostalog svijeta. Sintagma »srpski narod« u nacrtu ustavnih amandmana želi označiti da se radi o pripadnicima jedne od jugoslavenskih nacija, a kako riječ *narod* inače u tom tekstu služi i kao sinonim terminu »nacija«, mogla bi se formulacija u Nacrtu, iako je zahtjev za tom sintagmom bio izrican sa strane hrvatskih Srba (npr. *Prosvjeta* br. 608—609, str. 17), shvatiti i kao nastojanje da se razdvaja sama srpska nacija, pa je valjda samo slučaj da to još nije iskorišteno za optužbe.

Naša je dakle domaća terminologija puna nepreciznosti. U njoj »narodi i narodnosti« znači, prekodirano u internacionalnu terminologiju, »jugoslavenske nacije i nacionalne manjine u SFRJ«. Za ono što inače svagdje znači termin »narodnost« (ruski *narodnostj*, njem. Völkerschaft), u nas se često upotrebljava naziv »etnička grupa«. Tako odgovarajuća formulacija u nacrtu amandmanâ za makedonski ustav glasi: »nacionalna država makedonskog naroda i država narodnosti i etničkih grupa u njoj« (navedeno prema *NIN-u* br. 1082, 3. X str. 9, pod karakterističnim naslovom »Republike u državnom kostimu«). Zato je u nas katkada veoma teško pisati s pretenzijama da svagdje bude ispravno shvaćeno.

Toliko o nacionalnoj državi. No čovjek nije svih 24 sata samo Hrvat, Srbin, Madžar, Francuz, čovjek ima službu i obitelj, plaća porez, služi vojsku, boluje i liječi se, šalje djecu u školu, itd. Ništa od tih ovdje malo banalno izloženih egzistencijalnih funkcija nije i van kompetencije moderne države. Moderna je država, i kad je nacionalna definirana prije svega interesnom zajednicom ravnopravnih građana na svojem teritoriju, bez obzira na njihovu nacionalnu, rasnu i vjersku pripadnost, a osobito to vrijedi za socijalističku državu. Time ne plediram za neolegitimizam, koji je jedno od najgorih zala međunarodne politike našega doba, nego samo želim naglasiti dvojni karakter nacionalne države. Ustavno se taj problem može riješiti na dva načina: 1. proklamiranjem pune ravnopravnosti svih građana kao pojedinaca i osudom svake diskriminacije (nacionalne, rasne, vjerske), ili 2. da se uz to još posebno navedu skupine (ili kate-

gorije) građana što ne pripadaju »naslovnoj« naciji, bilo da se imenuju (u našem slučaju Srbi u Hrvatskoj) ili da se samo terminološki označe (u nas »narodnosti«, tj. nacionalne manjine u Hrvatskoj).

Kako su to riješili drugi

U ustavima jugoslavenskih republika izabran je drugi postupak. To se vidi ne samo u Hrvatskoj nego i u drugim dvjema republikama gdje su nacrti ustavnih amandmana već poznati u Sloveniji (spominju se izričito Talijani i Madžari) i Makedoniji (spominju se »narodnosti« bez specificiranja, a misli se, bez sumnje, na tursku i albansku nacionalnu manjinu, i »etničke grupe«, pod čim se razumijevaju, očito, Romi i Cincari). Rješenja u Srbiji i Crnoj Gori nisu mi još poznata.

Mislim da je taj drugi pristup načelno bolji od onog prvoga. Bilo bi doduše bolje u 2. t. I. amandmana rastaviti definiciju države i nacionalne države, kao što bi u 1. točci bio bolji odvojen tretman samoodređenja (jezično ispravnije od »saoopredjeljenja«) i udruživanja (točnije nego »ujedinjenje«). Ali dobro je da se u definiciji države navode nacionalne i etničke zajednice. U prvom redu zato kako bi njihovim pripadnicima bilo jasno u kojoj državi ostvaruju svoja prava i prema kojoj imaju dužnosti, jer je to i njihova država. Kad je ne bi osjećali kao svoju, mogli bi dvoumiti treba li da osjećaju prema kojoj drugoj državi građansku (ako ne i državljansku) lojalnost. Drugi je razlog još principijelniji: npr. Madžar koji živi u Sloveniji, Hrvatskoj ili Srbiji ostvaruje u tim republikama, zajedno sa svojim sunarodnjacima ne samo svoja građanska prava kao pojedinac nego i svoja kolektivna, nacionalna prava, bez obzira na to što se, da se malo pojednostavljeno izrazim, akademija znanosti i umjetnosti madžarske nacije nalazi u Budimpešti i što on, kao Madžar, u određenom smislu priznaje njezin autoritet. Ustavno fiksiranje činjenica toga reda obvezuje državu izričitije i nedvosmislenije da je dužna svim svojim građanima osigurati i praktične mogućnosti za realizaciju njihovih specifično nacionalnih prava.

U nacrtima ustavnih amandmana Slovenije i Makedonije ne spominju se poimence pripadnici jugoslavenskih nacija kao što se u Hrvatskoj navode Srbi. To je zato što u tim dvjema republikama nema skupina, nema naselja s pripadnicima drugih jugoslavenskih nacija, a za pojedince, nevezane uz tlo i često privremeno nastanjene, dovoljna je opća klauzula o ravnopravnosti građana bez ikakve diskriminacije (uostalom, ne bi imalo smisla ponavljati u svim ustavima sva nacionalna imena prema statističkim podacima). No kako u SR Srbiji i Crnoj Gori žive vojvođanski i bokokotorski Hrvati normalno je očekivati da će oni dobiti isti ustavni tretman kao Srbi u Hrvatskoj. U jednoj zajednici kao što je SFRJ mora naime biti jedno od osnovnih načela u međunacionalnim i međurepubličkim odnosima da se jednake pojave i tretiraju na jednak način. U tom bi smislu trebalo možda vidjeti i ima li temelja da se i Muslimani u SRH, koji ponegdje imaju karakter trajno naseljenih kolektiva, tretiraju jednako kao i srpski građani Hrvatske, bez obzira na razlike u brojnosti i bez obzira na sve socioetničke pojavne specifičnosti, jer one ne mogu imati juridičku vrijednost.

Nije bilo uzaludno

Obnavlja se grob Ante Starčevića u Šestinama

Našoj javnosti već je dobro poznata akcija Zvonimira Kulundžića oko obnove Radićeva groba i izgradnje spomenika. Kako sam piše, nakon »godinama bezuspješna nastojanja da na rješenje toga pitanja pokrene nekog pozvanijeg« on je sam pristupio skupljanju sredstava za izgradnju spomenika i groba Stjepana Radića i njegovim sudrugovima. U tu svrhu napisao je knjigu »Živi Radić«, od koje je čitav honorar odvojio za navedenu svrhu. Prvo izdanje te knjige u deset tisuća primjeraka ubrzo je rasprodano, pa je naknadno tiskano i drugo izdanje iste knjige, a u pripremi je i treće.

Potkraj prošle godine preko »Večernjeg lista« Zvonimir je Kulundžić postavio pitanje obnove zapuštenog groba i spomenika Ante Starčevića u Šestinama. Obrazlažući značenje Ante Starčevića za hrvatski narod, on je napisao »Treba uvažiti da je Ante Starčević (1823-1896) veoma značajan hrvatski političar i književnik, osnivač, ideolog i bard najnaprednijeg i najrevolucionarnijeg narodnog pokreta u svom vremenu, koji se kroz trideset godina bavio samoprijegorno i neustrašivo i protiv Beča i protiv Pešte, i protiv Habsburgovaca i protiv klerikalizma, za demokratska, ekonomska i socij[illegible]a prava svog naroda, koja da mogu biti zagarantirana samo u punoj nacionalnoj slobodi i samostalnosti.«

Nakon uzastopnih Kulundžićevih intervencija kod Mjesne zajednice Šestine i na drugim mjestima, i kad se ponudio da sam prikupi potrebna sredstva za obnovu Starčevićeva groba i spomenika, Općinska skupština grada Zagreba poslala je službenu narudžbu gradskom Restauratarskom zavodu da se pristupi uređivanju groba i spomenika.

Odmah potom uslijedili su i radovi, koji su se odvijali tijekom čitavog ljeta. Ova akcija Zvonimira Kulundžića ponovno je potvrdila staru spoznaju da s privatnom inicijativom javnih radnika može veoma mnogo napraviti i da je početo uzaludno, a i nepotrebno, čekati inicijativu tobože poznavanijih.

»ZA REFORMU HRVATSKOG SVEUČILIŠTA«

Ovih dana pojavila se u javnosti knjiga »Za reformu Hrvatskog sveučilišta«. Izdavač je Savez studenata Hrvatske (za izdavača Ante Paradžik, urednik Zlatko Majstorović, grafička oprema N. Hollós-Ivetić). Knjiga je zanimljiva iz više razloga, a prije svega, kako je već u tisku ocijenjeno, kao povijesni »važan dokument studentskog pokreta«, te zbog toga što donosi politički program Saveza studenata Hrvatske, s nizom vrijednih slika sa studentskih zborova. Uz poznate sudionike studentskog pokreta: Paradžika, Budišu, Čička, Mičiju, Majstorovića, koji se pojavljuju sa svojim prilozima u knjizi, u njoj nailazimo i na radove naših istaknutih pregalaca na Hrvatskom sveučilištu: rektora Ivana Supeka, dr. Milivoja Rukavine, dr. Milana Andrića, prof. Milana Peraka, prof. Većeslava Pavleka, prof. Miljenka Molnara i dr. Čitatelj će stoga u ovoj zanimljivoj knjizi naći potrebnu informaciju o domašaju i značenju studentskog pokreta.

ZA REFORMU HRVATSKOG SVEUČILIŠTA

1871.–1971. – O STOTOJ OBLJ

EUGEN KV
U BORBI ZA
HRVA
U VRIJEM
PROGO

**Kao što smo najavili u prošlom broju, počinjemo
men stote obljetnice Rakovičke bune; u više nasta
nikovu životu i oni bitni problemi s kojima se,
be, susretao u domovini i u vrijeme progonstva
skoj, nastojeći oživotvoriti ona načela koja nisu s
sudno utjecala na suvremeno konstituiranje hrva
A ta su načela bila: hrvatski je narod u svojoj d
pe, po načelima proglašenima još u francuskoj
čki, kulturni i gospodarski razvitak, na neovisnost
a u domovini – uz dr. Antu Starčevića – i prvak
skoj borbi, odlučio se na bunu, potvrdivši odluč
Ta temeljna načela Kvaternik nije nikad dopušta
s kim, ali samo uz jamstvo pune suverenosti i slo
učilišni profesor, POVJESNIČAR DR. LJERKA KU
du Kvaternikove diplomatske i političke borbe, u
ka koja su do sada, uglavnom, široj javnosti b**

Široku vanjskopolitičku orijentaciju inaugurira osnivač Stranke prava, Eugen Kvaternik: on je vodi, neumorno i ustrajno, boraveći u inozemstvu 1858.–1860. i 1863.–1867. Po dugotrajnosti, određenim rezultatima i iskustvima koja su slijedila iz toga rada, Stranka prava predstavlja novost u Hrvatskoj. Stranka će u šezdesetim godinama uznemirivati nacionalnu svijest Hrvata, brojeći sistematski sve inozemne neprijatelje Austrije, ne trudeći se previše da prikrije svoje zlurado veleizdajničko lice. To je onaj vanjskopolitički smjer koji će potaći moralni preporod naroda, a u osamdesetim godinama donijeti zlatne plodove, dižući narodne mase na noge, po prvi put u historiji moderne Hrvatske.

POUKA GODINE 1848.: BEČ SE NIJE MOGAO SPASITI SAM

Sredinom XIX. st. Hrvatska ima općeprihvaćeni književni jezik, izboren u ilirskom pokretu, i staru državnu tradiciju. Hrvatska ima za sobom i obračun bana Jelačića s Mađarima; razmatrajući položaj Hrvatske pored Ugarske i unutar Austrije. Hrvati su o godini 1848. sudili i kao o odlučujućoj borbi kad su, kao saveznici Beča, otisnuli Mađare od granica hrvatske države. Hrvatska tako u šezdesete godine XIX. stoljeća ulazi s ostvarenom kulturnom revolucijom pod tuđim, ilirskim imenom i s ratnom slavom — stečenom pod tuđom zastavom. No od 1832. do 1848./49. nastala su djela i pale žrtve koje su potresle narodnim bićem, postale neuništivima: na njima će se konstituirati moderna Hrvatska.

Ilirski je pokret računao na kulturni preporod daleko izvan područja hrvatskog naroda, a ta je politika god. 1848. računala na teritorijalno proširenje — zajednicu sa slovenskim zemljama i s Vojvodinom. No, nakon revolucije Slovenija ostade austrijska nasljedna zemlja, a ujedinjenje ugarskih Srba (Vojvodina) i Hrvatske nije provedeno, štoviše: i *Srijem* je ušao u administrativnu jedinicu Vojvodinu, koja je bila izuzeta iz uprave i Ugarske i hrvatskoga bana.

Pod Bachovim apsolutizmom, koji su i Hrvati i Mađari snosili jednako teško, ban u Hrvatskoj nije ni mogao obraniti hrvatski jezik od prodora i nametanja njemačkog jezika: mogao je postići tek ono što je Beč htio dati. Bilo je jasno: bečka vlada bila je čak voljna podupirati kulturno »ilirstvo«, ali njegov političko-teritorijalni program ne samo da nije bila sklona podržati, nego baš suprotno tome — otežati. Političko se iskustvo nakon 1848. sažimalo u rezultatu: antimađarska politika donijela je Hrvatskoj god. 1848. Međimurje i Rijeku (tj. njen vlastiti posjed), a »ilirska« politika — gubitak teritorija u Srijemu.

Dugo će se još u Hrvatskoj iskazivati mišljenje da su Hrvati 1848. god. spasili Austriju; ako se time i konstatirala »lojalnost« Hrvata, to je uključivalo i drugu misao: **Beč je valjalo spašavati!**, ili točnije: **on nije bio kadar da se god. 1848. spasi sâm.** Sudbina Monarhije bila je tada i u rukama Rusije, a mogla je i opet jednom biti!

Pouka o bespomoćnosti Monarhije budila je tako nadu: ona se i obnovila kad se god. 1853. Rusija zaratila s Turskom, a Austrija zauzela prema Rusiji prijeteći stav.

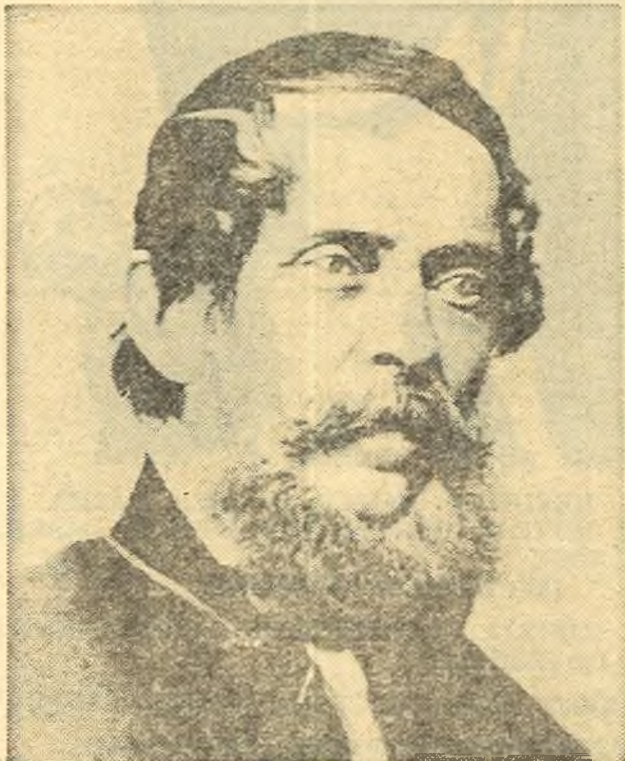
Među suvremenicima koji su se od ruskih pobjeda nadali bar slabljenju Austrije bio je i **Eugen Kvaternik.** On, službenik Banskog vijeća pod Jelačićem, organizator oružanog otpora protiv Mađara god. 1848. u požeškom kraju, član izaslanstva koje je u Beč nosilo Zahtjeve naroda, bio je tada u središtu političkog zbivanja. Nakon toga, kao i drugi suvremenici, svoje je iskustvo i nezadovoljstvo iskazivao i simpatijama prema Rusiji. Ogorčen stanjem u Hrvatskoj, Kvaternik je demonstrativno napušta potkraj godine 1857.

KVATERNIK I PRAVOSLAVLJE

Gledajući tada međunarodne odnose, kad su, posebno Rusija i Francuska, složno radile (ujedinjavanje Rumunjske, Crna Gora), put u Rusiju otvarao je mogućnosti s kakvima se ranije nije moglo računati: **politički rad i agitaciju za Hrvatsku u inozemstvu;** radilo se o novome »stilu« političkog rada u Hrvatskoj, nakon što su pokušaji unutar Austrije ostali gotovo bez rezultata.

Eugenu Kvaterniku u toj akciji nimalo ne smeta činjenica što su hrvatske zemlje rascjepkane i neujedinjene (Dalmacija i Istra izravno pod Austrijom, Krajina ima vojnu upravu, Bosna i Hercegovina s njihovim hrvatskim stanovništvom još su pod Turskom). Pouke ilirskog pokreta, godina 1848., a bez sumnje i poznavanje hrvatske povijesti, olakšavali su Kvaternikov istup u inozemstvu: ne u ime **stiješnjene Banske Hrvatske**, već u ime **čitave Kraljevine Hrvatske** (totius Regni Croatie), koja se proteže od Drave do mora, a po historiji i državnom pravu računa i na hrvatski posjed u Bosni. Narodni preporod, godina 1848. te opće negodovanje protiv Bachova apsolutizma osnova su s koje će Kvaternik agitirati u Rusiji i drugdje: tko god pomogne okupljanju i ujedinjenju Hrvatske, naći će u toj zemlji što leži na Jadranskom moru — dragocjenog saveznika. U stanovitoj mjeri Kvaternikovi su argumenti u Rusiji i prihvaćeni.

LJUDEVIT KOSSUTH – mađarski državnik: prije godine 1848. izjavljuje da Hrvatsku ne može naći na zemljopisnoj karti. U emigraciji je sklon zajedničkoj hrvatsko-mađarskoj akciji protiv Austrije, ali uz uvjet da se, de facto održi ekonomski integritet »Krune Sv. Stjepana«

On ne uspijeva, doduše, ući u rusku diplomatsku ili konzularnu službu, ali dobivši rusko državljanstvo, radi kao trgovački agent — u Budimpešti. Ta služba nije trajala ni dvije godine (kako je ugovorio), no veze s ruskim diplomatima nije prekidao ni god. 1859., ni 1860., dok boravi u Italiji i Francuskoj. (U jesen godine 1860., u promijenjenim okolnostima, ponovno traži službu ruskog konzula, intimno potpuno svjestan da ni u Italiji, ni u Francuskoj, ni u Austriji do toga časa njegovi »hrvatski« politički argumenti nisu postigli takav efekt kao u Rusiji).

Kako sâm kaže, borba za afirmaciju hrvatskog pitanja u Rusiji nije bila jednostavna ni laka. Kvaternik se mogao obratiti onim patriotima koji su, općenito, računali na slavenske narode u Austriji i Turskoj kao prirodne saveznike, imajući u vidu i nepopularnost ruske uloge kao »žandara Evrope«. No, Kvaternik je zapazio da se ruska politička publicistika ne snalazi kako treba među narodima Austrije i Turske: radije računa s pravoslavnim elementom, te je sklona da katolički, tj. prvenstveno hrvatski element, zanemari u korist pravoslavnoga, i to srpskoga. Čest prigovor Kvaterniku na njegove zahtjeve o političkoj službi bio je: tomu je zapreka njegov katolicizam. Kvaternik je odbio »civilnu« službu u Rusiji kad su, kako on kaže, pravoslavni fanatici postigli prekidanje njegove službe u Budimpešti. No, razlog nije bio samo u protestu zbog akcije »pravoslavnih fanatika« nego, sigurno, i u činjenici što se **od početka god. 1859.** stao nazirati oružani napad na Austriju: na evropskoj se sceni, a **s njom** Kvaternik prvenstveno računa, ukazuje neposredna mogućnost za politički rad protiv Austrije, a za Hrvatsku. Sudovi da je uvjereni katolik i mistik Kvaternik »napustio« Rusiju **zbog pravoslavlja** nisu, dakle, na mjestu, jer Kvaternik nije mario za pravoslavlje ni kad je odlazio u Rusiju, niti kad se tu primio povjerljive službe; nije mario za pravoslavlje ni kad se »vratio« Rusiji, god. 1860.

Kasnije će se Kvaternik na slaveno-rusko-srpsku temu, kao hrvatski politički program za rezervu, često vraćati; zatim će slijediti razdoblje oštrog pobijanja te orijentacije, da bi neposredno pred Rakovicu kod pravaša ponovno izbile proruske note.

KVATERNIKOVA PROKLAMACIJA GRANIČARIMA: AFIRMACIJA HRVATSKOG IMENA NA ZAPADU

Rat protiv Austrije najavljivan je već od samoga početka godine 1859.; Kvaternik se stoga već i prije njegova početka (26. IV.) našao u Torinu (srcu Cavourova Piemonta-Sardinije), želeći borbi talijanskog naroda za ujedinjenje i oslobođenje od Austrije (pokrajine Lombardija i Venecija) pridonijeti svoj dio, u ime oslobođenja Hrvatske. U tom nastojanju (god. 1859. i popriličan dio 1860.) Kvaternik nailazi na razumijevanje i na spremne pomagače. Još u Budimpešti priprema političko-historijski spis o prošlosti i položaju Hrvatske, a znameniti talijansko-hrvatski književnik Nikola Tommaseo najavljuje njegovu knjigu agitirajući za slobodu Hrvatske, ističući da se nada da će Hrvati **»... kad stigne čas ustanka, naći kod vlada i naroda uljuđene Evrope bratsko povjerenje i podršku«.**

Ova agitacija bila je uzvrat za uslugu koju je Kvaternik učinio neprijateljima Austrije — Sardiniji i Francuskoj; jer je Kvaternik u toku rata sa znanjem Cavoura, sardinskog prvog ministra, i cara Napoleona III., izradio *buntovnu proklamaciju graničarima* koja je i stigla u austrijske tvrđave. Kvaternik nakon dvotjednog boravka u Torinu odlazi u Pariz, s Cavourovom preporukom — osnova je bila spomenuta proklamacija graničarima, koju je za talijansku vladu s hrvatskog preveo upravo Tommaseo.

Proklamacija je bila važna osnova za afirmaciju i rehabilitaciju hrvatskog imena u zapadnoj Evropi: ono je bilo posebno omraženo u Italiji, zbog udjela hrvatske vojske u ratovima Austrije u toj zemlji.

No, njegov je rad za Hrvatsku bio vezan tada i s radom mađarske emigracije. Čini se da u tim danima diplomacija Sardinije i Francuske respektira integritet zemalja ugarske krune (u Ugarsku su, osim Mađara, spadali Slovaci, Rusini, Rumunji, Srbi i Sasi, a kao »pridružena« — Kraljevina Hrvatska sa Slavonijom, koja je imala posebnu upravu pod banom).

KNJIGA »LA CROATIE...«: DRŽAVNI ODNOSI S AUSTRIJOM I MAĐARSKOM U SVJETLU HRVATSKE POVIJESTI

Treći važan čin Kvaternikov na Zapadu god. 1859. bila je njegova knjiga: *»La Croatie et la Confédération italienne«*, koju, on nije potpisao, a tiskao ju je s nakanom da **»sprijatelji hrvatski narod s cijelim obrazovanim svijetom, upoznav ga s pravom i nekojima za cijelo čovječanstvo zaslužnim historičkim crtama minulosti njegove.** — Smjelo mogu utvrditi, da je to bio prvi pokus, javno zasvjedočiti na temelju ovih njegovih svetinja — prava i historije — suvereni naroda našega položaj spram svih habsburških posjeda, kao i ostalih naroda Evrope.«

Na prvome mjestu Kvaternik u knjizi iznosi ratnu historiju Hrvata, od doseljenja, borbî s Avarima i Francima, preko provale Mongola do turskog razdoblja. Pokazuje da su Hrvati branili i obranili tlo na kojem žive, a svojim junaštvom i žilavim otporom predstavljali živi obrambeni zid i za Evropu.

U drugom dijelu knjige Kvaternik tumači ugovornu bazu odnosa između Austrije i Hrvatske, ističući da je Austrija spram Hrvatske kršila međunarodno pravo, posebno kad je — bez sudjelovanja Hrvatske — sklopila mirovne ugovore s Turskom te joj prepustila hrvatske zemlje.

U prilikama kad je trebalo računati na političku suradnju s mađarskom emigracijom koju je vodio Ljudevit Kossuth, »La Croatie« je toj suradnji trebala dati osnovu. To Kvaternik i čini: nasuprot stanovitim mađarskim publicistima dokazuje da Hrvatska nikad nije bila osvojena, da je ugovor s Kolomanom bio temelj hrvatsko-mađarskih odnosa, jer ga potvrđuju »svi odjeci historije«, posebice izbor anžujske kuće u Hrvatskoj, pa i izbor samog Ferdinanda I. Habsburškog, kojeg Hrvati biraju za svoga kralja tada (1527.) kad je već bio ugarski kralj (1526.). Taj status hrvatske države u sklopu Ugarske, pa zatim u sklopu Austrije, potvrđen je i hrvatskom Pragmatičnom sankcijom, koja i opet ima karakter bilateralnog međunarodnog ugovora, a takav ugovor bečki dvor nije sklapao ni razmatrao ni s Rumunjima, ni sa Slovacima, ni sa Srbima u Ugarskoj, jer je te narode zastupao i vanjskim odnosima mađarski narod, dok je Hrvatska sebe zastupala sama.

U želji da istakne susjedstvo i srodnost Hrvata i Slovenaca, on ih naziva »Noričkim Hrvatima«, braćom Hrvata po »rasi«: zato Slovenci ne smiju opstati u sferi utjecaja tuđeg, njemačkog naroda. Vidi se da je Kvaternik sebi uzeo pravo da pred Evropom diplomatski zastupa i Slovence. Pragmatičkom sankcijom dokazuje i obvezu habsburške kuće da vrati Hrvatskoj zemlje koje su pale pod Tursku, a za koje se i hrvatska vojska stoljećima borila, što je, uostalom, bio istinski temelj i samog izbora kuće Habsburg. Budući da je Austrija propustila vratiti hrvatski posjed, kaže Kvaternik, prekršila je bilaterarni ugovor s Hrvatima, pa su oni tako stekli pravo birati između vladara kojega hoće.

S obzirom na Mađare, Kvaternik izlaže da je mađarski pritisak na hrvatska državna prava kažnjen u bici kod Schwechata (Jelačićeva pobjeda nad Mađarima god 1848.); time su raščišćeni računi, pa Mađari i Hrvati svoje odnose mogu i trebaju zasnovati na »vezama prijateljstva«, kako je to rekao čak i Hrvatski sabor god. 1848., a što nije drugo do **politički savez.**

ETNICI RAKOVAČKE BUNE

VATERNIK
SLOBODNU
TSKU
E PRVOGA
NSTVA

objavljivati feljton o Eugenu Kvaterniku, u spo- vaka bit će predočeni oni važni trenuci u Kvater- tijekom svoje petnaestogodišnje, neprestane bor- va – od Petrograda do Pariza, u Italiji i Švicar- amo bila temeljem Stranke prava nego su i pre- tskoga naroda, pod njegovim vlastitim imenom. omovini jedini suveren, kao i drugi narodi Euro- revoluciji, ima pravo na pun i samostalan politi- i slobodu. U ono doba prvi diplomat Hrvatske, Stranke prava, ne uspijevši u političko-diplomat- nost da za slobodu domovine dade i svoj život. o staviti u pitanje; moguć je politički savez bilo bode. U povijesnom feljtonu kojemu je autor sve- NTIĆ, posebna se pozornost obraća upravo slije- inozemstvu i u domovini, iznošenju njegovih staja- ila malo poznata u izvornom obliku.

Kvaternik zaključuje: Hrvatska god. 1859. uopće nema zakonitog vladara, jer je Franjo Josip došao na hrvatsko prijestolje na nezakonit način, a potom je, kao austrijski car, kršio u Hrvatskoj ustaljenu ustavnu praksu. To Kvaternik potkrepljuje prikazom nevoljâ koje su pritisle Hrvatsku: zapostavljanje hrvatskog jezika u javnosti i nametanje njemačkog, vladavina činovnika tuđinaca, preteški porezi ...

MAĐARSKA EMIGRACIJA: NI KORAKA DALJE OD FEDERACIJE!

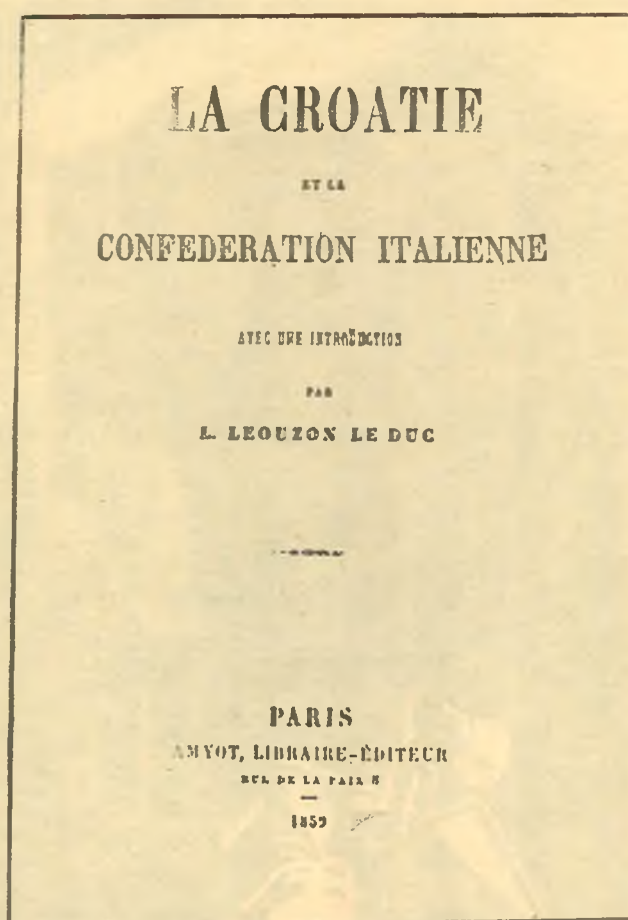
Valja zaključiti: veleizdajnička misao o ustanku, koji jedini može pomoći Hrvatskoj, skladno je god. 1859. odjekivala u napisima hrvatsko-francusko-talijanskih pera. Ako se uzme da je Kvaternik početkom god. 1858. bio započeo svoj pohod na javno mišljenje Evrope, mora se reći da je do ljeta god. 1859. postigao već veoma mnogo.

Kako sam Kvaternik kaže, on je bunio u Italiji graničare i spremao ustanak u Hrvatskoj u sporazumu s mađarskom emigracijom, koja je i te kako računala na suradnju s Hrvatima, ali **uz određene uvjete**. Iza tih uvjeta, odnosno programa, stajao je poglavito sam Lj. Kossuth. Njegov politički program za organizaciju slobodne Ugarske (tiskan 1851. i 1859. god.) Kvaternik je — nakon rata god. 1859. — pobijao u Italiji i Francuskoj posve decidirano, ocjenjujući ga, posebno s obzirom na Hrvatsku, kao nepravedan i velikomađarski. Imao je stoga i suviše prilike boriti se protiv mađarske političke propagande.

Iz niza Kossuthovih kombinacija bilo je jasno da on Hrvatskoj ne priznaje državnost, ukoliko se, naravno, nju ne želi vidjeti tek u fiksiranom *teritoriju* Hrvatske. On ne govori eksplicitno o državnosti; dapače, raniji odnos Ugarske i Hrvatske označavao je kao »bratski odnos«, a to u političkom jeziku može značiti svašta, svoj plan federacije s Hrvatskom Kossuth je prikazivao kao ustupak Hrvatima. **Pri tome je njegova briga za ekonomsku cjelovitost ugarske države očita.** Jednako je značajno ono što je govorio o moru: Dalmacija bi — kaže se najprije — mogla biti, ali i ne mora biti hrvatska, a onda se *de facto* zahtijeva zajednička ratna i trgovačka mornarica, te pomorske carine i prometnice prema moru. Nije teško dokučiti da bi posjed jadranske obale bio najvredniji posjed čitave Ugarske. Kvaternik je u *»La Croatie«* jasno rekao da između Ugarske i Hrvatske, nakon god. 1848., može postojati samo politički savez, a pomorske aspiracije Mađara nastojao je suzbiti upozorenjem za koliko su milja Mađari udaljeni od mora.

Neposredno uoči sklapanja primirja u ratu 1859. Kvaternik u Parizu vodi razgovore o ustanku u Hrvatskoj, a to je bio glavni sadržaj njegovoga rada i onda kad se u studenome 1859. opet našao u Italiji. Nastojao je da njegove proglase **»Glasovi«**, a i **»La Croatie«** Talijani dostave u Hrvatsku. U tome mu je u Firenzi pomagao N. Tommaseo, s kojim je vodio razgovore o organizaciji slobodne Hrvatske, pa i o njenom novom vladaru.

»Glas prvi«: »Svemu hrabromu hrvatskomu narodu«, kao prva poruka u nizu od **»Sedam riječi s križa muka naših«**, kako je to Kvaternik zamislio — sačuvan je. To je čitava poslanica, a glavne su joj misli: u borbi svjetova koja predstoji Hrvati se moraju dići na oružje, s ciljem: **»Osloboditi narod ispod gnjusnog švapskog jarma pod koji ga nevjera i krivorota, neharnost i beščetje sagnu. Svrha naša jest: osloboditi se ispod kopita turskog; štititi svojinu našu gdjegod živimo.«**

LA CROATIE

ET LA

CONFEDERATION ITALIENNE

AVEC UNE INTRODUCTION

PAR

L. LEOUZON LE DUC

PARIS

AMYOT, LIBRAIRE-ÉDITEUR

RUE DE LA PAIX 8

1859

Ovom je knjigom Kvaternik nastojao europsko javno mnijenje upoznati s poviješću i državno-pravnim položajem Hrvatske, težeći je osloboditi austro-mađarskog jarma

No prije ustanka narod mora upoznati — smatra Kvaternik — politička načela Evrope, svoje susjede i samog sebe. Evropa je u siječnju 1859., na usta Napoleona III., proglasila dva osnovna načela: **suverenitet naroda i negospodovanje naroda nad narodom.** Zato i Kvaternik za Hrvate zahtijeva: **»Da se pravo narodnog veličanstva (tj. suvereniteta) i nama priznade; da se nastojanje naše, oslobodit se svakog tuđeg gospodovanja, i glede nas po javnom mijenju uvaži i cijeni.«** I nadalje, vrlo precizno: **»Odlučio bo jest narod hrvatski: sastaviti rastepena uda svoja; učiniti jednu dušu i jedno tijelo. Da ono, što se drugim narodima u krijepost pripisuje, njemu se u grijeh ne uračuna.«**

Knjiga **»La Croatie«**, kaže on dalje u proglasu, tiskana u Parizu, dokazivala je vezu između pitanja talijanske i hrvatske slobode, pa ju je Austrija zabranila ne samo u Hrvatkoj nego i u cijeloj carevini. A zabranila je knjigu zato što je tiskana u glavnome gradu Francuske, one Francuske čiji je car Napoleon I. izrekao riječi hvale Hrvatima: »Mes braves Croates«.

I nadalje, budući da je Austrija ugovore s Hrvatskom pogazila, Evropa treba odlučiti hoće li diplomatskim putem prisiliti Austriju da odstupi od onoga čega se sama odrekla, ili će o tome odlučiti hrvatski mač. A i treba da odluči mač, kao što je mač odlučivao i prije u historiji Hrvata. Ako evropski kongres ne riješi hrvatsko pitanje, riješit će ga oružje kojim hrvatski narod i raspolaže. Narod se treba dignuti kad stigne sedma poruka, sedmi glas. Dotle valja pripremati oružje, plan ratnih operacija. U proglasu ističe: **»Vojvode i časnici hrvatski! Narišite u duhu i umu vašem po koji nacrt buduće borbe narodnog oslobođenja; golema brda, golemi naš narod, neka bude temelj osnovama vašim.«** Proglas je datiran: »Mjeseca prosinca, na dan sv. Nikole 1859.«

Iz proglasa se također jasno vidi Kvaternikova negativna ocjena mađarskog stava prema hrvatskome pitanju, a mađarsku je emigraciju tada podržavao čitav niz evropskih novina. Kvaternik je pokušao suzbiti mađarske pretenzije na hrvatski teritorij i u francuskom tisku: inače liberalni list **»Opinion nationale«** odbio je tiskati Kvaternikov protest zbog tvrdnji tog lista »da Hrvati žele uniju s Mađarima i dapače mađarski jezik u škole i u javnosti.« Štoviše, **»La Patrie«** se ogradila od knjige **»La Croatie«** (i njenog anonimnog pisca), tumačeći historiju Hrvatske po svome i dijeleći Hrvatima »barbarske« epitete, s porukom: treba raditi složno s Mađarima i ne odvajati se, jer su Hrvati preslabi pa mogu posluživati kontrarevoluciji — kao 1848.

DVOSTRUKO LICE ZAPADA

U Italiji je hrvatsko pitanje stalno na dnevnom redu, gdje ga živo potiče Tommaseo. U siječnju 1860. izišla je njegova brošura s člankom **»Italiani, Maggiari, Slavi«**, a i hrvatsko-mađarsko približavanje počelo je upravo ovdje. **Stjepan Türr**, ugledni član mađarske emigracije, iznio je u »Dirrittu«, listu Garibaldijevih prijatelja, u čemu su Mađari Hrvatima učinili krivo. Tada, uz posredovanje Tommasea, dolazi do kontakta između Türra i Kvaternika; Kvaternik se složio da je potrebno razgovarati. O osnovi za dogovor razmišljao je i Tommaseo u spomenutom članku, te predbacuje Mađarima da su se god. 1848. prekasno sjetili Italije. A tu zaboravljivost, kaže Tommaseo, **»nisu mogli popraviti oni Mađari, koje je Austrija prisililа da 1859. pruže protiv Talijana tako žestoke dokaze svoje junačke snage ... Upozoravamo, da su 1859. duhovi bili tako uzbuđeni, da se Austrija više nije mogla pouzdati ni u jednog hrvatskog generala u talijanskome ratu, i da je ta vojska držana u pozadini da bi štitila odstupnicu; ... Treba da se znade, da je nedavno izašla u Parizu knjiga, od hrvatskog pisca, tumača volje svojih sugrađana sviju slojeva, knjiga na francuskome jeziku, da diplomatskim i historijskim dokumentima dokaže prava svojeg naroda, prvebitno uređenje kraljevine i običaje i nedavne ugovore, što ih je Austrija pogazila, da dokaže, kako se Austrija po zakonu sama lišila svojih naslova, zbog vlastite krivnje.«**

Tommaseo je ponovio i informacije **»La Croatie«** o aktualnom stanju u Hrvatskoj, pa je zaključio ovako: **»Treba da se znade da taj narod, koji ne posjeduje sve koristi civilizacije, ali nema ni svih njezinih bolesti, razočaran i umoran kakav jest, može sutra ustati na oružje; i ako Francuska ili Italija podrže njegov pokret potrebnom novčanom pomoći kroz tri ili četiri mjeseca, Austrija je propala.«**

No, kad je Kvaternik odlazio u Pariz da se sastane s Telekyjem, jednim od vođâ mađarske emigracije, Tommaseo je zahtijevao od njega, kad na pariškom dvoru bude agitirao za hrvatsku državu — **da u taj posao ne miješa »il regno di Dalmazia «— kraljevinu Dalmaciju!**

Tako je talijanski zapad počeo pokazivati svoje dvostruko lice, ispunjujući Kvaternika gorčinom. Obdaren lijepim riječima, pismima i dokazima nepravde, Kvaternik je preko Milana i Torina pošao u Pariz. Pošao je vidjeti ima li štogod od one novčane pomoći za ustanak u Hrvatskoj što ju je tako velikodušno obećavao, na papiru, Tommaseo. U Torinu je posjetio i Cavoura, dobio njegovu preporuku za sardinskoj poslanika u Parizu, C. Nigaru. Osim razgovora s Telekyjem, Kvaternik je imao na umu i kontakt s francuskom vladom.

A HRVATSKA? — »... MIRUJE I ŠUTI!«

Uz preporuku sardinskog poslanika Nigre Kvaternik je tražio i dobio audijenciju kod princa Napoleona. Kako u Parizu nije zatekao Telekyja, imao je to slobodnije ruke da dokazuje kako hrvatsko pitanje valja odvajati od mađarskog. Vijesti iz Hrvatske, gdje je vladala glad a Mađari sabirali priloge »za gladne u Hrvatskoj«, još su posebno obvezivale Kvaternika da upozorava na hrvatsko-mađarske opreke i spor. To prije i to više što je francuski tisak (potkraj god. 1859.) odbijao da mađarsko-hrvatske odnose razmatra s hrvatskog stajališta.

To je bio jedan od zadataka što ih je Kvaternik sebi postavio u tri audijencije kod princa Napoleona, 23. i 30. III. i 13. IV. 1860. Sadržaj Kvaternikovih razgovora u Palais-Royalu u Parizu poznat je za sada na temelju njegovih zapisa: suprotstavljao je interese Francuske i Rusije na Jadranu, tražeći političku pomoć za Hrvatsku. Zauzvrat je ponudio princu Napoleonu hrvatsku krunu. No princ Napoleon je opetovano spominjao potrebu sloge s Mađarima. U tome pitanju Kvaternik se izjasnio za prijateljski savez i ništa drugo, a Kossuth je inače i u srpnju god. 1860. ustrajao na svome programu o hrvatsko-ugarskoj federaciji uz poznate uvjete.

U tim danima Kvaternik je, koliko su mu to dopuštala slaba financijska sredstva, agitirao u tisku (Courrier du Dimanche, Perseveranza), ali ponekad uz cenzuru ,koja ga je pogađala isto tako teško kao i odbijanje francuske pomoći. Ne može se reći da je princ Napoleon uskratio Kvaterniku i neku moralnu podršku, jer ga je upućivao na neprijatelja Austrije, Pijemont. No bilo je očito da su Kvaterniku bila potrebna sredstva za agitaciju u tisku. Kvaternik je ubrzo shvatio da za takav znak uvažerja svoga posla nema nikakvog izgleda: s francuske strane novčana je pomoć odbijena, a sardinski poslanik Nigra, kamo je Kvaternika zapravo upućivao princ, nije ga htio primiti. Tekovina svoje vrste bilo je to što se na razgovoru između Kvaternika i

C. CAVOUR prvi ministar Piemonta-Sardinije, jedan od europskih državnika koje je Kvaternik nastojao zainteresirati za sudbinu Hrvatske

princa o Kossuthu jasno i oštro prelomilo hrvatsko-mađarsko pitanje.

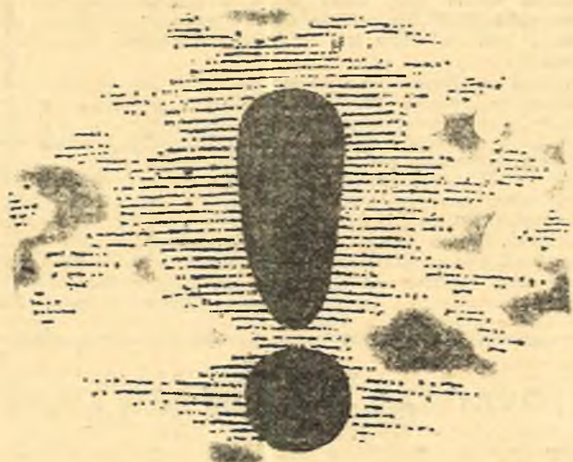
Dakle, na povratak u Austriju odlučio se tek kad je iskusio da su mu svi drugi pravci političke akcije zatvoreni.

Kvaternik je pomišljao da djeluje na katoličkoj liniji. Želio je zainteresirati lionski centar Propagande za svoju akciju, i to na osnovi prosudbe o politici Rusije u našim stranama (franjevci i katolici u Bosni bili su pod upravom Propagande). Preporučeno mu je da se obrati u Rim. Prije negoli je doista otišao u Rim, izradio je politički spis o hrvatskom pitanju i Engleskoj, zasnovan na antagonističkim interesima Francuske i Engleske u Italiji. Nije poznato je li Kvaternikova agitacija o odnosu Mađara i Hrvata iz tih dana našla kakav odjek u engleskom tisku. Sigurno je da su Kvaternikovi protumađarski argumenti naišli na odbijanje pomoću poznate teze: **valja se sporazumjeti s Mađarima.** Pripremajući skicu o ruskoj politici (u Palestini) za Propagandu u Rimu (Kongregacija za širenje vjere), Kvaternik je slao proteste i izvještaje u Italiju: »Perseveranzi« zbog svojatanja Istre, Tommaseu o rezultatima svoje agitacije u Parizu. Primio je i Tommaseov odgovor, gdje ovaj kaže: **»... nesreća je ... što neimajući nikakovi mandat, neću reći od naroda (što je nemoguće), ma niti od ikojega od znamenitijih i vani poznatih, što mora samo nepovjerenje poroditi ... Kad bi narod ma kako bilo izrazio svoju volju, mnogo bi se vjerojatnija činila obećanja Vaša: ali Hrvatska miruje i šuti.«**

Bilo je, dakle, više razloga da se Kvaternik — ne uspjevši ni kod Propagande u Rimu — uputio u Austriju, a jedan je zasigurno bio i Tommaseov prijekor i upozorenje:« Croazia tace e sta« — **Hrvatska šuti i miruje.**

(U slijedećem broju: 1860.: Pokušaj s austrijskom »Kartom«)

Ljerka Kuntić

ANICA se Magašić ovih dana tiho, tako reći šaptom oprostila od vlasti. Iako su ministar Veseljko Velčić i predsjednik Kulturno-prosvjetnog vijeća Sabora Mirko Božić došli u Fond za unapređivanje kulturnih djelatnosti, na posljednju sjednicu Upravnog odbora starog saziva, da se zahvale predsjednici kojoj je istekao mandat, ipak je taj važni datum u povijesti naše kulture prošao gotovo nezapažen. Dnevni tisak koji jedva da je zabilježio odlazak Anice Magašić s njezine rukovodeće funkcije, neusporedivo je više prostora i pažnje posvetio posljednjoj odluci te iste Anice Magašić, odluci kojom Fond uskraćuje dotaciju »Hrvatskom tjedniku.«.

Iako mi u »Hrvatskom tjedniku« nismo skloni podcjenjivanju svoje uloge u javnom životu, ipak nam se čini da je pitanje naše egzistencije sasvim efemerno u odnosu na povjesnu dimenziju događaja kojim završava čitavo jedno razdoblje. Jer ne zaboravimo: Anica je Magašić tokom mnogih godina držala ključeve kulturne blagajne, ona je imala bar onoliko moći da čini dobro ili zlo koliko su to (svaki u svom vremenu) mogli jedan Kršnjavi, jedan Strossmayer, jedan Žanko . . . Nepregledan broj kulturnih radnika proveo je najbolje godine svog života pod njezinom upravom (bila je načelnica odjeljenja za kulturu NO grada Zagreba, predsjednica Savjeta za kulturu i nauku NRH, član Republičkog izvršnog vijeća, dugogodišnja predsjednica Fonda za unapređivanje kinematografije, dugogodišnja predsjednica udruženog Fonda za unapređivanje kulturnih djelatnosti) i sve će te godine povjesničari kulture nazvati možda jednom: Aničina vremena.

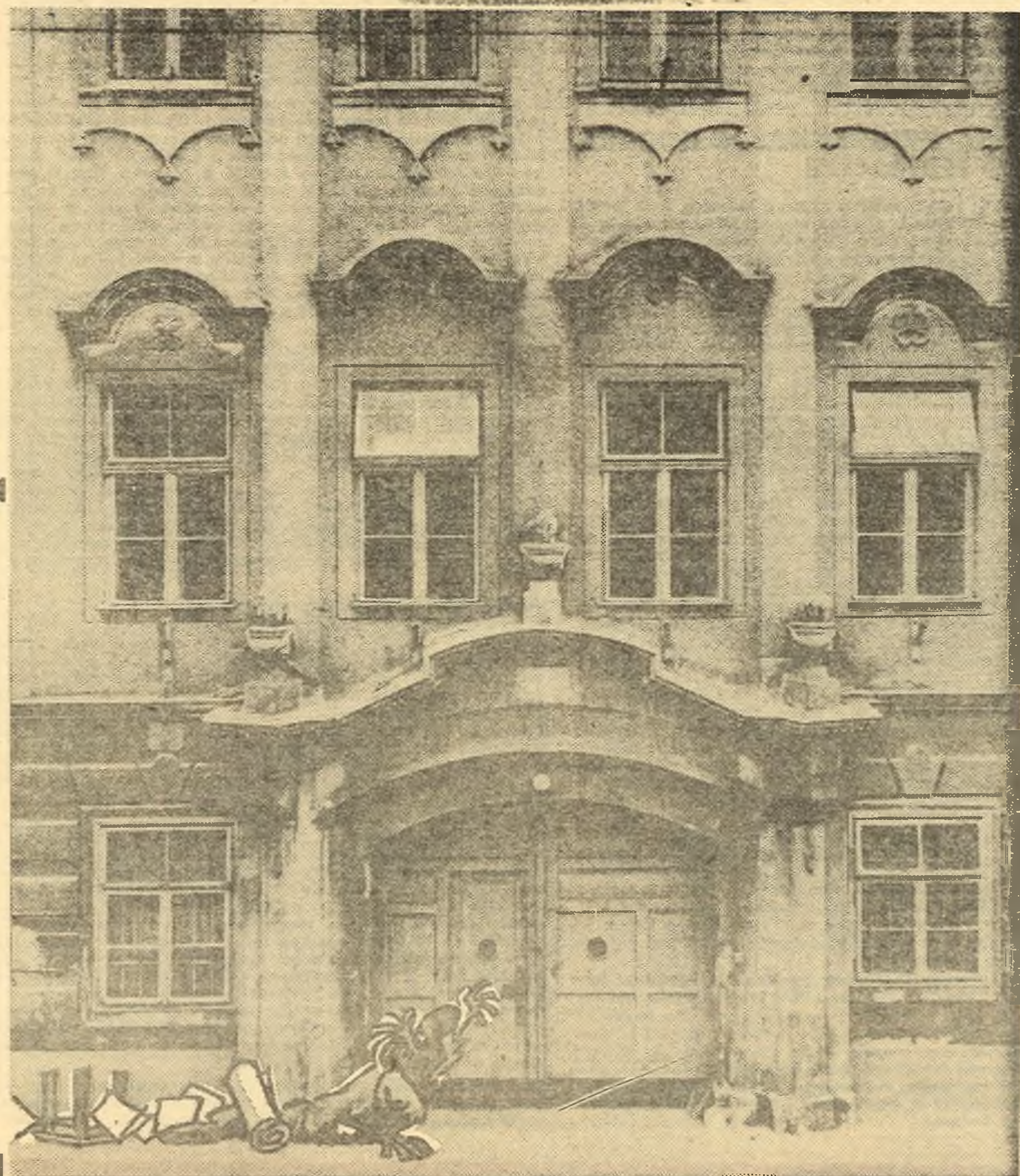
Kakva su to vremena bila? Nitko se ozbiljno ne usuđuje da jednu tako ozbiljnu i svima nama sudbinski prisnu temu profanira na tijesnom prostoru jednog novinskog člančića. Treba hladno i sabrano, pedantno i nepristrasno, s olovkom u ruci, pristupiti izradi bilance! Što je u tim godinama sagrađeno a što opustošeno, što je oživjelo a što zamrlo, koje su duhovne incijative bile poticane a koje zatirane? U ime kojih ciljeva i s kojim metodama a s kakvim rezultatom je ta silno energična i marljiva žena provodila svoju kulturnu politiku?

Nadamo se da Anica Magašić neće morati dugo čekati na prve pokušaje takve bilance. Raduje nas, na kraju, da se od nje, kao uglednog i utjecajnog funkcionara, možemo oprostiti čiste savjesti: u jednom televizijskom razgovoru, na pitanje kojem bi kulturnom tjedniku najradije dala financijska sredstva ona se strastveno opredijelila za onaj list koji može osvojiti barem sto tisuća kupaca. Mi zaista nismo krivi što se i opet jednom ispunilo staro pravilo da sve što čovjek u životu žarko želi to i dobije — na vlastitu nepriliku!

»Zagreb - film« se seli

Iz oronulog, ruševnog, neudobnog i nehigijenskog zdanja Vlaškovličnog dvorišta u monumentalnu baroknu zgradu bivšeg Vojnog suda na Novoj Vesi
Jedan davni san se, dakle, pretvorio u javu. Kako se osjećaju članovi slavnog filmskog kolektiva, naglo probuđeni golemim financijskim zahtjevima (pretvoriti staru tamnicu u veselu crtanu filmsku školu) pokazuje donekle i ova montaža fotografije i crteža.

IZJAVA KOJA NIJE DOBROHOTNA

Hrvatski lingvisti stavljeni u delikatni položaj da se brane od onoga što nisu učinili

Izjava vodećih srpskih jezikoslovaca o problemima jezika Srba u Hrvatskoj (objelodanjena u »Vjesniku« od 8. listopada) nije u skladu s jezičnom stvarnosti u Hrvatskoj. Stoga je ta izjava nekorektna, a osobito je nepravedna prema hrvatskim jezikoslovcima. Ona je u svojim temeljnim postavkama neistinita i s obzirom na jezične poglede hrvatskoga političkog vodstva, koliko se ti pogledi odnose na jezik Srba u Hrvatskoj. Osim svega toga ta izjava pati i od unutarnjih protuslovlja, ona je puna nelogičnosti pa je očito kako nije pisana ni s dobrim nakanama ni s dostatnom mjerom znanstvene objektivnosti. Jasno je onda da izjavu srpskih jezikoslovaca treba potanko raščlaniti jer bi ona — ako bi ostala bez odgovora — mogla višestruko naškoditi naporima hrvatskih jezikoslovaca i hrvatskoga političkog vodstva da se konačno na demokratski način sredi jezično stanje u Hrvatskoj.

Hrvatski književni jezik u navodnicima!

Izjava počinje tvrdnjom kako »nedavna istupanja pojedinih hrvatskih lingvista, kulturnih i javnih radnika ukazuju na ozbiljnu opasnost da se Srbima u SR Hrvatskoj nametne 'hrvatski književni jezik'«. U toj tvrdnji izraz »hrvatski književni jezik« stavljen je u navodnike, što se ne može u takvu kontekstu nikako drugačije pojmiti nego kao stajalište da hrvatski književni jezik ne postoji kao stvarnost, već jedino kao fikcija ili kao umjetna tvorevina hrvatskih jezikoslovaca, kulturnih i javnih radnika. To je dokaz da vodeći srpski jezikoslovci ne priznaju stvarnu opstojnost hrvatskoga književnog jezika i da ostaju na starim stajalištima koja su već dosta poznata. No, ako se i ne uzrujamo zbog toga što nam srpski jezikoslovci ne priznaju opstojnost našega vlastitog književnog jezika koji stvarno postoji već pet stoljeća, mora nas zaprepastiti tvrdnja da se Srbima u Hrvatskoj nameće taj umjetni »hrvatski književni jezik«, a osobito što je to »nametanje« ocijenjeno kao »ozbiljna opasnost« za Srbe u Hrvatskoj. Kad ovo dvoje povežemo, postaje nam jasno zašto su vodeći srpski jezikoslovci stavili izraz hrvatski književni jezik u navodnike. Ne priznajući hrvatski književni jezik kao lingvističku stvarnost i odavno tvrdeći kako su hrvatski i srpski jedan jezik, oni ne bi mogli u isto vrijeme tvrditi da se Srbima u Hrvatskoj nameće jezik koji je isti kao i njihov jezik, to više što je govorni temelj suvremenoga hrvatskog književnog jezika ijekavska štokavština, dakle onaj govor koji je i materinski govor Srba u Hrvatskoj. Potrebno je onda bilo da se najprije hrvatski književni jezik navodnicima označi kao umjetna tvorevina jer se samo tako moglo podmetnuti hrvatskim jezikoslovcima kako oni Srbima u Hrvatskoj nameću jedan umjetni jezik koji se razlikuje od jezika što ga rabe Srbi u Hrvatskoj. Time se oživljuje stara tvrdnja kako hrvatski jezikoslovci, kulturni i javni radnici žele silom stvoriti nekakav posebni hrvatski književni jezik i kako zapravo nasilno i umjetno hoće hrvatski jezik udaljiti od srpskog jezika. Toj staroj tvrdnji pridružila se sada i nova: hrvatski jezikoslovci žele svoj umjetni »hrvatski književni jezik« nametnuti Srbima i time, dakako, ugrožavaju jedno od bitnih nacionalnih obilježja Srba u Hrvatskoj. U takvoj kombinaciji vodećih srpskih jezikoslovaca nazire se svakako neka logika, ali logika nekorektna i logika koja posve zapostavlja činjenično stanje u Hrvatskoj danas. Naime, notorna je istina da se Srbima u Hrvatskoj ne nameće nikakav »hrvatski književni jezik« i da nema ni jedne potvrde za tu tvrdnju srpskih jezikoslovaca. Istina je baš suprotna — Hrvatima i Srbima u Hrvatskoj desetljećima su se nametale osobitosti srpskoga književnog jezika i nije onda pošteno da se danas te nametnute osobitosti srpskoga književnog jezika proglašavaju kao osobitosti jezika Srba u Hrvatskoj. koje bi hrvatski jezikoslovci htjeli Srbima u Hrvatskoj oduzeti i nametnuti im osobitosti »svoga« jezika.

Dalje se u izjavi srpskih jezikoslovaca tvrdi ovo: »Nepobitna je istina da se obe nacije o kojima je reč, Srbi i Hrvati, služe u osnovi istim književnim jezikom. Unutrašnje razlike u tom jeziku sasvim su sitne u odnosu na ono što čini njegovo jedinstvo. Stoga je najbolje i najpravednije rešenje za sve narode koji se služe ovim jezikom to da se ostane pri dvojnom jezičkom imenu, srpskohrvatskom odnosno hrvatskosrpskom, koje obezbeđuje ravnopravnost samim tim što je zajedničko i opšte. S druge strane niko ne može oduzeti hrvatskom narodu njegovo pravo na sopstveno jezičko ime i sadržaj, pod uslovom da se srpskom narodu u Hrvatskoj prizna isto takvo pravo«.

Jezična dioba i jezična stvarnost

Neporecivo je pravo srpskih jezikoslovaca da tvrde kako su hrvatski i srpski jedan jezik (u osnovi). Međutim, oni nemaju pravo davati tim dvjema jezicima jedinstveno »dvojno ime« i tvrditi kako je takvo dvojno ime najbolje i najpravednije rješenje jer ono tobože osigurava jednakost budući da je opće i zajedničko. Nama u Hrvatskoj vrlo je dobro poznato kako je to jedinstveno i dvojno ime »osiguravalo jednakost« između hrvatskoga i srpskog književnog jezika i koliko je to ime bilo pravedno i dobro. Čini se da hrvatski jezikoslovci nisu pri zdravoj pameti i da su neprijatelji vlastitom narodu kad se danas bore protiv najboljeg i najpravednijeg jezičnog rješenja i protiv imena koje njihovu jeziku osigurava jednakost. Doduše, vodeći srpski lingvisti dopuštaju Hrvatima da svoj jezik zovu vlastitim imenom, ali onda traže to isto pravo i za srpski narod u Hrvatskoj. Dakle, dopušta se Hrvatima da za svoje potrebe (i vjerojatno na svoju odgovornost!) odstupe od najboljeg i najpravednijeg rješenja, ali se onda i za Srbe u Hrvatskoj traži to isto **lošije** rješenje. Osim ove nelogičnosti tu je i jedna nova nekorektnost: za Srbe u Hrvatskoj traži se pravo koje hrvatski jezikoslovci nikada nisu poricali, tj. hrvatski jezikoslovci nikada nisu Srbima zabranjivali da **svoj** jezik zovu srpskim imenom, premda je u prošlosti hrvatskog naroda bilo vremena kad Hrvati svoj jezik nisu smjeli zvati hrvatskim imenom.

Dalje se u izjavi kaže: »Srbi u Hrvatskoj pripadaju velikoj ijekavskoj grani srpskog naroda. Njihov je jezik u svemu bitnom istovetan s jezikom Srba u Bosni i Hercegovini, a razlikuje se od književnog jezika Hrvata u osetnoj meri. O ovome svedoče kako osobine narodnih dijalekata Srba u Hrvatskoj, tako i jezička tradicija njihove kulture, od Solarića i Mrkalja preko Matavulja do Prosvjetinih izdanja u naše vreme. Razlike između toga jezika i 'hrvatskoga književnog jezika' predstavljaju nacionalne osobenosti i o njima se mora voditi računa ako se u nekoj republici na temelju takvih osobenosti vrši deoba našeg književnog jezika.«

U ovom dijelu izjave dosta je čudno pročitati da se jezik Srba u Hrvatskoj u osjetnoj mjeri razlikuje od književnog jezika Hrvata. Čudno je zbog toga što to do sada nismo navikli slušati od srpskih jezikoslovaca. Gotovo sve jezične postavke srpskih lingvista temeljile su se na uvjerenju kako Srbi i Hrvati imaju jedan jezik i da su »unutrašnje razlike u tom jeziku sasvim sitne u odnosu na ono što čini njegovo jedinstvo« — kako baš doslovce i piše u ovoj istoj izjavi u kojoj se sad najednom govori kako se srpski i hrvatski jezik razlikuje »u osetnoj meri«. Tu nešto nije u redu, a osobito ako se te »sitne unutrašnje razlike«, odnosno »razlike u osetnoj meri«, proglašavaju »nacionalnim osobenostima« o kojima se »mora voditi računa«. Svatko tko trijezno misli mora se zapitati kako to da razlike između srpskog jezika Srba u Hrvatskoj i hrvatskog književnog jezika mogu istodobno biti i »sasvim sitne« i »osetne«, kako to da se o njima istodobno ne treba voditi računa kad se želi istaknuti hrvatsko-srpsko jezično jedinstvo, a mora se voditi računa kad one predstavljaju nacionalne osobitosti. I kako se može pojmiti činjenica da se u samo nekoliko redaka razmaka jednom govori o književnom jeziku Hrvata bez navodnika, a drugi put se izraz »hrvatski književni jezik« stavlja u navodnike? Ili je to nepojmljiva nedosljednost potpisnika izjave, ili je to čudna logika po kojoj su hrvatski jezikoslovci krivi što su izvršili diobu našega književnog jezika (u nekoj republici!) na temelju razlika koje su tako osjetne da znače nacionalne osobitosti, ali koje su isto tako i posve sitne da bi mogle nagristi jezično jedinstvo. Potpisnici izjave morali bi znati da se ne može izvršiti nikakva jezična dioba ako ona već nije u naravi jezika nazočna kao jezična stvarnost. Hrvatski jezikoslovci nisu imali od čega »dijeliti« hrvatski književni jezik i to je sigurno potpisnicima izjave vrlo dobro poznato budući da među njima ima znanstvenika s međunarodnim jezikoslovnim ugledom. Oni stoga i stavljaju naziv hrvatskog jezika ponovno u navodnike jer svoje stajalište o ugroženosti jezika Srba u Hrvatskoj ne mogu nikako drugačije braniti nego tako da podgriju dosta iskorištavanu tvrdnju kako hrvatski lingvisti stvaraju umjetni hrvatski književni jezik. U razložnom nastojanju hrvatskih lingvista da u hrvatskom književnom jeziku uspostave ono što je bilo nasilno uklonjeno, potpisnici izjave vide ni manje ni više nego nametanje hrvatskoga književnog jezika Srbima u Hrvatskoj. To njihovo gledanje također nije korektno, a nije korektno s lingvističkog stajališta ni to kad se tvrdi da se jezik Srba u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini razlikuje od književnog jezika Hrvata »u osetnoj meri«. To jednostavno nije istina, barem što se tiče Srba u Hrvatskoj. Ako to možda i neće djelovati simpatično, iskoristit ću vlastito iskustvo da pokušam dokazati kako to nije istina.

Što je to »nametanje« jezične norme

Trideset i sedam godina živim isključivo u štokavskim krajevima Hrvatske gdje zajedno obitavaju Hrvati i Srbi stotinama godina. Kao nastavnik jezika pratim dvadeset i jednu godinu Hrvate i Srbe od prvog razreda osnovne škole pa do studija na višoj školi. Mogu bez lažne skromnosti reći da mi nisu nepoznate osobitosti govora Srba u Hrvatskoj, i one njihova materinskog govora i one njihova pisanog izraza. Za to vrijeme opazio sam da je materinski govor Srba u Hrvatskoj uvijek bio naravan temelj književnu jeziku što su ga Srbi učili u hrvatskim školama. Književni jezik u hrvatskim školama zapravo je — zbog svoje novoštokavske ijekavske značajke — bliži materinskom ijekavsko-štokavskom govoru Srba u Hrvatskoj nego materinskom govoru Hrvata. Stoga ga i srpska djeca u Hrvatskoj prihvate lakše i brže od hrvatske djece, on se i bezbolnije i lakše »nameće« srpskoj nego hrvatskoj djeci. Učenje književnih jezičnih normi uvijek je »nametanje« i to sigurno dobro znadu potpisnici izjave, ali ono što oni zovu jezičnim nametanjem nema nikakve veze s činjenicama i pravim stanjem u Hrvatskoj. Razlike između jezika Srba u Hrvatskoj i hrvatskog književnog jezika javljale su se tek onda kad su u jezik Srba u Hrvatskoj putem administracije, crkvenog jezika, vojnog jezika, putem unitarističke jezične politike ili drugim putovima i načinima prodirale jezične osobitosti koje tome jeziku, kao ni jeziku Hrvata, nisu bile svojstvene. Srbin u Hrvatskoj ne govori u svom materinskom izrazu **uopšte, opština, hljeb, obezbijediti, boranija, šargarepa, pasulj, prenebregnuti, preimućstvo, dejstvo, posmatrati, vazduh, vinovnik, vodstvo, paramparčad, pozorište** i sl., on je te izraze dobio istim putem kojim su ih dobili i Hrvati. Tu je prava jezična istina koju treba otvoreno reći bez obzira na to jesu li Hrvati i Srbi u Hrvatskoj izraze koji nisu svojstveni njihovim materinskim govorima primili podjednako voljko ili nevoljko. Možda će Srbi u Hrvatskoj jednom govoriti i pisati posve istim jezikom kojim govore i pišu Srbi u Srbiji, ali danas nije dostojno pravih i priznatih lingvista da naravno uspostavljanje suvremenoga hrvatskog književnog jezika ocjenjuju kao prijetnju jeziku kojim govore i pišu Srbi u Hrvatskoj.

Mi Hrvati ne možemo i ne želimo kriti da se danas u hrvatskom pisanom i usmenom izrazu rabe riječi koje unazad nekoliko desetljeća nisu bile baš tako obične u Hrvatskoj. To je istina, ali je istina isto tako da te riječi nisu izmišljene u jezičnim uredima, već su to riječi koje ćemo lako naći u golemoj zakladi hrvatskoga jezičnog izraza. Te riječi po samoj svojoj naravi ne mogu biti suprotne srpskom jezičnom izrazu u Hrvatskoj jer su ih u ne tako davnoj prošlosti podjednako rabili i Hrvati i Srbi u Hrvatskoj. Ako su one danas u prvi mah neobične, onda su podjednako neobične i Hrvatima i Srbima mladog naraštaja, a podjednako obične i Hrvatima i Srbima starijeg naraštaja ili onima koji imaju bar neku jezičnu kulturu. Uspostavljanje prekinutoga jezičnog kontinuiteta hrvatskoga književnog jezika nije isto što i jezična politika u doba okupacije. To nikad (na žalost!) mi Hrvati ne smijemo prestati naglašavati. Ako se danas u hrvatskom književnom jeziku i nađe koja posve nova riječ, onda je to naravna težnja da se u ovoj poplavi tuđica po koja od tih tuđica zamijeni zgodnom domaćom riječju. To rade svi kulturni narodi, to rade i Srbi koji danas službeno izbjegavaju da govore i pišu npr. **veš i šporet.**

O tzv. jezičnoj asimilaciji – nedosljedno

Potpisnici izjave govore nedosljedno i o tzv. jezičnoj asimilaciji. Spominjući kako su »poneki Srbi koji su se odselili u veće gradove u Hrvatskoj primili jezičke navike tih sredina, srpski lingvisti zaključuju: »Delimični rezultati asimilacije nisu argumenti za nastavljanje asimilacije, nego obratno.« Treba se s ovim zaključkom o jezičnoj asimilaciji složiti, ali tek onda kad postoji nasilna, službena, administrativna, planska i centralistička jezična asimilacija koju provodi vladajuća nacija u odnošaju na druge nacije, kao što je to bio slučaj u staroj Jugoslaviji. Sigurno nije takva asimilacija kad djeca Srba koji dugo žive recimo u Zagrebu počnu u svakodnevnom ophođenju govoriti kajkavski. To se događa i s djecom štokavskih i čakavskih Hrvata, doseljenika u Zagreb. Hrvatska škola i jednu i drugu djecu sustavno privikava književnom jeziku, što u praksi znači da se u Hrvatskoj srpska djeca koja su eventualno postala kajkavci učenjem književnog jezika zapravo **vraćaju** izvorima svoga materinskog govora. Zar protiv toga ustaju vodeći srpski lingvisti, zar oni to zovu »nastavljanjem asimilacije«?

Na kraju svoje izjave vodeći srpski jezikoslovci kažu kako nije njihovo »da predlažu rešenja«. Može im se odgovoriti kako ne samo da to »nije njihovo« nego oni i nemaju što predložiti budući da Srbi u Hrvatskoj mogu svoj jezik zvati kako žele, kako misle da je najbolje i kako sami odluče. Što se tiče očuvanja osobitosti srpskog jezika u Hrvatskoj, Srbima u Hrvatskoj svakako nisu potrebni visoki jezični stručnjaci — ni hrvatski ni srpski — da bi ih »branili« jer i bez tih stručnjaka oni su se odavno mogli uvjeriti da hrvatski književni jezik nimalo ne ugrožava njihov materinski jezični izraz.

Izjava skupine vodećih srpskih lingvista o jeziku Srba u Hrvatskoj nije dobrohotna. Nije dobrohotna jer hrvatske lingviste stavlja u delikatan položaj da se tko zna po koji put brane od onoga što nisu učinili, što ne čine i što ne kane učiniti. Ona čak nije dobrohotna ni prema Srbima u Hrvatskoj iako je inače puna brige za njihovu jezičnu sudbinu. S obzirom na znanstveni ugled i položaje potpisnika Srbi u Hrvatskoj doista mogu pomisliti kako ih hrvatski jezikoslovci, kulturni i javni radnici kane nasilno jezično »pohrvatiti« i ukinuti im njihove jezične osobitosti o kojima s toliko autoriteta govore potpisnici izjave. Izjava vodećih srpskih lingvista znači svjesno nastojanje da se hrvatski jezikoslovci spriječe u svojoj naravnoj težnji i obvezi kako bi desetljećima nezdravo jezično stanje u Hrvatskoj jednom zauvijek doveli do istinske i stvarne jezične snošljivosti i jednakosti, do istinskog i stvarnog prava narodâ a o svom jeziku odlučuju po tome kakav taj jezik doista i jest, a ne po tome kakav bi jezik »trebalo da bude« s obzirom na želje i ambicije tamo nekih čimbenika.

Julije Derossi

Nakon niza kratkih, isprekidanih i nevezanih razgovora u pauzama snimanja, zamolio sam Burtona za mali razgovor glumca s glumcem. Točno u dogovoreno vrijeme, sat i pol nakon što smo zajedno završili snimanje, pozvonio sam na vrata vile Izvršnog vijeća BiH u Mostaru koja živopisno »visi« visoko iznad bučne Neretve. Za vrijeme mog četvorosatnog boravka u salonu vile kroz njega je prošla gotovo cijela Burtonova »obitelj«: Terence Baker, bivši Burtonov menedžer a sada, zajedno s drugim bivšim menedžerom Jackom Heymanom, koproducent njegova slijedećeg filma — »Ubojstvo Trockog« (obojica imaju 10 godina staža kod Burtona); Burtonov osobni fotograf, crvenokosi Gianni Bozzacchi, ekskluzivni opskrbljivač četrdesetak najvećih svjetskih revija (6 godina staža); William Brook, »momak za sve« — tajnik, nosač cigareta i telefona, glumac za uvježbavanje Burtonovih dijaloga (7 godina staža); bradati šminker Ron (6 godina staža), te domar i konobarica, koji su nas čitavo vrijeme opskrbljivali pićem: Burtona čajem s mlijekom, a mene dobrim, devet godina starim Jack Daniel's viskijem. Negdje pred kraj tog dugog popodneva iz Kupara je doputovala Liz Taylor (9 godina staža) u »Rolls Royceu« koji već 12 godina za Burtona vozi Baskijac, debeljko Gaston. Neposredno pred moj odlazak priključile su nam se i dvije pudlice i Bozzacchijeva žena, Lizina šminkerica (staž ove zadnje trojke — nepoznat).

No za vrijeme inervjua, koji je trajao čitav sat, bili smo gotovo potpuno sami, pa je razgovor tekao glatko, bez nervoze, prekidanja ili običnog čavrljanja. Tekst koji slijedi »skinut« je i preveden s magnetofonske vrpce s minimalnim kraćenjem a bez dotjerivanja. Ono što, na žalost, tiskani prijevod ne može dati čitaocu jest zvučni Burtonov bariton, jedinstvena ljepota dikcije i stila tog oksfordskog studenta i prvaka klasičnog engleskog kazališnog repertoara, lakoća kojom izražava misli i probleme. Slušajući Burtona zaboravio sam da razgovaram sa super zvijezdom s kolor-fotografije svjetskih ilustriranih revija i otkrio meni dosad nepoznatog Burtona: ozbiljnog i načitanog čovjeka velike kulture i prvorazredne inteligencije.

* * *

Nakon svega pet britanskih filmova Vi ste, gospodine Burton, 1953. godine postali holivudska zvijezda . . . Zvijezda ste već gotovo dvadeset godina. Kako biste opisali razliku između statusa zvijezde 1953. i danas?

Pa, na to je teško odgovoriti zato što postoje dvije vrste zvijezda. Rekao bih da sam od 1953. do 1960. bio »zvijezda«, u navodnicima, a nakon 1960. godine postao sam ono neobično biće koje nazivaju »superzvijezdom«. Ta se dva pojma jasno razlikuju. Ne znam pravo kako i zašto se to dogodilo. Rekao bih da superzvijezda nije samo netko čije se ime na špici pojavljuje ispred naslova filma. Superzvijezda filmu daje neki posebni pečat. A ako mu slučajno to nekoliko puta ne pođe za rukom, on od superzvijezde postaje opet samo zvijezda. U posljednjih dvadeset godina penjao sam se i spuštao po toj ljestvici tri-četiri puta. U ovom času stojim posve dobro, mislim. Za nekoga kao što smo moja žena ili ja razlika se danas u prvom redu osniva na činjenici da se filmska industrija nalazi u jezivom stanju, doslovno se raspada, pa mi, umjesto da kao nekada dobivamo goleme svote novaca od producenata, sami u većoj ili manjoj mjeri postajemo producenti. Elizabeth i ja već smo nekoliko filmova potpuno samostalno financirali, a nekoliko njih samo djelomično. Danas je, u stvari, zanimljivije biti glumačka zvijezda nego nekad, pogotovo ako vam novac nije naročito potreban, ili možda samo ako vam novac nije naročito potreban. Rizik postaje veći a i pitanje da li će film biti umjetnički i komercijalni uspjeh beskrajno uzbudljivije nego u vrijeme kad bismo pokupili svojih pet funti i otišli.

Želite li time reći kako Vi, nakon što ste okusili uzbuđenje ove hazardne igre, nikad više ne biste mogli biti samo superzvijezda koja ne sudjeluje u financiranju filma?

To bi jako mnogo zavisilo o situaciji. Da se, na primjer, odjednom pojavi neki veliki producent — a on se u stvari i pojavio — i ponudi vam super scenarij, nešto što zaista želite raditi, i režisera u kojeg imate povjerenje (to je sada Loseyev film o ubojstvu Trockog), a da drugog načina da taj film radite nema, ja bih, naravno, pristao da opet radim samo za honorar, za »plaću«. Takve prilike danas, to moram naglasiti, vrlo su rijetke. Od svih nekadašnjih velikih producenata danas nije ostalo gotovo ništa, jedino možda Universal Studios i United Artists.

ALDOUS HUXLEY

Mislite li da je to budućnost filmske industrije: da će se dobri, nezavisni producenti i dalje javljati na horizontu?

GLUMAC S GLUMCEM

RB RAZGOVARA SA RB

Huxley je na to, sjećam se, primijetio da je sam posao na filmu zanimljiv, ali da mu je strašno kad pomisli da o njegovom radu sude poluljudi, poluintelektualci

Relja Bašić i Richard Burton

Mislim da hoće. Posve je sigurno da se vremena velikih holivudskih studija, holivudska vremena koja sam doživio pedesetih godina, više neće vratiti. Možda će do novih oblika centralizirane proizvodnje doći ako tržištem zavladaju kasete, ali mislim da su veliki mamuti koje sam poznavao: Fox, MGM ili Warner Brothers — nestali zauvijek. Ako danas posjetite te studije, a poznavali ste ih u njihovu punom sjaju, obuzet će vas osjećaj nestvarnosti, jer oni su poput gradova-sablasti. Sjećam se kad sam prvi put kao mladić potpisao sa »20th Century Foxom«, tamo se svaki tjedan proizvodio jedan veliki igrani film. Prošle su godine, mislim, u svemu napravili tri filma. To su nevjerojatne promjene.

Je li to što se događa dobro za filmsku publiku?

Mislim da jest, jer dobivaju talentiranije ljude i raznovrsnije filmove. Sjećam se da je netko jednom zapitao Aldousa Huxleyja zašto, zaboga, piše za — mislim — MGM, a on je odgovorio da treba novaca. Te je večeri u društvu sjedilo čitavo mnoštvo pisaca, Engleza, npr. Christopher Isherwood, i nekoliko Amerikanaca, sjećam se da je bio i Tennessee Williams — i svi su razgovarali o tome zašto svi rade za te studije kad im se svima to toliko gadi. Huxley je na to, sjećam se, primijetio da je sam posao zanimljiv, ali da mu je strašno kad pomisli da o njegovu radu sude poluljudi, poluintelektualci. Nadam se da se to vrijeme neće vratiti.

STEWART GRANGER

Kad već govorimo o neljudskom i ljudskom vidu glumčeva života na filmu, što mislite, koliko nama glumcima uspijeva da ostanemo ljudi — na primjer u prijateljstvima? U Hollywoodu ste bili velik prijatelj Stewarta Grangera. Kako danas stoji stvar? Imate li vremena za prijatelje? To je, na primjer, i moj problem. Započnem mnoga prijateljstva, a nemam vremena da ih održim i razvijem. Za prijateljstvo treba vremena. Slažete li se s time?

Da, to je možda problem svih umjetnika, ali osobito glumaca. Sprijateljiš se s nekim u toku, recimo, onih godinu dana što ih provedeš u istoj ekipi ili u istom ansamblu, zatim se rastaneš i ne vidiš se godinama. Više puta mi se dogodilo da sam susreo kolege s kojima sam nastupao u Old Vicu ili Stratfordu duže razdoblje vremena, a poslije im više nisam znao ni imena. Čak i ljudima s kojima sam se mnogo družio. Mislim da glumac u toku svoje karijere uspije održati vrlo mali broj prijatelja među kolegama. Ja sam, na primjer, sa Stewartom Grangerom neko vrijeme stanovao u Hollywoodu 1953. On se mnogo brinuo za mene — bio je već afirmirana zvijezda, a ja sam bio tek dotepenac. Premda smo ostali prijatelji i premda se viđamo kad nas put nanese u isti grad, mi tako da kažem, ne ulažemo neki posebni napor da unaprijed ugovorimo neki susret, što inače očekujemo od zaista intimnih prijatelja. Mislim da sam u ovih dvadesetak godina među glumcima imao svega pet ili šest zaista bliskih prijatelja, premda i vrlo velik broj vrlo dragih znanaca.

BOGEY

Pročitao sam negdje da ste se prvo vrijeme u Hollywoodu družili samo s engleskim glumcima. Je li to točno?

Pa, u stvari, najviše sam vremena u Hollywoodu proveo s čovjekom koji mi je bio prijatelj, jedan od onih rijetkih pravih prijatelja. Prijatelj zbog kojeg bih, da je on, recimo, sad u Zagrebu, a da ja imam slobodan dan, odletio u Zagreb da ga posjetim, a on bi to isto učinio za mene. Bio je to Humphrey Bogart, a on je bio Amerikanac od glave do pete. On je za mene najvažniji čovjek u Hollywoodu; njemu sam otišao čim sam stigao, on me zapravo na neki način i doveo onamo. U njegovu je društvu uvijek bilo mnogo engleskih glumaca, a oni su u ono doba tamo bili vrlo cijenjeni. Bogey je, što bi rekli Amerikanci, bio moj čovjek-sidro. Otkad je Bogey umro, Hollywood za mene više nije ono što je nekad bio. On je bio središte kruga kojemu sam pripadao.

Kako je Bogey utjecao na vas? Profesionalno ili . . .?

U prvom redu profesionalno. On me je vidio kao Hamleta u Stratfordu i onim svojim jedinstvenim načinom rekao nekome (imitira ga): »Idi tamo u Englesku i dovedi ga, onog momka, mislim da se zove Burton, mislim da ga treba dovesti, mogao bi postati velika zvijezda, samo ti njega dovedi« — i tako su me doveli, a ja sam doslovce u svemu, tj. u poslu, ugovorima i slično, uvijek tražio njegov savjet, a savjet je uvijek vrijedio. Što je on mrzio šefove velikih studija, producente, i to ne iza njihovih leđa, nego ravno u lice! Svakom je sve skresao.

Netko od vas dvojice — je li to bio Bogey ili Vi — rekao je da ne treba vjerovati čovjeku koji ne pije. Da li vi danas vjerujete Richardu Burtonu?

To je zapravo rekao moj otac: »Nikad ne vjeruj prijatelju koji ne pije.« Bogey je, naravno, odmah prihvatio tu izreku, premda je ona prilično naivna. Mislim da mi sad možete vjerovati isto kao u vrijeme kad sam pio, možda ipak malo više, jer sam sad nešto manje ekstravagantan i ne razbacujem se velikim obećanjima kao što sam činio dok sam mnogo pio. To je i bio jedan od velikih problema iz mojih »vinskih« dana: postajao sam silno darežljiv i duševno i — džepno; pristajao sam na sve što bi mi netko predložio, a drugog sam jutra redovito dolazio do zaključka da sam napravio glupost. To mi je pričinilo dosta glavobolje.

Vjerujete li još uvijek u motto Victora Maturea: »Ljubi svakoga, upoznaj se sa svima, razgovaraj sa svima? Ne budi Englez«.

Mature je vrlo zgodan, duhovit čovjek. Nije baš John Barrymore u glumačkom pogledu, ali je vrlo prijatan drug. Što se motta tiče, ja volim ljude, ljudi mi gotovo nikad nisu dosadni. Onima koji mi zaista uspiju dosaditi — tiho u sebi dodjeljujem Oscare. Obično se vrlo dobro slažem s kolegama s kojima radim. Od svih onih stotina s kojima sam radio postoje samo dvojica ili trojica zbog kojih bih odbio da surađujem u nekom filmu.

To mi se čini normalno.

Da volim ljude?

Da ih povremeno i mrzite. U našoj je profesiji posebno teško raditi s nekim ljudima.

Da. Imao sam nekoliko vrlo nezgodnih mušterija. S njima više ne želim imati nikakva posla.

Znam da ste u početku karijere odbijali neke privilegije koje su vam pripadale kao zvijezdi. Niste se izolirali, družili ste se i sa statistima i ostalim osobljem. Danas ste, međutim, stalno okruženi grupicom svojih »ukućana«, svojih ljudi.

Rekao bih da sam u velikim filmovima uvijek imao neke svoje ljude. Ron, moj tajnik, na primjer, već je sa mnom 6 ili 7 godina. Ja sam, sve u svemu, obično oko sebe ne držim mnogo ljudi. Elizabeth je nešto drugo, ona je uvijek imala frizerku i slično, ona je na to navikla. Ja ne trebam frizera, još ga ne trebam, jer imam vlastitu kosu. No treba priznati da je jednostavno ugodnije živjeti, naravno ako si to možete priuštiti, ako na filmu za vas rade ljudi koje poznajete, koji vas razumiju, a ne potpuni stranci. U svom holivudskom razdoblju ja sam 7-8 godina imao uvijek istog šminkera i garderobijera. To je danas sasvim prirodna stvar.

Oni, naravno, djelomično štite vaš privatni život. Vama je kao superzvijezdi vjerojatno vrlo teško sačuvati privatni život. Svi vas okružuju, napastuju.

S te sam strane potpuno nedruštven tip. Koliko je to u ljudskim granicama moguće, ja apsolutno, beskompromisno dijelim svoj javni život od privatnog života. Svakog dana kad završim rad na ovom filmu, bez obzira na to gdje sam, na Tjentištu, Žabljaku ili u Dubrovniku, ja odlazim u svoju sobu ili kuću. Ne razgovaram čak ni s prijateljima koji sa mnom stanuju, samo sa svojom ženom i djecom.

OLD VIC

Volio bih načeti temu koja mene posebno zanima. Vaš odnos prema kazalištu i filmu. Kad ste se iz Hollywooda vratili u Old Vic, rekli ste da filmove radite za novac, ali da pravu magiju nalazite u kazalištu. Što mislite danas?

U prvom redu, ne vjerujem da sam rekao nešto tako banalno. Mislim da sam rekao nešto šaljivo kao: »Filmove snimam zato da bih mogao kupiti novi Jaguar i vratiti se u stari Vic«. Tako nešto. Kazalište mi zapravo baš tako jako ne nedostaje. U početku je bilo drugačije, zato što sam mislio da imam neke obveze prema čovjeku koji me je odgojio i naučio igrati velike klasike. Zato sam se vraćao i igrao neke velike klasične uloge, neke od njih dvaput, neke čak triput — sve dok nism smatrao da sam vratio dug svom učitelju. S vremena na vrijeme postajem nemiran, rekao bih da se to upravo sad opet događa, i da ću u slijedećih nekoliko godina opet odigrati nešto u kazalištu. Vjerojatno na Broadwayu, ne u Londonu. Na Broadwayu u samoj noći premijere, oko jedan sat, doznate jeste li uspjeli, a u Londonu ponekad prođu dva i tri mjeseca a da još uvijek ne znate jeste li propali ili uspjeli. Ima nekoliko stvari koje bih morao igrati prije nego objesim glumački kostim o klin. Vjerojatno bih trebao igrati Kralja Leara prije nego što navršim pedeset godina. Ima i jedan Sartreov komad koji već godinama želim igrati, a u Engleskoj ga još nitko nije igrao: »Le Diable et le Bon Dieu«! Još tamo 1951. vidio sam Pierrea Brasseura u glavnoj ulozi. Odonda se čitavo vrijeme nadam i molim Boga da se Lord Olivier ili sir John Gielgood ili neki drugi veliki stari engleski glumac ne sjeti da to igra prije nego ja budem dovoljno star za tu ulogu. A sad sam dovoljno star.

HAMLET

Niste nastupili u kazalištu već pet-šest godina. Što danas mislite o nekim svojim kazališnim ulogama: Hamletu i drugima? Jesu li kritičari bili u pravu? Čini li Vam sve tako dobro kao nekad? Ima li nešto što Vam se iz današnje perspektive ne sviđa? Jesu li Vam neke stvari s vremenom jasnije?

Mislite, da li sam s godinama postao mudriji?

Da. Da li se danas kritički odnosite prema nekim stvarima s kojima ste onda bili zadovoljni? Na primjer Hamlet?

Ah, Hamlet je posve poseban slučaj, tvrd orah. Glumac koji je bilo kad potpuno zadovoljan sa svojom interpretacijom Hamleta mora da je bar malo duševno poremećen, jer Hamletu nema kraja. Hamlet je nerješiva jednadžba. Hamleta sam igrao tri puta. Jedanput davno u nekoj poluamaterskoj predstavi, zatim u Old Vicu 1953., a treći put u New Yorku deset ili dvanaest godina kasnije. Među tim Hamletima nema nikakve sličnosti osim površnih stvari kao što su glas ili moj fizički izgled. Moj je odnos prema ulozi sva tri puta bio potpuno različit. Hamlet u Old Vicu bi je talijanizirani, melankoličan i tradicionalan, dok je moj njujorški Hamlet bio demoničan, sličan Richardu III. Siguran sam, kad bih ga opet igrao, a neću ga igrati, da bih opet napravio nešto posve različito. Ali mislim na nešto jasnije, manje kompleksno — Richard II. ili III. ili možda Macbeth — ne bi postavljao te probleme: te ličnosti nisu sastavljene od tolikih dijelova kao Hamlet.

Vi ste se mnogo bavili recitiranjem poezije — Dylana Thomasa, Coleridgea. Pred dvije godine posjetio sam kazalište Johna Nevilla u Nottinghamu i Vi ste tamo došli sa suprugom da čitate na nekoj dobrotvornoj priredbi. Radite li još uvijek takve stvari?

Povremeno. Moj očuh ima dramski studio u New Yorku, pa Elizabeth i ja koji put čitamo na priredbama da skupimo novaca za školu. Mom ocu to omogućava da uzima i siromašne ali nadarene studente, a ne samo one koji mogu platiti. To je zgodno raditi.

Nije Vam teško prelaziti iz žanra u žanr?

Ne, nikako. Pazite da sad, ovog časa, ne počnem nešto recitirati. Ja obično ljude gnjavim s tim.

LAURENCE OLIVIER

Govorili ste o glumačkoj školi svog oca. Što mislite o svim tim bezbrojnim glumačkim školama koje su se razmnožile po Americi? Ja sam u New Yorku posjetio Actor's Studio i školu Ute Hagen i bio sam razočaran onim što sam tamo vidio.

Mislim da u Americi ima toliko škola zato što ima tako malo kazališta, pa mladi ljudi nemaju gdje glumiti. Sad je nešto bolje, jer ima dosta novih kazališta, na primjer Tyrone Guthrie.

U Minneapolisu. To je za mene pred šest godina, kad sam bio tamo, bilo najbolje kazalište.

Guthrie je umro, ali kazalište sad vodi neki Englez, kažu da je mnogo napravio. Zatim je tu i novi Lincolnov centar u New Yorku, koji će s vremenom zapošljavati sve veći broj glumaca. Za početnike je važan i Theatre in the Park (scena na otvorenom u Central parku). Što je veći broj kazališta — a u Engleskoj sad ima već mnogo dobrih provincijskih kazališta, spomenuli ste Nottingham — to je manja važnost tih škola. Ako pitate glumce što misle o glumačkim školama, oni će vam bez iznimke reći da su važne, ako su sami išli u takvu školu — ili da su potpuno nepotrebne, ako sami nisu išli. Ja sam jednostavno studirao u Oxfordu i odande otišao u glumce. Ali ako zapitate Lorda Oliviera ili Sir Johna Gielgooda, Larry će vam reći da, zato što je išao u takvu školu, a John će reći ne, jer nije išao u nju. Nitko zapravo ne zna pravi odgovor.

Kako tumačite silnu popularnost Actor's Studia u Americi?

Moram priznati da sam je obično odlazio tamo da se smijem, a ne da učim. Meni to sve nalikuje na — masturbiranje. Rijetko sam tamo vidio nešto što bi me uzbudilo. Sjećam se da se jednog dana Broadwayom proširila vijest da će tamo nastupati neka velika glumica. U to sam vrijeme nastupao u musicalu »Camelot«. Otišao sam onamo s grupom prijatelja. Rekli su nam da će ta sjajna glumica odigrati prizor kad Lady Macbeth hoda u snu. Lee Strasberg je rekao: — Hajde, srce, počni. Ona je ležala na improviziranom krevetu. Počela se prevrtati, stenjati, vrištati, ali nijedno slovo nije izustila. Najednom je ustala i izjurila iz studija vičući: »Ne mogu, ne mogu. Ja sam rekao: »Valjda se nije mogla sjetiti teksta«. I stvarno, kad smo kasnije svi popili nekoliko viskija, ona mi je to priznala. Nije se mogla sjetiti ni jednog jedinog stiha, a svi su mislili da se radilo o prevelikom uživljavanju u ulogu.

ROD STEIGER

A sad pitanje koje zvuči glupo kad ga glumac postavlja glumcu: Koliko glumac treba glumiti a da ne pretjera? Postoji li tajna savršene glume? Ima jedna anegdota o vama: Gledali ste snimanje neke scene između Bogarta i Roda Steigera. Na snimanju vas je Steiger silno impresionirao, ali ste na projekciji uvidjeli da je Bogart, koji je na snimanju bio gotovo posve pasivan, zapravo neizmjerno bolji.

Da, to mi se desilo i s Elizabethom. Kad sam prvi put radio s njom, 1960. ili 1961., kad je to već bilo...

... u Kleopatri?

Da. Mislio sam: to stvorenje ništa ne radi. Apsolutno ništa ne radi. Kao što znate, ja nikad ne gledam projekcije materijala, osim prvi dan, da pogledam je li sve u redu. Ali taj put sam išao na projekcije iz čiste znatiželje, i znate što: mene kao da nije bilo u sceni. Ona je čitavo vrijeme izvodila sve moguće stvari koje ja za vrijeme snimanja nisam ni opazio. Isto je bilo sa Steigerom — koji je dobar glumac — i s Bogartom. Steiger je glumio u navodnicima, a Bogart je jednostavno bio tamo, bez navodnika. Dok sam ih gledao kako snimaju, bilo mi je žao Bogeya. Mislio sam: pa ovaj će ga živa pojesti. Ni govora! Ne bih znao reći u čemu je tajna glume. Glumci su različiti. Od glumaca kao što je bio Bogart niste mogli očekivati naročito potresne, osjećajne scene — on jednostavno nije bio taj tip, dok od drugih glumaca, opet, ne možete očekivati njegov tip glume.

Znači, ništa ne ovisi o iskustvu?

Neke stvari ovise i o iskustvu. Ja sam, na primjer, naučio kako mogu postizati neizmjerno veći efekt s neizmjerno manje napora — jednostavno promatrajući Bogeya. Bogey je, naravno, prije dolaska na flim bio vrlo poznat kazališni glumac. Njegov se slučaj razlikuje od Elizabeth, koja je od početka igrala samo na filmu. Mislim da je najbolji filmski glumac svih vremena, najbolji u najvećem broju uloga, bio Spencer Tracy, a on je također prije dolaska na film bio slavan kazališni glumac. Ja sve u svemu mislim da se glumac, ona posebna vrsta ličnosti koja umije zavladati maštom publike — takav se glumac rađa. To se ne može naučiti. Možete naučiti kako ćete ući na pozornicu, kako ćete izaći, kako ćete stajati, ali ono neuhvatljivo nešto...

To ili imate ili nemate.

To ili imate ili nemate.

PETER BROOK

Vratimo se opet kazalištu. Čitava serija poznatih mladih dramatičara: Pinter, Osborne, Stoppard, Nichols, kao da manje ili slabije piše. Ništa se novo ne događa. Kako to?

Mislim da je to normalna faza umjetničkog kretanja. Ni jedan umjetnik ne može predugo zadržati isti umjetnički intenzitet u svom stvaranju, čak ni najveći među njima, čak ni Shakespeare. On je napisao trideset sedam kazališnih djela. Prvih pet-šest nisu bogzna što; u njima je ispekao zanat; zatim dolazi oko petnaest remek-djela, što je vrlo velik broj, a zatim intenzitet počinje opadati.

A onda se s vremena na vrijeme pojavi jedan Peter Brook koji izrežira Tita Andronika, komad koji su svi dotad smatrali lošim, i napravi krasnu predstavu.

Ali to je i dalje ostao loš komad. No Peter Brook ima neku posebnu sposobnost da iz osrednjih komada napravi velike predstave. Tako je npr. od »Izgubljenog ljubavnog truda« napravio slavnu predstavu. A kad se suoči s nekim zaista velikim djelom, onda neobjašnjivo propadne. Npr. njegove postave Hamleta, bar jedna od njih, koju sam vidio, bile su strašne. Kao da se ne zna uhvatiti u koštac s nekim stvarima koje su prevelike za njega. Ono u čemu on stvarno uživa jest neki stari komad koji iskopa negdje i oživi na pozornici, kao što je tako sjajno učinio s Titom Andronikom. Ali znate, kad nakon predstave pročitate tu dramu, onda vidite da je nju stvarno iznova stvorio Brook, ili još točnije — Olivier.

MIKE NICHOLS

Na kraju, pitanje o mom najdražem suvremenom komadu — »Tko se boji Virginie Woolf«. Ja sam u zagrebačkom kazalištu igrao Vašu ulogu, ulogu Georgea. Začudilo me je da je tu dramu na filmu režirao Mike Nichols, koji se prije toga proslavio u izrazito komičnom žanru na Broadwayu, u komedijama »Bosonoga u parku«, »Ljubaf«. Čudno mi je bilo i što su među svim američkim glumcima izabrali Engleza da radi ulogu Georgea. Meni se film jako dopao, izbor je očito bio pravilan, ali kako je do njega došlo?

Pa to je bio rezultat neke vrste nagodbe. Počelo je tako da su Elizabethi ponudili da igra Marthu. Svi su bili iznenađeni jer je Elizabeth bila tako mlada i jer nije nekako bila taj tip »teške« glumice. Ja u početku uopće nisam dolazio u obzir. Ulogu Georgea ponudili su velikom broju američkih zvijezda. Oni bi je prihvatili, a nekoliko dana kasnije vratili. Svi su se, čini se...

Bojali?

Da, bojali su se. Ja sam bio predložio da ulogu igra glumac koji je igrao u predstavi na Broadwayu, bio je upravo savršen...

U režiji Alana Schneidera?

Da, a Georgea je igrao Arthur Hill. Ali znate vi one u Hollywoodu, nikad nisu ni čuli za njega, i nisu ga htjeli angažirati. Ja sam u to doba čekao na neki drugi film — Osbornov, ali sam konačno i ja došao na tapet. Elizabeth je rekla: — Zašto to Richard ne bi igrao? — Ja sam rekao: — Ne, ja to ne mogu igrati! — I tako smo se natezali, i Mike Nichols je rekao: — Naravno da to možeš igrati. Ja sam rekao: — Ali ja neću govoriti američki — a Mike je rekao: — Ne trebaš, ti si profesor povijesti na sveučilištu, imaš profinjeni akcent. — I tako sam na kraju prihvatio ulogu.

Što se tiče Nicholsa, ni njega producenti u početku uopće nisu htjeli. Nichols je bio moj vrlo dobar prijatelj, znali smo se još iz vremena kad je nastupao u skečevima...

... s Elaine May?

Da. Nakon nekog vremena Elaine i on su se razišli, profesionalno, ne privatno. Nichols je zatim prešao u režisere i postigao, kao što znate, velik uspjeh. Jednog smo ga dana Elizabeth i ja predložili producentima. Oni u Hollywoodu, naravno, nisu imali pojma tko je on i nisu htjeli ni čuti za njega. To jest Jack Warner nije htio ni čuti za njega. Onda je Elizabeth rekla da neće igrati ako Mike Nichols ne bude režirao film, i tako ga je na kraju ipak režirao.

Jesu li u izboru glumaca pitali Albeeja za mišljenje?

Ne, mislim da se nisu s njime konzultirali ni u pogledu glumaca ni u pogledu režisera. U stvari, on je bio silno nezadovoljan s izborom sve dok nije vidio film koji mu se, čini se, dopao. Bar nam je tako sam rekao. Na kraju je, dakle, Mike Nichols upao u film, dopadalo se to Jacku Warneru ili ne, a onda sam u film upao i ja, i svi su pretkazivali potpun debakl, jer je film uza sve druge probleme još i stajao čitav imetak. Na kraju je film imao velik umjetnički uspjeh, a na tržištu je, mislim, bio najuspješniji crno-bijeli film svih vremena. Tako je i to sretno završilo.

Čuo sam da su to kao kuriozitet jednom u Americi igrala četiri muškarca — kao parovi homoseksualaca? Kažu da je to Albee možda tako i zamislio u prvoj verziji.

To sam i ja čuo. Ne znam što da mislim o tome. Moglo je, naravno, biti napisano za četiri muškarca, ali meni je Albee sam rekao da je to mišljenje potpuno neosnovano. Komad je napisan onako kako je napisan, a Albee mi je čak rekao imena ljudi — imena neću ovdje ponoviti — koji su mu poslužili kao modeli. Pričao mi je to u Rimu, na jednom vrlo razigranom tulumu, gdje su svi mnogo pili, a u takvom ambijentu ljudi često govore istinu. Ja u svakom slučaju vjerujem da komad nije pisan za četiri muškarca.

Ali je mogao biti...

Vrlo lako, slažem se. Bilo bi zapravo silno zanimljivo vidjeti takvu predstavu, osobito sve ono o izmišljenoj trudnoći.

To je više-manje sve što sam Vas danas htio pitati. Hvala Vam.

U redu. Bilo je vrlo ugodno. Taj je intervju u stvari bolji nego 99 posto intervjua s kojima dolaze k meni. Obično mi postavljaju idiotska pitanja! Rijetko bi tko propustio priliku da me pita nije li Nichols dobio film zbog svoje sentimentalne veze s Jackie Kennedy!

KRAJNOSTI I VRIJEDNOSTI

Salon mladih, Umjetnički paviljon, Zagreb, listopad 1971.

Ovogodišnji Salon mladih (četvrti po redu) ne razlikuje se mnogo od niza drugih, sličnih revijskih i skupnih priredaba suvremenih umjetnika različite vrijednosti, stavova i opredjeljenja. Stvoren je na poznatom načelu: predstavljeni su brojni autori bez obzira na njihova shvaćanja, prikazane su raznovrsne mogućnosti izraza koji u našoj sredini danas postoji (od oponašanja i tradicionalizma do avangardnijijih nastojanja) bez posebnog naglašavanja ili zalaganja za pojedine o d r e đ e n i j e postavke, ciljeve ili programe. Rezultat takve »neutralne pozicije« ne može biti drugo do izložba na kojoj ćemo, doduše, susresti nekoliko zanimljivih i vrijednih mladih stvaralaca, ali koja ipak (kao cjelina) ostavlja jedan nejasan i nepovoljan dojam. Ovakve skupne izložbe, bez određenije fizionomije i jasnog stava, bez rizika i nepoznanica, izložbe koje nastoje »pomiriti« krajnosti i bezuspješno »izjednačiti« proturječne vrijednosti, ne mogu nas danas osobito oduševiti. Gotovo bih rekao da se u njihovu okviru stvarni dometi gube, poništavaju i blijede, koncepcije se miješaju i isprepleću, a na kraju dobivamo, bez obzira na uložene napore priređivača, pomalo sivu, beskrvnu sliku našeg mlađeg umjetničkog naraštaja, bez stvarnih prodora u novo, nepoznato i neistraženo. Na ovogodišnjem Salonu mladih takvih je prodora bilo vrlo malo i gubili su se u općenito blijedom prosjeku nedorečenosti, bojažljivosti i kompromisa.

Dinamičnoj i problemski o t v o r e n o j situaciji današnje umjetnosti krajnje je neprimjerena (po koji put se to mora ponavljati?) konvencionalna podjela na umjetničke rodove i vrste u kojoj pored slikarstva, kiparstva i grafike gotovo i ne ostaje mjesta za druge vidove plastičkog izraza i istraživanja: graditeljstvo, grafičko i industrijsko oblikovanje, fotografiju, strip i karikaturu, primijenjenu umjetnost itd. A upravo bi se likovne smotre mladih mogle (i morale) koncipirati slobodnije i »hrabrije«, mogle bi biti istinski izazov sredini i mjesto stvarnog suočavanja n o v i h i n a s l i j e đ e n i h vrijednosti. Tada bi se pokazalo da mladi mogu poštivati tradiciju i bez prihvaćanja jalovog tradicionalizma, da mogu govoriti »modernim« jezikom bez napuštanja svijesti o postojanju, potrebama i »brigama« svoje sredine, zemlje, naroda i sl. U suprotnom ćemo slučaju i dalje neprestano obnavljati iste propuste i pogreške, postavljat ćemo pitanja bez odjeka i odgovora.

Salon mladih prošao je ove godine bez iznenađenja. Izložena su i pojedina djela što smo ih već vidjeli na drugim mjestima (samostalne izložbe), tako da većih novosti i otkrića nije bilo. Uz opću primjedbu o raznovrsnosti zanimanja mladih lako bi se ovom prigodom moglo govoriti i o nasljedovanju (i ponavljanju) različitih stilskih usmjerenja: od nadrealizma i geometrijske apstrakcije do pop-arta, nove figuracije i »minimalne« umjetnosti. Ponavljaju se i pojedini stilski i morfološki idiomi prošlosti, npr. ekspresionizma i njegovih (vanjskih i unutarnjih) zakonitosti. U pristupu već izgrađenim i zatvorenim stilskim sustavima mladi umjetnici pokazuju dva različita stava: ili ih, što uzimaju ropski i bez invencije ili ih, što je rjeđi slučaj, stvaralački preobražavaju i prilagođuju vizualnoj razini i osjetljivosti današnjeg doba. U odnosu prema secesiji npr. tako se ponašaju **Branka Brmbota** i **Josip Bukal.**

Žiri ovogogodišnjeg Salona mladin (Vlado Bužančić, Vasilije Jordan, Edo Kovačević, Ante Kuduz, Stipe Sikirica, Marija Ujević) bio je neopravdano blag i popustljiv. Prosječnim i konvencionalnim djelima (ili pak čistim promašajima) nije trebalo dopustiti da se nađu na zidovima Umjetničkog paviljona, a valjalo bi, možda, upornije nastojati da se na Salonu okupi veći broj predstavnika mlade hrvatske avangarde, stvaralaca koji su doista »svježa krv« našeg današnjeg likovnog trenutka.

Bez prostora za podrobniju analizu, spomenuo bih samo one koji su jasnije potvrdili svoju nadarenost i osobnost. Među slikarima to su **Nikola Koydl, Ivo Friščić, Vinko Fišter, Rudi Labaš, Vlado Jekelić, Ratko Janjić i Dafne Planinić.** Među grafičarima i crtačima izdvojio bih **Anu Žalac, Borisa Bućana, Ivu Kuduza i Dejana Jokanovića.** Mladih kipara, osim ironičnih i sarkastičnih »Biafranaca« (Vuco, Gračan, Petrić), gotovo i nema. Tradicionalno je kiparstvo sterilno i nezanimljivo (Bolčević), a slobodnija plastička istraživanja u Salon mladih nisu uključena. Tako nam je i na tom području predstavljena nepotpuna i iskrivljena slika.

Salon mladih **pokazao je** (nekoliko) krajnosti i **dokazao** (nekoliko) vrijednosti mlađeg naraštaja suvremenih hrvatskih likovnih umjetnika. Njegovi se razlozi ne mogu poreći, ali valjalo bi ih dopuniti nekim novim momentima. Ako do toga ne dođe, i slijedeće ćemo godine ponavljati iste misli i ocjene.

Željko Sabol

PRAIZVEDBA U KAZALIŠTU »MARINA DRŽIĆA« U DUBROVNIKU

SMIJEH DUBROVAČKI

Feđa Šehović: »Ereditat« (Oporuka), komedija. Redatelj: Tomislav Radić, k. g.; scenograf i kostimograf: Zvonko Šuler

I dubrovačko se Kazalište »Marina Držića« — kao po nekom nepisanom receptu — odlučilo da započne svoju dramsku sezonu izvedbom djela domaćeg pisca. A kud će efektnijeg poteza nego da onda taj domaći pisac zaista bude domaći, njihov, Dubrovčanin, da to bude **Feđa Šehović** i njegova komedija »Ereditat« (Oporuka). Komedija koja govori, i to praštavom dubrovačkim dijalektom, o piščevim sugrađanima kojima se on ne ruga, kao što bi se to moglo očekivati, već se s njima šali i pomalo im (ga) »kalaje«. »Ereditat« stoga nije zlobna rugalica, već istrgnut fragment kronike o ljudima i gradu u kojem je smijeh i dobar vic, pa makar i na svoj račun, jednako ozbiljno životno pitanje kao i rješenje deviznog sustava ili izgradnja kakvog turističkog kompleksa.

Siže »Ereditata« poznat je i dobrano eksploatiran, posebice u komediografskom pabirčenju naših obalnih i otočkih područja, gdje svaki odlazak u tuđinu ublažuje tragičnost nadom u pompozan povratak. Tako se i Šehovićev gospar Marojica vraća umrijeti u svoj Grad, a fama o njegovu bogatstvu, dakako, brža je od njegove jahte, uz koju bi Onasisova »Christina« izgledala tek kao trabakul. Suočena s iznenadnom srećom, koja se može iskazati milijunima, najbliža rodbina bogatuna svoj etički stav suprotstavlja koristi koju bi mogla postići servilnošću. I u jednom tako klasičnom zapletu, kad su svi karakteri već iznijansirani i određeni, dolazi do dijametralnog obrata: gospar Marojica, dosljedan mentalitetu svoga zavičaja, svima će ga »kalat«. On nije vlasnik ni naftnih polja, ni vlasnik jahte, on je na njoj tek običan »mrnar«!

I tako nas je »Ereditat« podsjetila na sve dosad napisane i doživljene komedije, ali to ni u kojem slučaju ne bismo autoru uzeli za zlo, već istakli kao dobru osobinu. Jer, uvjet je svakoj dobroj komediji da podjeća na »onu« — bolju.

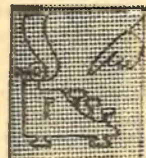
Redatelj **Tomislav Radić**, koji već odavna potvrđuje svoje afinitete prema domaćoj komediji, Šehovićev tekst shvatio je isključivo kao predložak za puninu scenske igre. Razigran ansambl superiorno je komunicirao s gledalištem, koje je na svaki geg reagiralo eruptivnim oduševljenjem. Takav tijek igre mogao je podnijeti samo discipliniran ansambl s kojim je Radić pledirao za kontroliranu stilizaciju, izbjegavajući karikaturalnost. Koristeći se okvirima dubrovačkog jezičnog i mentalnog lokaliteta, **Miše Martinović** je svojom igrom postao centrifugalna i centripetalna sila svake scenske epizode, predstavljajući nam se tako u svjetlu svojih najvećih uspjeha. **Žuža Egrenyi i Krunoslav Šarić** svojim su likovima dali toliko tipičnosti koja se sasvim poklopila sa stvarnom životnom autentičnošću. Ostali članovi ansambla, **Dubravka Kunčević, Vinko Prizmić, Pero Juričić, Martin Bahmec, Zdenko Jelčić, Đuro Rogina**, te radnici Kazališta »Marin Držić« **Mate Baković i Toni Labaš** (pojavu ove dvojice, jednom i na sceni, publika je posebno burno pozdravila) nisu dali samo uloge koje kompletiraju cjelovit dojam o predstavi, već su svakom liku dali posebnost i prepoznatljivost koja je trajnija od samog kazališnog čina.

»Erditat« je tako postala ugodnim događajem već na samom početku dubrovačke kazališne sezone. Događajem koji je pokazao da u Feđi Šehoviću imamo nadasve vještog komediografa, da Tomislav Radić superiorno poznaje sve mehanizme komedije i da ih još bolje zna pokrenuti, da dubrovačko kazalište i s tako pomlađenim ansamblom sasvim sigurno ponovno vraća Dubrovniku reputaciju kazališnog centra.

Franjo Marinković

ŠEST KNJIGA OCJENA I PREOCJENA

Ključ za književno djelo — Interpretacije, urednik Vlatko Pavletić, Školska knjiga, 1971.

U ovih šest knjiga koje se nalaze pred nama i koje bi morao imati na svom radnom stolu svaki profesor književnosti i književni kritik, a i mnogi ostali ljubitelji i pažljivi čitatelji književnih djela prošlosti i sadašnjosti, obuhvaćeno je toliko slojevito bogatstvo književne građe, množina djela i nešto manji broj pisaca tih djela i njihovih tumača — da je nemoguće u kratku prikazu sažeti svu raskoš asocijacija i prosudbi što ih tih šest knjiga pobuđuje. I nije tek puka brojidbena »igra riječi«, već sadržajna slika opsega i značenja tih šest knjiga, uokvirenih podatkom da se u njima nalaze prilozi trinaest istaknutih književnih kritika i sveučilišnih profesora o petnaest svjetskih i domaćih klasika »umjetnosti riječi« — književnosti, s njihovih dvadeset i četiri djela interpretiranih na različite i vrlo često kompleksne čak i protivurječne načine« — kako slikovito govori o različitim pristupima djelu Kafke jedan od tih interpreta, Branimir Donat. I premda brojna djela koja se u ovih šest knjiga procjenjuju i preocjenjuju nisu sva tako magično višeznačna i teže objašnjiva kao svijet romana Franza Kafke, i premda o njima mnogima ne postoje baš tako izrazita suprotna tumačenja kao što postoje o Kafkinu djelu, — za sve bismo knjige i za sve raznolike interpretacije, mogli, metaforički rečeno, prihvatiti ovu Donatovu simboliku, zamijenivši samo podatak o romanu »Proces« F. Kafke onim pojedinačnim djelom ili cjelovitim pjesničkim opusom ili cikličkim krugom pripovijedaka ili drama koje se interpretiraju, a da smisao duboke istine o magičnoj višeznačnosti djela i njegovih interpretacija ne bude iznevjeren: »Pokušaja da se prodre u nejasan, tajnovit i ničemu nalik svijet« umjetničkog djela (dodatak, M. V.) ima još mnogo. Mogli bismo reći da svaki čitalac pokušava u toj magično privlačnoj temi otkriti svoj put koji vodi prema spasenom svjetlu. Putovi se množe, ali ne i izlaz iz te tame, iz tog izgubljenog svijeta koji postoji usporedo s ovim našim svijetom empirije i svakodnevnih iskustava. Mislim da je jedan od načina da se ... umjetničko djelo diskreditira — inzistiranje da se pod bilo koju cijenu zauvijek protumači i približi ... Teško je odlučiti se za alternativu koja isključuje sve ostale, jer književno se djelo nameće svojom višeznačnošću« *(Temelji modernog romana*, str. 109). Uistinu, svijet umjetničkog djela nije svijet stvarnosti, on je osebujna, drugačije strukturirana stvarnost od one empirijske. Putovi i pristupi djelu već su tako brojni i egzegetska literatura o pojedinim piscima i klasičnim djelima nacionalnih književnosti penje se u bibliografski beskraj, ali ipak višeznačnost djela i njegova unutarnja tajna neiscrpni su, i djelo diskreditiramo ako nastojimo pod svaku cijenu jednom zauvijek protumačiti iz vidokruga svoje metodološke ili dogmatsko-idejne isključivosti i jednostranosti. Poruka ovih šest knjiga to bjelodano potvrđuje. Interpretatori poznaju mogućnosti i ograničenja nekoliko bitnih pristupa književnom djelu: biografsko-povijesnog, sociološko-psihološkog, stilističkog, fenomenološko-strukturalnog, filozofijskog, tematološko-komparativističkog i brojnih drugih podvrsta i nijansi, ali svi nastoje ukazati na brojne, ako ne i sve, uvijek raznolike mogućnosti pristupa, »jer teško se odlučiti za alternativu koja isključuje sve ostale«.

Ukratko, može se reći da su svih šest knjiga smisaone, tematske i stilske književno-povijesne cjeline, odabrane prilično uspješno i primjereno školskim programima i potrebama.

Prva u nizu knjiga jest interpretacija Frana Čale *Marin Držić*. U njoj se nalazi sedam izvrsnih tumačenja Držićevih pastorala, komedija i tragedije »Hekuba«. To je znalačka monografska povijest naše »držićijane«, oživljena interpretacijama možda u ovom času njenog najdubljeg tumača. Između svih, posebno se ističu prikazi »Novele od Stanca«, »Dunda Maroja«, s makijavelističkim pometovskim likom i filozofijom življenja, te »briljantna analiza manirizma i potpuno zaboravljene drame »Hekube«. Šteta što u ovoj knjizi, kao i u još nekima, nedostaje obvezatna literatura o piscu. Na kraju se, doduše, upućuje na nju. Druga knjiga — *Dva komediografa* — plod je dvojice autora: Branka Hećimovića i Milorada Flegara. I Brezovački i Sterija bili su trajna meta naše novovjeke književno-povijesne i teatrološke literature, ali ovdje su promatrani iz novog aspekta. Djelima koje je Slavko Batušić promatrao tek kao dokumente jedne epohe, a Gavella i ostali učinili ih sceničnima za nas danas, Hećimović je prvi udahnuo estetsku uvjerljivost, otkrivajući »pojedine sastavnice« djela koja im daju književnu sugestivnost. Instruktivna i savjesna analiza Sterijinih komedija M. Flegara, vrijednog, ali relativno kao pisca manje poznatog sveučilišnog tumača srpske književnosti — i ovom prilikom ukazuje na njegove interpretativne mogućnosti. Sterija je približen popularno, ali s temeljem na eruditskoj osnovi. Treća knjiga — *Veliki romantičari* — jest tetraloški koktel četiriju interpretacija dvaju cjelovitih pjesničkih opusa i dvaju remek-djela južnoslavenske nacionalne romantične književnosti. Studija Jožeta Pogačnika *Pjesništvo Franceta Prešerna* jest »genetsko-analitička« razrada Prešernova pjesničkog stvaralaštva u tematsko-izražajnim krugovima osnovnih doživljaja njegove lirske vizije, uvijek temeljena na recentnom poznavanju teorije, a interpretacija Nedjeljka Mihanovića *Poezija Stanka Vraza* donosi u bogatu literaturu o njemu novih suzvučja stilskih osobina njegova romantičnog kanconijera »Đulabije«. Duško Arežina, poznat kao kritik suvremene književnosti, u svojoj interpretaciji Njegoševa *Gorskog vijenca* o toj toliko poznatoj središnjoj temi književne povijesti srpske i crnogorske, na temelju praćenja najnovije literature (Miodrag Popović, Jovan Deretić, Milovan Đilas), pokazuje savjesnu književno-povijesnu naobrazbu, dodajući poznatom i svoj prilog. Na kraju knjige nalazi se još jedna od varijanti već magistralne Frangešove analize *Smrt Smail-age Čengića*, klasika hrvatskog pjesništva XIX. stoljeća. Posebno bih istakao obilje kulturnopovijesnih izvora i paralelizma tog djela s hrvatskom književnom baštinom do Mažuranićeva vremena.

Četvrta knjiga posvećena je *Majstorima realističkog pripovijedanja*. Dubravko Jelčić imao je možda najnezahvalniju ulogu da opet, nakon brojnih izučavatelja, protumači na svoj način gdje je trajna vrijednost djela *U registraturi* Ante Kovačića. Taj je zadatak uspješno izvršio analizom trijade: lirskog, satiričkog i realističkog u tom djelu, gdje »svaka mogućnost ima svoju alternativu, a svaka činjenica svoju suprotnost«. Miroslav Šicel, poznat kao stručnjak za Đalskog, u svojoj najnovijoj interpretaciji *Pod starim krovovima* ukazao je na osnovnu vrlinu tog ciklusa novela »adekvatnog odnosa lirizma i realizma«, na djelo izvan prosječnog standarda hrvatskog realizma kao književne metode. Dvije preostale interpretacije jesu: Franjo Grčević: *Bakonja fra Brne* Sime Matavulja, i Jože Pogačnik, *Janko Krsnik: Skorojevići*, a ne uobičajeno Kersnik, kao u drugim slovenskim povijestima književnosti do najnovijeg izdanja Slodnjakove povijesti književnosti. Grčević je donio novu, kritički pročišćenu analizu djela koje je dogmatska kritika glorificirala vulgarnim sociologizmom, a prikaz *Jare gospode* još je jedan dokaz da se u naših realista izmjenjuju slojevi psihološkog, lirskog i hladnog naturalističkog opisa u osebujnim cjelinama najboljih djela.

Dvije knjige posvećene su velikanima svjetske romansijerske klasike ovog stoljeća. U knjizi *Temelji modernog romana* nalaze se dvije opsežne interpretacije: već citirana solidna studija Branimira Donata *Proces* Franza Kafke, te otkriće — veći monografski prvenac mlade komparativistice Ingrid Šafranek *Struktura i značenje »U traganju za izgubljenim vremenom«* Marcela Prousta. Složena i višeznačna djela ovih začetnika modernog romana nadahnula su autore na uistinu složenu i mnogoznačnu tipološko-strukturalnu analizu.

I konačno, zadnja, šesta knjiga jest »*Roman struje svijesti*«, kojoj je autor Ivo Vidan. Njen su sadržaj dvije interpretacije klasičnih romana toka svijesti — Joyceovog *Uliksa* i *Buke i bijesa* W. Faulknera. Dva osebujna pristupa (od kojih je onaj Joyceu već poznat iz Vidanovih dosadanjih radova o njemu) primjer su sretnog spoja profesorske eruditivne obaviještenosti i teoretskih kritičarevih preokupacija. I nije pretjerano reći: tek pojavom ove Vidanove knjige moći će prosječni čitatelj shvatiti svu kontekstualnu i strukturalnu slojevitost mogućnosti njihova tumačenja i u »kontekstu tradicije homerske« i tehniku »subjektivnog vremena« u tim djelima.

Miroslav Vaupotić

PRORAČUNATA TUGALJIVOST

Američki film »Ljubavna priča« (»Love Story«) Redatelj: Artur Hiller.
U glavnim ulogama: Ali MacGraw i Ryan O'Neal. Proizvodnja: Paramount 1970.

Nikada nisam imao niti ću imati bilo što protiv melodrame u načelu. Melodrama nije samo — u većini slučajeva — »manjevrijedan književno-kazališni, odnosno filmski rod«, nego je to i poseban nazor na svijet, koji izvire iz samoga života. Život može biti melodramatičan, dramatičan i tragičan. I komičan, naravski. Prema tome, ako pisac, koji vječito ne obmanjuje sebe i svoju okolinu, drži da ima najviše sklonosti baš prema melodramatičnom shvaćanju života, prikaže taj život onako kako ga on shvaća i doživljava — onda je to iskren pisac. Takvome piscu (odnosno filmskom redatelju, jer sve se ovo može odnositi i na film i na književnost) možemo zanijekati umjetničku ozbiljnost i preuzetnost, ali mu ne možemo odreći iskrenost. Melodramu, dakle, možemo prihvatiti ili odbiti, što najčešće zavisi i o stupnju inteligencije i mašte unutar pojedinog ostvarenja, ali može zavisiti i o načelnom neslaganju s takvim oblicima i vrstama književnosti. Međutim, ako autor (filma ili književnog djela) u već postojeće melodramske sheme — jer, ipak, struktura melodrame je najpogodnija i najpodložnija kojekakvim izmišljavanjima, pretjeravanjima i konstrukcijama — unaša još jedanput toliko dobro izvaganih i proračunatih sastojaka koji ciljaju na ljudsku osjećajnost, onda iz svega toga nastaje nepodnošljivi galimatijas i svojevrsna tautologija koju i najdobronamjerniji promatrač teško može probaviti.

Upravo se to dogodilo i s filmom »Ljubavna priča«. Tri četvrtine toga filma, dok traje uvođenje u radnju, »upoznavanje« s protagonistima, smještavanje protagonista u kakve takve socijalno-psihološke koordinate, toliko je dosadno i mrtvozornički razvučeno da se to jedva može prisebno gledati. Najgora je od svega primitivna i prizemna »staleškoklasna« konfrontacija koju u nekoliko površnih naznaka autori (i filma i romana) nastoje progurati kao obazrivost prema određenom zakonu vremena i društva. Ona je siromašna djevojka iz katoličke obitelji koja studira glazbu i u razgovoru se služi šatrovačkim psovkama (to je valjda autorov obol suvremenom nonkonformizmu američke mladeži), a on je opet fini dečko iz bogataške kuće koji studira pravo i dobro igra hockey koji mu kao »pravom američkom momku iz koledža« ponekad više znači i od prava i od tatine novčarke. Dalje ide sve kao po loju: svađa s umišljenim i nabusitim ocem-kapitalistom, »samostalno financiranje« studija, ženidba po nekom »zajamčeno« ateističkom obredu, siromašni dio bračnoga života, onda bogatiji dio bračnoga života (udoban stan, tenis svakog tjedna, putovanja, nekoliko viceva itd)., da bi na kraju zadnje četvrtine filma spoznaja o neminovnosti njezine smrti razvila taj melodramski konflikt do pravog usijanja. Ako su prve tri četvrtine filma njegov najdosadniji dio, onda je zadnja četvrtina (kada se najviše plače) njegov najgori dio u svakom pogledu. To smišljeno i perfidno igranje s osjećajima nesretne publike toliko je iskonstruirano i nepošteno (jer »igra« s blizinom i neminovnošću ljudskog umiranja kao rezultatom opake bolesti uzbuđuje i najtvrđeg cinika) da očevidnost takvih nakona niti jednog trenutka ne dolazi u pitanje. Uostalom čemu dalje trošiti riječi. Film »Ljubavna priča« i kao zanat, kao posao u najužem tehničko-formalnom smislu riječi ne predstavlja ništa nova; to je bljedunjavo, mehaničko nizanje scena i zasebnih slika koji ni u kakvim pokušajima otkrivanja »poruka između redaka, odnono slika« ne dosiže višu razinu od najprosječnije kinematografske produkcije.

Drugo je pitanje koje se samo po sebi nameće s obzirom na golemi uspjeh toga filma u svijetu (a kako vidimo i u nas) koliko je taj film karakterističan za stanovitu promjenu ukusa u suvremene kinematografske publike. I to ima svoju logiku. Iznervirana, izluđena i prestrašena nizom sasvim suprotnih filmova (koji, za razliku od ovoga, »udaraju« na instinkt, na živce, na »politizaciju« i na otkrivanje ljudske intime u najgrozomornijim oblicima) ta ista publika je potražila utočište u nečemu što je davno iščezlo iz njezina vidokruga. I sada to želi, štiteći se od ponekad opravdanih napadaja na vlastitu hipokritičnost, pod svaku cijenu vratiti. Filmom »Ljubavna priča«, ili nekim drugim, svejedno.

VELIKI NAIVAC

Uz izložbu gruzijskog slikara Nika Pirosmanašvilija u zagrebačkoj »Galeriji primitivne umjetnosti«

Niku Pirosmanašvilija, rođenom 1862. godine u kahetskom zaseoku Mirzaani (Gruzija) u seljačkoj obitelji, sudbina od djetinjstva nije sklona. Rano ostaje bez oba roditelja, umire mu jedna od sestara, a s drugom dijeli gotovo prosjačku koricu govedarskog kruha. Slijede zatim »zanimanja«: prvo je željezničar, potom »trgovac« mlijekom i sirevima, istodobno samouko uči čitati i pisati i već zarana osjeća potrebu za bojom. I kad slavno propadne u trgovačkim poslovima, u zajednici s prijateljem Paziašvilijem otvara u Tbilisiju ličilačko-slikarsku radionicu. No ni ovdje ne nalazi sebe: urođena nesposobnost za trgovinu ponovno je prevladala, a radionica zbog slabog poslovanja bude zatvorena! Otada pa sve do smrti Niko Pirosmanašvili provodi bijedan život, koji gotovo graniči s prosjaštvom; kao putujući slikar luta prostranstvom Gruzije, tavori uz zdjelu juhe; krčmarima i trgovcima vinom oslikava zidove i piše slova na cimerima. Slika na crnom navoštenom platnu, na limu ili ljepenci; sigurnom rukom urisava obrise, koje zatim zavidnom perfekcijom i širokim potezima kista ispunjava čistim svijetlim bojama. Ne zanima ga pogubno ulaženje u detalje, dubinu prostora postiže nizanjem planova. I poput svih pravih samouka, i Pirosmanašvili teži da što bolje ovlada zanatom, kako bi svoju viziju svijeta izrazio što realističnije.

Njegovi ribari i kuhari, pretili knezovi, njegove majke, drevni gruzijski heroji i »oratalačke ljepotice«, smješteni u posve određeni okoliš, nisu u ni u kom slučaju nestvarne pojave. Oni doista žive stvarnim životom: pijančuju, love ribu, ratuju, blaguju ili se odmaraju. Njegove životinje (a jelen mu postaje opsesijom) žive su i izražajne (ta Pirosmanašvili ih je slikao slušajući prekrasne legende narodnih pripovjedača!), dok su mrtve prirode slikane upravo majstorski.

Iako je živio jednim životom, iako je bio iskorištavan i premalo plaćan, Pirosmanašvili je zahvaljujući umjetnicima braći Kirilu i Ilji Zdanjeviću postao poznat. Nekoliko njegovih slika bilo je prikazano na dvjema za suvremenu umjetnost odlučujućim izložbama. Godine 1913. izlaže u Moskvi na danas već glasovitoj izložbi »Nišan« (»Mišenj«). Sudizlagači su mu sami velikani: Chagall, Natalija Gončarova, Kazimir Malječič i Larionov. Samo godinu dana kasnije ga nalazimo ga ponovno na moskovskoj izložbi »4« i opet u društvu suprematista i rajonista. Štoviše, i »Društvo gruzijskih slikara« poziva tog amatera na jedan od svojih prvih sastanaka. Zdanjevići mu 1916. priređuju prvu samostalnu izložbu u Tbilisiju; slikar Gudiašvili biva zadužen da se brine o njegovom materijalnom

Žena s kriglom

boljitku, o njemu izlaze članci u novinama. Ponosan, oduvijek povučen u sebe — zbog jedne karikature ranjenog samoljublja, iako već slavan, Pirosmanašvili umire u bijedi 5. svibnja 1918. Ne zna mu se ni mjesto posljednjeg prebivališta.

Izuzetna i po broju izložaka (ima ih točno šezdeset, od kojih su neki upravo golemih dimenzija, tako da su u galeriju unošeni kroz prozor!), tako i po svojoj kvaliteti, izložba Nike Pirosmanašvilija koja se upravo održava u zagrebačkoj »Galeriji primitivne umjetnosti,« toj prvoj u svijetu galeriji naivne umjetnosti, jednostavno plijeni i oduševljava. To više što smo svjedoci svih onih silnih, u nas i u svijetu popularnih (kažimo zapravo konjukturnih!) poplava »naivnih umjetnika« i »škola«. Pirosmanašvilijevo djelo jest djelo istinskog naivca, čovjeka vezanog uz praiskonsku snagu rodne grude, pa upravo stoga pokazuje onu stvarnu, nepatvorenu sliku naivne umjetnosti.

Tomislav Hruškovec

OD NEBA DO ZEMLJE

»Diogenes«, treća epizoda; Belomanastirske finte

Televizija je ipak genijalan izum. Iako veoma često ovisi o slučajnostima (kakva je, recimo, snimak tajanstvene letjelice), televizija kad-tad ipak otkrije neke stvari i pojave u životu oko nas za koje smo znali da postoje, ali ih nikada nismo vidjeli vlastitim očima. Eto, taj slučaj s tajanstvenom letjelicom. Možda čovjek i nije slučajno snimio ono o čemu neki naši znanstvenici daju oprezne, dosadne i uštogljene izjave — jer ih je uvijek strah od »jeftinih maštarija«, premda ne vidim razloga da to bude jako važno, ali je snimio. A to je jedino važno. Dobro bi bilo da poslije svega toga (ter su te vražje letjelice stvarnost isto kao i vladavina Sime Zorića u Belom Manastiru; sve je dokazano i filmom i radarima) Televizija organizira razgovor ili snimi cijelu emisiju posvećenu tome pitanju. Pa neka naši uvaženi stručnjaci pokušaju otići nešto dalje od pukog slijeđenja činjenica, jer pitanje nije baš jako naivno. Uvijek sam bio i za najsmionije pretpostavke i predviđanja, koliko god te pretpostavke i ta predviđanja bila pogrešna i »previše« maštovita. Znanost nije samo zbrajanje suhoparnih činjenica i njihovo razvrstavanje, nego je to ponajprije slobodan izlet u svijet nemogućih mogućnosti, u beskraj maštovitih kombinacija, u takav slijed odnosa i suodnosa koji nam u svakom trenutku može otkriti ovaj naš svijet kao iznova stvoreno čudo prepuno jepote i zagonetnosti. Ako imamo na umu podatak da je prije tri godine, također u listopadu, bilo govora o sličnim pojavama, koje su neki eksperti zanijekali proglašavajući ih optičkim varkama, »osobitim lomovima svjetlosti« ili »pojavama u atmosferi bez ikakvog značenja«, pa onda pridometnemo sve ovo što smo doista v i d j e l i, mora ispasti nekakav zaključak, koji nije tek puka konvencija i »rutinsko pitanje«. Čemu zataškavati neke zanimljive pojave, ako te pojave i nisu više pojave nego t v a r i vidljive i prepoznatljive i najizrazitijem laiku? Da bar donekle razjasni to pitanje nama nestručnjacima, Televizija bi morala nešto žrtvovati. Čak i jedan dio svoje »ozbiljnosti«.

* * *

Ono što prošli put, pišući o televizijskoj seriji »Diogenes«, nisam pripomenuo, naglasit ću sada da više ne bude nikakve zbrke i nikakvih nedoumica. Ne samo da Šenoin »Diogenes« nije nezanimljiv u povijesno-romantičnom, nego je on za nas zanimljiv i u suvremenom smislu. Šenoa se poslužio povijesnom distancom od stotinu godina (radnja »Diogenesa« zbiva se u 18. stoljeću) da bi, između ostaloga, prikazao neke tipične hrvatske boljetice iz svoga vremena, tj. iz 19. stoljeća. Autori televizijske serije poslužili su se također distancom od stotinu godina da bi, između ostaloga, prikazali te iste boljetice u svome vremenu. A te su boljetice, po svemu sudeći, vječne i neuništive. Prema tome, nije samo u pitanju patetika aorista, nego i duh vremena, koji se u biti nije ništa izmijenio. I danas, isto kao i prije stotinu, ili dvije stotine godina, Hrvatskom lunjaju Diogenesi — tražeći Hrvate. Samo nema kočija, lepeza i krinolina.

Inače, treća epizoda u svakom je slučaju kao cjelina mnogo uspjelija i dramaturški konzistentnija. Zaplet, onaj vanjski, sa svim zakonitostima romantične intrige, polako dosiže vrhunac i treba s puno pouzdanja očekivati rasplet. Na kraju krajeva svaki je čovjek bar toliko znatiželjan da vidi kako je tuđa mašta zamislila slikovno oživotvorenje nekih njegovih literarnih ideala iz mladosti.

* * *

Opet ponavljam: televizija je vraški uspio izum. Da nije bilo televizije, ne bi bilo ni Silvije Luks, koja nam je ovaj put priredila nekoliko zanimljivih razgovora sa sudionicima belomanastirske afere. Simo Zorić bio je u središtu pažnje: njegove riječi nisu pogađale u prazno. Uvijek su bile pun pogodak u vlastito razotkrivanje sebe samoga i nevjerojatnog viška energije kojom uporno pokušava pronaći alibi za svoju rabotu u belomanastirskom, odnosno bjelomanastirskom slučaju. On je doista bio zvijezda emisije. Finte su bile na najvišem »fudbalskom« nivou.

I što sada?

Vladimir Vuković

HRVATSKO-SLOVENSKA KNJIŽEVNA UZAJAMNOST

DIALOGI, rujanski broj, Maribor 1971

Rujanski broj mariborskog književnog časopisa **Dialogi** posvećen je suvremenoj hrvatskoj književnosti. Rukovet pjesama, proza, te ulomak jedne drame odabrao je Mate Šimundić, profesor hrvatskog jezika i književnosti na Pedagoškoj akademiji u Mariboru, koji već godinama uporno radi na uspostavljanju veza između hrvatske i slovenske književnosti.

Plod tog nastojanja kako bi se ostvarilo duhovno poznanstvo bijaše prvo broj splitskih **Mogućnosti** posvećen suvremenoj slovenskoj književnosti, a, eto, sada njegovom zaslugom i ljubaznošću grupe mariborskih pisaca okupljenih oko književne revije **Dialogi** slovenskoj je javnosti predstavljeno nekoliko stvaralaca — pripadnika najmlađeg naraštaja hrvatskih pisaca. Imena: Ante Armanini, Jozo Vrkić, Ante Sviličić, pokojni Josip Pupačić, Nikola Martić, Momčilo Popadić, Ivan Martinac, Krešimir Šego, Stojan Vučićević, Jadranka Čolović, Veseljko Vidović, Stijepo Mijović-Kočan, Tomislav Matijević, Alojz Jembrih, Jakša Fiamengo, Srećko Lorger i Nedjeljko Fabrio predstavljaju reprezentaciju onih koji po mišljenju sastavljača zavređuju predstavljanje jednoj drugoj publici, publici koja o suvremenoj hrvatskoj književnosti relativno vrlo malo zna. Izbor je sigurno uvjetovan raznim razlozima, ali žalimo što nije popraćen i dobrim informativnim uvodom u kojem bi slovenska javnost bila upoznata sa zbivanjima u suvremenoj hrvatskoj književnosti potpunije no što to može učiniti sam izbor.

Ovaj broj **Dialoga** nastavlja jednu započetu, ali na žalost prekinutu tradiciju, koja je započeta prije nekih osam ili devet godina suradnjom i izmjenom brojeva između zagrebačkog časopisa **Republika** i ljubljanske **Sodobnosti**, a nakon čega je slijedio muk.

Prazninu su ispunjavali tek rukoveti pjesama što se od vremena na vrijeme pojavljuju u hrvatskim književnim časopisima i koji kao da prisjećaju kako je došlo vrijeme da se nastavi jedna praksa koja je, na žalost, poslije prvog pokušaja propala. Nastojanja da se jedna lijepa i korisna ideja preobrazi u stvaralačku praksu nisu radala velikim rezultatima. Očito, nekoliko pjesama, poneki ulomak proze ili neka informativna bilješka nisu mogli premostiti onaj duboki jaz, prazninu i nepoznavanje koji nas dijeli ne samo na području književnosti nego i na drugim područjima javnog života.

Međutim, i ovaj broj **Dialoga**, kao i neke druge akcije (Društvo književnika Hrvatske i Društvo slovenskih književnika), upravo rade na tome da se razmijene antologije poezije svakog naroda, pa da tako Hrvati upoznaju slovensku, a Slovenci hrvatsku poeziju. Proljeće ne čine prve laste, ali izbor iz Poezije Edvarda Kocbeka u izvanrednom prepjevu Slavka Mihalića, koji se pod naslovom **Strava** pojavio u izdanju **Matice hrvatske** prošle jeseni, te sada odličan izbor iz poezije Janeza Menarta što ga je načinio i prepjevao Zvonimir Golob — nešto ipak znače. **Klub prijatelja poezije** izdao je **Celuloidnog pajaca** (dvojezično — slovenski izvornik i hrvatski prepjev) i tako Golobov pothvat zavređuje još veću pažnju. Posljednji dvobroj **Kola** (5—6) donosi u prepjevu Radoslava Dabe, asistenta za hrvatsku književnost na Ljubljanskom filozofskom fakultetu, rukovet **Mlade slovenske lirike**.

Primjeri pokazuju da se književnosti ova dva susjedna naroda počinju samoinicijativno bolje upoznavati i očekujemo da će se ta uzajamnost ostvariti i na političkom i gospodarskom polju — u interesu i Hrvata i Slovenaca.

B. D.

IVAN RAOS SREĆKU LIPOVČANU

JA SAM PAK HRVATOM NI MI TAJNO IME

(Uz članak prusudb-gospodara S. Lipovčana: »Romantičarski, stoga nezbiljsko« – HT od 8. listopada 1971, str. 18)

Cher monsieur Lipovčan,

Oh! Pardon... ne usuđujem se nastaviti francuski poslije vaše prebriljantne upotrebe riječi »porte-parole«, upotrebe kojom »prevazidoste« sve uboge Francuze od Voltairea do Vjerana Zuppe. No o tom potom, mon cher PORTE-PAROLE!

Ako vam je francuski briljant, hrvatski vam je u najmanju ruku rozeta, te vam se ni na tom višeimenom, odnosno bezimenom jeziku ne usuđujem obratiti. Stoga se, bedast, bedastu obraćam.

Dakle, dragi moji čitatelji bedaki — em se razmemo!

Evo pred vama ću počiniti zločin koji nikad ne počinih: prekršit ću neprekršivi Zakon o uljudnosti. Jest. Zakon o uljudnosti što ga stvoriše napržasti momci prosudbenjaci (čast časnim iznimkama!) pretežno novačeni od stečajaca u sitnoj galanterijskoj proizvodnji pjesmica, pričica i režijica. Poslije stečaja prihvatiše se slavne rabote: siječi glave svima koji nešto stvoriše, pokaži im koliko je iznad njih tvoj promašeni Ja, ruši ih i obaraj i rasti na njima, rasti, rode, do neba kao pravi seoski dilkoš! Slabačak si, u boj se ne upuštaj, već smicalicu smisli da ti na megdan i ne dođu! Kako?! Stvori Zakon o uljudnosti, kratak i jasan (»nevaljala država obiluje zakonima« — Tacit) ispisan samo na osmini ploče: »Umjetnik nema nikakva prava na obranu, niti prava utoka na našu neprikosnovenu presudu. Ako...«

Ma stani, stani! Kako može ne imati pravo na obranu, na utok...

Daj mu ga, pa si izgorio! Ti si, junače, sudac-samozvanac-svesuditelj, bog i batina: zakonodavac i izvršitelj, pobjednik na megdanu bez megdana, tužitelj vlastite žrtve, svjedok optužbe i obrane, porotnik, stražar, sudac općinskog, kotarskog, okružnog, vrhovnog i ustavnog suda, pomilovatelj i općinstvo, i sudski svijećnjak napokon! Zašto sudski svijećnjak? Da se možeš ugasiti — tmina je tvoje razbojište. Ako se pisac ne pokrije ušima već štogod lane, Zakon je nesmiljen: »...neka mu pred vascijelim narodom oba obraza otpadnu!«

A kad netko drugi zvizne po »čandrljanju« tih prosudbenjaka?

Eh, onda — o božanskog li besmisla! — oni imaju pravo da raspale »iz svih oružja i oruđa«, da te smelju u svim božjim i vražjim mlinovima, o čemu ćete se uskoro i osvjedočiti.

Kao inspicijent (čovjek koji upravlja statistima, daje znak glumcima kad treba da izidu na scenu) Studentskog eksperimentalnog kazališta, S. Lipovčan steče neospornu stručnost da sudi redateljima, glumcima i kazališnim upravama. Jer da, na priliku, u Hrvatskom narodnom kazalištu sjedi ovakav jedan ispicijent, zar bi im Raos mogao podvaliti rog za svijeću, »Navik on živi ki zgine pošteno« pod ljetopis tjeskobe?! Idite, molim vas! Tu »crno-bijelu« »pisaniju«! Inspicijent SEK-a zna da je umjetničko djelo samo onda umjetničko kad je rađeno u porte-parole-koloru, kao... Kao, na primjer, u Shakespearea: Jago bijel u tijelu, crn u duši, a Otelo »čist'obratno« — i eto ti odmah »maramice šarenice«! Dosta nam je, brajo, tog nevaljalog crno-bijelog, tog »romantičarskog, stoga nezbiljskog«, dosta od Ilijade do Zlatarova zlata i Crvenkapice — ma gdje će živa baba iz vuka!

Momče, znalče, nema što! Stoga i želi u »suvremenom hodu hrvatskog glumišta« vidjeti Zrinskog i Frankopana u »ljudskoj sudbini«, u porte-parole-koloru — onako, u lovu na veprove i fazane, u seksi-orgiji, u nekoj veseloj igri ljubavi i izdaje domovine, a ne u ovakvoj romantičarskoj i nezbiljskoj — s glavom na panju!

Za takvo djelo S Lipovčan nema nijedne dobre riječi, nijedne olakotne okolnosti — za suca samozvanca, svesuditelja, nema porte-parole-kolora, već udri crno na crno dok gada pisca ne potopiš u more Crno!

A vi? Što vi mislite, vi, gledaoci, što vidjeste taj ljetopis tjeskobe u Ozlju, Splitu, Šibeniku, Sisku i Zagrebu, vi što ispuniste sva sjedala, a ponegdje vas bijaše i na nogama?

Što koriste vaša svjedočanstva kad ste nevježe kao i mnoge kazališne uprave što poslije gledanja naručiše gostovanja! Lipovčan vas zapravo i ne vidi. Kako vas i može vidjeti, slijep od silnog svjetla vlastitoga sebe, koji svojom divovskom osobom ispunja cijelo gledalište, pozornicu, HT i mnogošta, kao neki — Bože, oprosti! — sverastući i svešireći se Igor Mandić!

No pustimo budalaštine i prihvatimo se ljute rane, onog »naposljetku« bistrog momka Lipovčana, tugo moja, Lipovčana:

»Naposljetku: ovakva herojska priredba nije ni od kakve koristi, već naprotiv

štetl onoj riječi koja se, kao pridjev i imenica, bar tridesetak puta ponovila samo u prvom činu (hrvatski, Hrvatska) — jer je funkcionirala samo kao porte-parole. Takva plačljiva priviđenja nisu bila potrebna ni onoj Hrvatskoj kakvu bismo rado zaboravili (jer to u punom smislu nije bila), posve su nepotrebna sadašnjoj, a štetna budućoj.«

Eto, stigosmo i na »porte-parole«! Može li itko razabrati da to S. Lipovčanu znači ono isto što znači Voltaireu i Zuppi (»Zašto baš Voltaireu?«) i Larousseu (PORTE-PAROLE: **Celui qui parle au nom des autres**), te napokon B. Klaiću (»**Govornik u ime drugih**«)? Poslije toga bistrom momku Lipovčanu, tugo moja, Lipovčanu mogu reći samo ono što bih rekao težaku koji bi čekićem okapao kukuruz: »Uzmi, brate, motiku!« Ako ne znaš smisao riječi koju sam napisa, kako ćeš znati smisao one koju napisa drugi?! Besmislicu ćeš pisati, a tude smisleno kao besmislicu čitati!

Nije Hrvatska nikakav porte-parole, mon cher Porte-parole! Ničiji »govornik u ime drugih« (ili možda ipak jest — u toj prokletoj sudbini Hrvata sve je moguće), što vi — sva je zgoda — jeste! Nadalje me monsieur Porte-parole (krasna li nadimka!) sasvim ozbiljno prekara što se »hrvatski« i »Hrvatska« »bar tridesetak puta ponovila u prvom činu«. Zaista su pretjerana ta ponavljanja, napose kad te proklete riječi izgovaraju ljudi koji se upravo spremaju da glavom posvjedoče za Hrvatsku, kad Zrinski koji kliče: »Ja sam do posljednje kaplje krvi zatrovan hrvatstvom!« Pretjerano... Ma opet i nije kad mali monsieur Porte-parole u spomenutom člančiću (4.550 znakova) 11 puta ponovi tu zlu i zločudnu riječ, koju cjelokupna obitelj Zrinskih u prvoj slici (23.400 znakova) ponovi svega 27 puta! Da se poravnaju sa S. Lipovčanom morali bi je izgovoriti 156 puta!

Porte-parole, porte-parole — prodao bih i svoj porte-respect da mi je znati što mali monsieur Porte-parole zamišlja pod tom čudesnom, otajstvenom, kabalističkom riječju!

U svakom slučaju smatra je suvišnom i štetnom jer su (zvonite u sva zvona!) napokon riješeni svi hrvatski problemi, oni jučerašnji, ovi današnji i oni budući »va vse viki vikov«!

»Kamo li sreće!« kliknuo bi Todor, sluga Zrinskoga.

Ali gdje će se mali monsieur Porte-parole i vidovnjak k tomu (ta on budućnost Hrvatske vidi bar tri koraka preko vječnosti), gdje će se osvrtati na slugu Zrinskoga kad ni Zrinskoga ne vidi, niti čuje njegov tragični i u nebo vapijući stih: »Ja sam pak Hrvatom, ni mi tajno ime«, stih zbog kojega Frankopan poput poluđele ptice razdire grudi i utrobu: »Ima li pod nebom naroda koji izvikuje svoje ime i smatra se junakom što ga izvikuje? Nema, prijatelji! Nema osim ovog otpisanog naroda kojemu još živu ime izbrisaše i brisat će mu ga dok živi... »Ja sam pak Hrvatom...«

I ja sam pak Hrvatom! A vi, monsieur Porte-parole?

Na praizvedbi u Ozlju nisam samo ja čuo uzdahe nekih gledalaca: »Ja sam pak Hrvatom... navek isto, od Zrinskoga do denes!«

Kako to da običan hrvatski čovjek odmah prihvaća tu, zločudnu riječ koja nije bila potrebna — kako tvrdi monsieur Porte-parole — »ni onoj Hrvatskoj kakvu bismo rado zaboravili«. Kojoj to »onoj« Hrvatskoj? Onoj Leopolda I. i pana Lobkovica? Onoj Marije Terezije i Josipa II.? Onoj Metternicha i Bacha? Onoj Nagodbom opljačkanoj? Onoj bać Khuen-Hédervárya i ostale gospode Takodaljića? Kojoj to »onoj« Hrvatskoj kad su se u svakoj »onoj« punile tamnice i stratišta otpisanim hrvatskim mesom; a ni za što, brate, za sam šapat Petrova stiha: »Ja sam pak Hrvatom«, onaj nad kojom se bezočno cerekahu svi dvorani naših tuđih vladara: »Ako si Hrvat i želiš dugo živjeti, nemoj biti ni pametan, ni bogat, ni hrabar!« Bijaše ih mnogo, premnogo koji nisu dugo živjeli, mon petit monsieur Porte-parole!

Te su riječi »posve nepotrebne sadašnjoj« Hrvatskoj! Odista?! Onda je u prvom redu nepotreban HT, koji samo u ovom broju donese tu nepotrebnu riječ — kako mi izbroji uslužan student usprkos zabrane prebrojavanja — ravno na ravno i naravno 432 puta (od toga 15 puta u najobičnijem trgovačkom oglasu)! Onda je nepotreban cjelokupni hrvatski tisak, radio, televizija, govornice političara i javnih radnika, svi sabori, seoski, općinski, republički i savezni, jer svugdje odzvanja i jekom se vraća ta prokleta riječ koja mi bubnjiće izrazbija. Ako je mali Porte-parole nigdje ne čuje nego u akustičnom gledalištu HNK-a, onda s njegovim ćutilima nešto nije u redu — potražite, pane, otologa i okulista!.. Ma ne, zaboga, okultista, nego okulista... likara za oči... i za uši!

Blažena li momka Lipovčana, tugo moja, Lipovčana! Sjedi i prede kô sit mačak. Kako i ne bi kad su svi hrvatski problemi napokon sretno riješeni, što se bjelodano vidi i u tom istom broju HT-a: od 68 napisa samo se u 19 (uglavnom vanjskopolitički i bezbojni osvrti) ne spominje to zločudno hrvatsko ime, dok se gotovo svi ostali hvataju u koštac sa životnim problemima naroda, problemima koji su — kako kaže mali monsieur Porte-parole — svi odreda već odavna riješeni! Navodim:

»Bunjevci NISU PRIPADNICI MAĐARSKE NARODNOSTI KOJA ŽIVI U JUGOSLAVIJI, U OKOLICI SUBOTICE VEĆ SU TO HRVATI... (Str. 2. — »Nu vidi, snaš, Zlato, kako nas lipo rišilo! Od danaske ćeš lipše ime nositi: snaš' Aranka!«

»Po tome prijedlogu Srbi bi imali DVIJE države: jednu u Srbiji, a drugu u Hrvatskoj, a to doista nitko na svijetu nema.« (Str. 2. — »Uz tolika naša svjetska prvenstva neće nam ni to škoditi!«)

»Smije li V. Vukov sudjelovati u raspravi o ustavnim amandmanima, ako je njegovo mjesto samo pred mikrofonom i orkestrom?« (Str. 2. — »Asti gospu! A ča će mu amendamenti! Neka lipo pojde na Matejušku, pa nek povazdan skiči: »Živija Ajdik!«)

»Ohrabruje činjenica . . . da se đacima nastava održava na hrvatskom jeziku« (I to u Šestanovcu, gdje nikog nema do zgoljnog Hrvata — »Čuješ li, kume Stipe, i ovu budalašćinu? Ma šta će jin 'rvacki, svetoga ti Stipana, kad će iz škole trkomice u Nimačku?!«)

»Unitaristička hrvatska tradicija, stara preko stotinu godina, utemeljena je na sistematskoj i razornoj korumpiranosti hrvatskih javnih časnika.« (Str. 3. — »Je, gospon, kak bi se drukče živelo i preživelo!«)

»...pored ostalih psovki i uvreda na račun Hrvata, govorili su, da su stanovnici Pridrage gamad koju treba poubijati, da će dovesti puk vojske iz Knina i sve pobiti.« (Str. 5. — »Ajde, gospeti, sve ti je to puvanje u vitar, da mogu ispod žita štogod terena za vikendušu!«)

»... čak i od jednog sekretara općinskog SUP-a moglo se čuti također posve decidirane izjave **o postojanju brojnih indicija da su neki požari podmetnuti.**« (Str. 5. — »Ma ča te briga su oli nisu po'žgani! Glavno je da šuma nima. A di nima šuma, višje nima ni požari, pa se i to rišilo!«)

»Da, ali nemojmo se zanositi: ovo što ćemo u ustav unijeti jest i nije nacionalna država, to je naime i+i+ **država**, štoviše i+i+i+**država.**« (Str. 6. — »Kaj nas bu više i+i+i bumo ga slajše i rajše pili«)

»...što se pak tiče Hrvata, njihova integracija u republici je spora, jer je njihovo nesudjelovanje u NOB-i smetalo nakon rata njihovo uključenje u javne poslove.« (Str. 9. — »Mèraba, jarane! Još ćemo se, biva, gargašati s »Le Mondeom«! Plesti se u unutrašnje stvari Francuske, suverene države i, bolan ne bio, svjetske velesile!«)

»Na čelu jedne (skupine naših iseljenika pri dočeku hrvatske službene delegacije u Australiji — pr. I.R.) bio je generalni konzul SFRJ... i službenik konzulata .. S njima su u društvu bili Đuro Marić, urednik četničkog lista »Naš glas«... M. Đurašić, komercijalni predstavnik tih (četničkih) »Novosti«... (i drugi šesni četnici — »Ježuš, Marija! Kaj nam pak buju došli i četniki!« (Čkomi, Barek, čkomi, mi smo frigani!«)

To su samo neke od mnoštva »porte-parole« i samo iz navedenog broja HT-a, »porte-parole« iz kojih se jasno razabire da su svi problemi sretno riješeni i da su sadašnjoj Hrvatskoj posve nepotrebne »porte-parole« imenične, pridjevske, zamjenične, a — bogemi — i glagolske! A gdje su ostali i ini »riješeni« problemi, gdje su, Lipovčane, aman, aman Lipovčan, gdje amandmani i ustavi, poklon-paketi za Hrvatsku osobito korisnih mjera, gdje kreditiranja ugostiteljstva, reeksporteri, banke — tvrde bjelokosne novčane moći — gdje devize, jadi i čemeri... Sve riješeno, mon petit Porte-parole!

Ili je ipak sve riješeno uvodnom rečenicom spomenutog HT-a:

»Muk javnosti pouzdani je znak o prilikama; šutnja javnosti iskazuje rezignaciju i odustajanje, kazuje: da je govor uzaludan, razgovor suvišan.«?!

Bon jour, tristesse! (Dobar dan, tugo)! Oh! Pardon!... Adieu, cher petit monsieur Porte-parole, Porte-assiette (podložak za vruć tanjur) Porte-avions (nosač »podmornica«), Porte-billets (lisnica), Porte-croix (križonoša). Porte-drapeau (barjaktar), Porte-monnaie (novčanik)... — ta i onako svaka riječ znači sve u vašem čudesnom (ne čudovišnom!) svijetu pisanja! Adieu...

Ivan Raos

PETAR SELEM: OTVARAM MOGUĆNOST VOJIMILU RABADANU DA MI POSTANE OSOBNI BIOGRAF

Svojim odgovorom u »Hrvatskom tjedniku« 26. Vojmil Rabadan je zakoračio terenom na kojem se nipošto ne mislim sporiti. Rabadanovo je sveto pravo da me drži nevrijednim časne funkcije predsjednika Kazališnog odbora skupštine grada Zagreba, ali eto, predstavnici svih zagrebačkih glazbenih i scenskih ustanova koji su me na najdemokratskiji način, jednoglasno, izabrali na tu dužnost, misle drukčije, i što ja tu mogu, Rabadanovo je sveto pravo da moje pisanje smatra nečitkim, a za nepismene je i početnica nečitka, i ja tu opet ništa ne mogu, Rabadanovo je sveto pravo da me drži »cerebralnim« režiserom, nedostojnim da režira pored tolikog broja »rođenih režisera«, ali direktori zagrebačkih, dubrovačkih i splitskih kazališta koji me pozivaju na suradnju misle drukčije, i ja tu opet ništa ne mogu, Rabadanovo je sveto pravo da ne otvori ni »Hrvatski znanstveni zbornik« ako već ne doseže do stručnih časopisa, pa da i dalje vjeruje kako nemam nikakvih znanstvenih radova i kako sam u zvanje sveučilišnog docenta izabran isključivo na račun svog fizičkog šarma, ja tu zaista ništa ne mogu. Rabadanovo je sveto pravo da me smatra nevrijednim članstva u Društvu književnika Hrvatske, ali je Upravni odbor tog društva, primivši me u članstvo a da nikad nisam podnio molbu za prijem, mislio drukčije, i ja tu još jednom ništa ne mogu. Dakle, u sveta Rabadanova prava da me smatra nevrijednim svih »časti« i »vlasti« kojima me ovo društvo obaspe, nipošto ne mislim prisizati. Samo ću se, zaključka radi, vratiti na bitne točke mog prvog napisa »O stanovitom mentalitetu« (HT 24.), a tu je riječ o stvarima u kojima Rabadan nema pravo i na koje Rabadan nema pravo.

1. Ustvrdio sam da u rasprave o smjerištima naše kulture nipošto ne smijemo unositi čimbenik nacionalnih kvalifikacija i diskvalifikacija jer to znači licitiranje hrvatstvom. A upravo je tu uradio Rabadan u HT 21. kad je komentirajući moj prijedlog repertoara Splitskog ljeta spomenuo samo avangardne strane autore (Geneta, Ionesca, Moraviju) a prešutio tradicionalne i domaće koje sam također predložio (Lisinskog, Zajca, Šoljana), s jasnom namjerom da me prikaže kao »trulog kozmopolitu«, neosjetljvog za nacionalne vrednote. Rabadan ovu moju tvrdnju nije ni pokušao demantirati.

2. Ustvrdio sam da Rabadanovo protivljenje integraciji hrvatskog glumišta, a što je logična komponenta hrvatske kulturne i gospodarske integracije, predstavlja u osnovi otpor snaga provincijalnog duha i mentaliteta protiv afirmacije jednog zrelog i modernog, opće hrvatskih kriterija koji će stvaralaštvo u regijama postaviti pod svjetlo i zahtjev istih mjerila vrijednosti koja se formiraju u centrima posebno u Zagrebu kao hrvatskoj duhovnoj metropoli. Rabadan to nije ni pokušao demantirati, uporno nastojeći prikazati zahtjev za integracijom kao zahtjev za nekim mehaničkim, organizacionim spajanjem kazališta, što nitko razuman nije nikada predlagao.

3. Ustvrdio sam da Rabadanovo paušalno kvalificiranje klasika suvremenog svjetskg kazališta kao »stranih eksperimenata i bizarnosti« sumnjive vrijednosti predstavlja također afirmaciju provincijskog duha i mentaliteta, podozrivog na sve što se nalazi i izvan njegova vidokruga. Jasno je da se može raspravljati o vrijednosti svakog **pojedinog djela** Geneta, Moravija ili Ionesca, može se takvom raspravom doći i do najnegativnijih vrednovanja, zašto ne, ali se ne može i ne smije ignorantski, paušalno isključivati iz naše kulture jednu magistralnu struju svjetskog duha. Jer, rekao sam »nema problema svijeta prema kojima možemo biti ravnodušni, niti ima naših problema prema kojima bi svijet trebao biti ravnodušan.« Rabadan ni to ne pokušava demantirati.

Dakle: ja vjerujem u perspektivu jedne moderne hrvatske kulture, integrirane i deprovincijalizirane iznutra i otvorene prema vani, osjetljive na sve što se u svijetu duha zbiva i sposobne da svijetu prikaže sve ono zanimljivo što se u njoj zbiva.

Rabadan stoji na pozicijama hrvatske kulture zatvorene iznutra u male provincijske krugove s lokalnim kriterijima vrijednosti, plašljivo zatvorene prema »velikom svijetu«, ušanćene iza opkopa svoje periferičnosti. Na tom jasnom razgraničenju mogućnost rasprave prestaje.

Ja, dakle s Rabadanom neću polemizirati, ali ću ga za nešto zamoliti. Zamolit ću ga da i dalje, s jednakim marom, izrezuje i skuplja novinske izreske o meni, ja zato naime nemam vremena. Pa podlegnem li jednog dana poroku taštine, predložit ću mu da postane moj osobni biograf.

PODLISTAK S PREDUMIŠLJANJEM (5)

POVIJESNA ZBILJA ILI HISTORIJSKA REALNOST?

Zaista vam kažem, ta su dva izričaja samo naoko jedno te isto. Svi mi najčešće samo mislimo da znamo tko će, kada i zašto radije izgovoriti domaću riječ »s okusom starine«, a ne »općepoznatu« stranu. U nas (a možda, na svu sreću — tko zna?) nije kao u nekih drugih naroda nikada izvršeno javno ispitivanje građanstva, uzmimo o tome koliko su im razumljivi politički osvrti na radiju, televiziji ili u dnevnom tisku. U nas se **propisuje** kakav treba da nam je književni jezik, a ne **brine se** o tome je li taj jezik i govorni. U nas je dostatno da se međusobno **razumije**. Pa kako Zagorac bolje razumije govor Slovenca nego onaj kojim govori Dubrovčanin, a Slavonac bolje govor Srijemca nego Istranina, i tako redom, u krug, ispada da Hrvati i nemaju svoga jezika.

Na svu sreću, jezik ne poznaje propisa. Da nije tako, Hrvati bi već odavno govorili mađarski, njemački, talijanski, turski... svakako. Jezični su propisi i pravopisi samo vrijedna i mukotrpna nastojanja znanstvenika da ujednače izričaj književnikov s govorom puka. A jezični savjetnici namijenjeni su još ponajprije onima koji se najlakše odrode: skorojevićima i poluinteligenciji. Jer njihova su znanja i »nove« spoznaje katkada pogubniji i od najdrskijih uredbi tuđinskoga vlastodršca.

U svih se naroda cijeni književnikov napor da vrati stari sjaj nekoj lijepoj, s nepravom zaboravljenoj riječi iz davnine ili da sroči neku novu, u duhu narodnoga predanja ili književne povijesti skovanu riječ. U Hrvata, čini se oduvijek, ili bar od **prokletog plemena ahavačkoga** pa. evo, sve do danas — to je istočni grijeh. **Za krepati**, što bi rekao Ranko Marinković. U nas, zar ne, još uvijek vlada **genitiv posesivni**, i to političko, a na žalost često i politikantsko tumačenje jezičnih propisa, a ponajprije — rekao bih — **imena** jezika kojim govore Hrvati jest ono što onemogućuje stvarni razgovor.

Umjesto da svi skupa, zajednički, hvalimo vrsnoću jezika suvremenog hrvatskoga pisca bio on Hrvat i zvao se Ranko Marinković ili bio Srbin Vladan Desnica, mi kao da sladostrasno uživamo u samomučenju i u tome da se, kako bi lijepo rekli naši stari, **parbimo** oko nevažnih stvari. Lako ćemo uočiti nevješta pisca ili novinara koji u probuđenoj brizi oko jezika vidi svoju »životnu šansu« i dolijeva ulje na vatru. Popabirčit će takav jezični gluhak sve njemu dostupne, u stvaralačkom trudu sročene riječi što se povremeno javljaju i obnavljaju i koje, osjenčane snagom umjetnikove ličnosti, daju njegovu jeziku posebnu ljepotu; popabirčit će ih tako, rekoh, s raznih strana i umjesto perom, lopatom će ih trpati u rečenične nizove svojih, ne uvijek umnih domišljaja:

Eto pred nama čovuljka koji piše — a ne govori! — tako da razboritu čitaocu katkad zatreba povijesni rječnik hrvatskog jezika (kad bismo ga bar imali!) da dočita i odgonetne njegov umotvor!

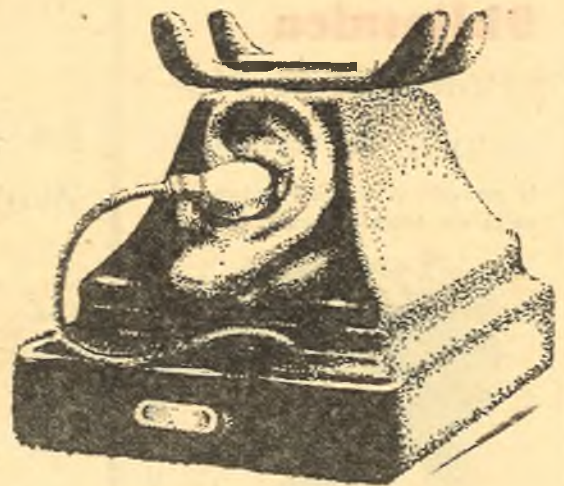
Javit će se — a kako bi i moglo biti drukčije? — odmah i »oni drugi«. Iz prašine zaborava potegnut će i SALO DEBELOGA JERA, ako je potrebno i ako je to jedini način da se »dokaže« nedokazivo. Zanimljive su te branke jednako kao i maloprijašnji braniči. Oni, primjerice samo, spominju Mrkalja, a ne i Srbe »ilirce«, Matavulja, ne i Peciju Petrovića, ne i sve druge Srbe koji bijahu, pa su i do danas ostali hrvatski pisci. Spominju natražnjake, a zaboravljaju napredne. Pa kad već tako zemljopisno broje, zašto su preskočili Branka Radičevića koji je rođen u Slavonskom Brodu (Brodu na Savi, kako se tada zvao), mnogo »dublje« u Hrvatskoj nego Zaharije Orfelin? Zaboravili, što li, namjerno iskrivili povijesnu zbilju?

Umjesto toga nude nam historijsku realnost koja je najblaže rečeno — relativna. U jednoj rečenici tvrde kako je to » u osnovi isti književni jezik«, a u drugoj kako razlike između jezika Srba u Hrvatskoj i hrvatskoga književnog jezika »predstavljaju nacionalne osobenosti«. I navode nas na tužne misli kako danas odjednom valja provjeravati, kako li drukčije?, osnovne podatke o cijelom nizu najistaknutijih hrvatskih umjetnika, znanstvenika i javnih radnika od našega vremena pa stoljećima unatrag. Jer ako se taj nije zvao Stjepan ili Stevan, ako nije bio prota ili fratar, kako onda saznati? A što treba saznati?

Povijesna zbilja uči nas blagosti umovanja i oštrini prosudbe: hrvatska kultura stvarana je na ovome tlu stoljećima, odupirala se i oduprijela nasrtima stranaca, svim podmetanjima, podvalama i progonima, i nikada se nije dala zanijekati. Stvarali su je Hrvati ponajviše, ali i brojni Srbi, pa i poneki Nijemac, Čeh, Slovak, Francuz, Talijan (zar je potrebno spominjati imena?) i nikada ni jednome od njih nije na um palo da ciglu što ju je uzidao u zgradu hrvatske kulture oboji svojom narodnom bojom. Pa zar da sada, zbog onih koji i nisu sudjelovali u gradnji, cijelu zgradu šaramo kao da je pisanica?

Baladično ovo kazivanje bilo bi nepotpuno kad ne bi opetovano spomenuo i sve one koji samoprijegorno i djelom bjelodano dokazuju kako im vjetrušine zlih sila i posljednjih primisli ne mogu nauditi. Stoje oni stameni i uspravni, još ljepši kad iz tmine jala izrone u neokrunjenoj ljepoti.

Duško Car

HALO!
VASILIJE JORDAN?

11. studenog izlažem 32 eksponata u galeriji »Isybrachot« u Bruxellesu, jednoj od najpoznatijih u Belgiji. Znate, kad čovjek izlaže u inozemstvu drži se da je to jedna »stepenica više«. Nikoga time ne želim povrijediti, ili sebi staviti neki aureol. To je žalosno. To je potpuno slično pečalbarstvu naših radnika, to je zarađivanje kruha, ali crnog kruha. Slike tako ostaju vani, onome tko ih može platiti, i ovdje se više nikad neće vratiti. Na žalost, to je tako.

HALO!
RANKO MARINKOVIĆ?

Ne pišem ništa! Zapravo pišem. Pišem molbe, žalbe na bezakonje, čombeovštinu i western-metode koje se provode u općini Omiš. Hoće mi tamo neki, protiv svih zakona i zabrana, sagraditi kuću, čevapdžinicu ispred moje kuće, pa da gazi po mom životu. Unaprijed znam da neću uspjeti. Tako vam je to. Morat ću otići od tamo.

HALO!
RIKARD SIMONELLI?

Igram Ludu u Shakespeareovoj komediji »Na Tri kralja«. To je jedna kompleksna uloga. Nosi u sebi tugu kao konstantan stav prema životu. Iako je zapravo lakrdijaš, Luda je pesimist, sarkastičan prema ljudima i životu. Tu moram zahvaliti prof. **Habuneku** i **Igoru Kuljeriću** koji je napisao divnu glazbu što se potpuno uklapa u okvir lika kojeg tumačim. Moram vam priznati da jako strahujem od premijere, jer ovo mi je nakon dugo, dugo vremena prva ozbiljna dramska uloga, poslije niza onih ostvarenih u operetama.

Halo
ŽELJKO PREMRL?

Pišem. Pišem pjesme, završavam studij i – tražim posao. Bez love sam. Inače, nezadovoljan sam Tenžerinim osvrtom na moju knjigu poezije (»Vjesnik«, 21. IX.). Njegovi mjehurići su njegova osobna stvar. Ako jedno vrijeme može potvrditi drugo – onda nek' se putuje časno! Tenžera ima pravo kad kaže da se neke stvari mogu preživjeti, a ja kažem da se neke stvari mogu i prespavati – ali ne na krevetu od papira. Ako on kaže da se to može doživjeti, onda je sigurno da on to doživio nije. Eto, to je glavna kvaka!

Halo
AUGUSTIN STIPČEVIĆ?

Prije tjedan dana »Zora« je pustila u prodaju osam knjiga izabranih djela **Alberta Camusa**, poznatog francuskog pisca i nobelovca. To je nastavak naše edicije izabranih djela iz svjetske književnosti u kojoj su već izišla izabrana djela Prousta, Hardyja i Joycea i Kafke.

U osam knjiga zastupljena je Camusova proza, drame i eseji. Na prijevodu su radili naši najeminentniji prevodioci. Urednik je **Novak Simić**, a knjige je likovno opremio **Boris Dogan.**

Halo
PETAR ŠARČEVIĆ?

Uskoro bi se na tv-ekranima trebala pojaviti tv-serija u četiri epizode **»Boltine zgode i nezgode«** suvremenog bunjevačkog pisca **Matije Poljakovića,** poznatog pisca komedija i satira u kojima nada sve živo i sočno prikazuje atmosferu bunjevačkog sela. Budući da Poljakovićevu vrijednost bez sumnje čini govorni izričaj autentične bunjevačke ikavice, to me je, kao redatelja, rukovodilo i pri izboru glumaca, kojih većinu čine upravo bunjevački Hrvati. Prema svemu sudeći, serija bi mogla naići na dobar prijem kod publike.

Obljetnica

»Ponosim se što sam iz Hrvatske!«

U povodu 115. obljetnice rođenja Nikole Tesle

U nizu obljetnica koje naš narod s ponosom slavi ove se godine ističe 115. obljetnica rođenja velikog znanstvenika i izumitelja na području elektrotehnike — NIKOLE TESLE. Tesla je zadužio sadašnjost i budućnost svojim epohalnim otkrićima iz oblasti primjene električne energije. Uza sve to, što ga svrstava u red najvećih izumitelja u povijesti i što mu daje značaj velikog predstavnika moderne nauke, Nikola Tesla je i predstavnik one plejade velikih naših sinova koji nijednog časa nisu zaboravljali i svoje domovine Hrvatske. Tesla je s ponosom isticao, iako po narodnosti Srbin, da mu je Hrvatska domovina, da je njezin sin i da mu je zavičaj uz lijepo i junačko Tomislavovo more!

Tesla se rodio 1856. god. u Smiljanu, 7 km udaljenom od Gospića. Plemenitost nepismene majke i obrazovanost oca — svećenika stvorili su u djetetu idealnu sintezu lucidne misli i čvrstog karaktera. Tim dvjema značajkama isticao se i Nikola za sve vrijeme svoga radinog i nadasve korisnog života.

Još kao dječak pokazuje on sklonost prema novotarijama i dar izumitelja, što je osobito došlo do izražaja u njegovim konstrukcijama mlina i padobrana. Već kao gimnazijalac u Gospiću, u gimnaziji koja danas s ponosom nosi njegovo ime, dječak je bio poznat kao izumitelj. Poslije Gospića ređaju se: Graz, Maribor, Prag i Budimpešta, gdje na čudan način, kako to obično i biva kod velikih izumitelja, u vrijeme dok je prijatelju deklamirao fragmente iz Goetheova »Fausta« u jednom gradskom parku, otkriva princip kasnije u znanosti i tehnici revolucionarnog Teslina motora.

Teslin sinhroni motor radi na principu rotirajućeg magnetskog polja i začetak je Teslina otkrića glasovitog indukcionog motora (1886.), koji je temelj efikasnog praktičnog korištenja izmjenične struje. No Europa, osobito pak Teslina uža domovina Hrvatska, nije bila sposobna ni da shvati, a još manje da praktički pomogne i omogući realizaciju Teslinih genijalnih zamisli, i zato u proljeće 1884. godine Nikola Tesla odlazi u SAD, gdje će ostati do kraja svog života (1943.).

U Americi najprije godinu dana radi s Edisonom, ali nakon toga, usprkos mnogobrojnim poteškoćama, osobito materijalnima, osniva vlastiti laboratorij i tako stvara sebi veće mogućnosti za široko polje rada. Zahvaljujući Westinghouseu, jednom od rijetkih vlasnika kompanija i bogatih ljudi koji su razumjeli vrijednost Teslinih pronalazaka, Tesla prodaje svoj patent o izmjeničnoj struji i niz drugih, što mu stvara materijalne mogućnosti za daljnji rad: on ostvaruje svoja otkrića na području višefaznih sistema, razrađuje svoju metodu korištenja izmjenične struje, ostvaruje princip rotirajućeg magnetskog polja, razrađuje način prenošenja električne energije, usavršava svoj indukcioni motor itd. Prva najveća primjena Teslina polifaznog sistema izmjeničnih struja pokazala se u izgradnji velike hidroelektrane na rijeci Niagari.

Među Teslinih 800 važnih pronalazaka spomenimo samo neke, za nauku i praktični čovječji život najznačajnije:

— transformator, koji daje struje što ne izazivaju električni udar i nisu opasne po čovjeka, ali se dadu svestrano iskoristiti, npr. u medicini itd.

— radovi i otkrića na bežičnom prijenosu signala, prva radio-stanica (1894.), te velika radio-stanica, podignuta u Coloradu 1899. godine, sposobna za prijenos signala na udaljenost od tisuću kilometara

— uzemljena antena

— upotreba titrajnih krugova u odašiljaču i prijemniku iste frekvencije.

Sva ova Teslina otkrića, skupa s nizom nespomenutih, našla su svoju sjajnu i svestranu primjenu. Bez tih Teslinih pronalazaka bilo bi nemoguće i zamisliti suvremene tokove civilizacije i sve ono što tehnika omogućava današnjem čovjeku. Prilikom slavljenja 100. obljetnice ovog našeg velikog sina, jedinica za mjerenje gustoće magnetskog toka dobila je u čast Tesli ime »TESLA«.

Za vrijeme svoga dugog izbivanja u tuđini Tesla nikad nije zaboravljao svoju domovinu. U dva ju je navrata i posjetio i govorio o mogućnostima primjene njegovih pronalazaka u Hrvatskoj, imajući na umu njezino gospodarsko jačanje i razvoj.

Intenzivnim dopisivanjem s rodbinom i prijateljima bio je čvrsto vezan za sve što se događalo u njegovu zavičaju, koji je svagdje s ponosom spominjao.

NIKOLA BIČANIĆ

In memoriam

Zvonku Kuharu

U četvrtak, 29. rujna 1971. godine, sahranjen je u Gospiću na Magdalenskom groblju prosvjetni radnik i pjesnik Zvonimir Kuhar.

Rođen je u Zagrebu (u Vlaškoj ulici), gdje je završio osnovno i gimnazijsko školovanje, te Filozofski fakultet (grupu pedagoških predmeta) 1938. godine. Godinu dana kasnije zapošljava se kao prosvjetni radnik u Đurđenovcu, a zatim slijede mjesta: Komiža, Našice, Križevci, Šibenik, Čakovec, Petrinja, Virovitica, Pazin i, kao zadnja životna postaja, Gospić, kamo je došao 1961. godine.

Bio je aktivan kao pedagog i pjesnik. U Bibliografskoj enciklopediji Jugoslavenskog leksikografskog zavoda stoji:

»Kuhar Zvonko, Kamilo Križanić i Ivo Ladika: Lirika — Omladina 17/1933-34.

Kroz zbirke pjesama, Omladina 14/1933. g.

Kombol: Antologija novije hrvatske lirike. Omladina 18/1934. god.

Miroslav Feldman: Na uglu, Omladina 18/1934-35. god.

Lirika, Vinko Nikolić: Proljetna svitanja, Pjesme, Zagreb 1935. god.

Nikola Bačić: Antologija hrvatske kajkavske lirike. Omladina 20/1936-37.

Vinko Nikolić: Svijetli putovi, Druga knjiga lirskih pjesama, Hrvatski dnevnik.«

Prije rata tiskane su mu dvije zbirke pjesama: »Slavoluci bola« i »Igračnica sreće«.

Kuhara pjesnika prožimala su kao i najveći dio njegove generacije, uspinjanje i klonuća, već prema tome kakve su bile političke prilike. Ponekad optimizam i vedro raspoloženje iskazuje svečanim i patetičnim stilom, ali češće je sumoran i tužan, o čemu svjedoči i naslov zbirke »Slavoluci bola«.

G. RUPČIĆ, Gospić

Iz ogranaka

SLAVONSKA POŽEGA

Dostojno Radića

Ogranak MH Požega u petak, 1. listopada o. g., organizirao je svečanu priredbu u spomen 100. obljetnice Radićeva života. Dvorana Gradskog kazališta bila je premalena za one koji su željeli pratiti program. Velika množina ljudi pratila ga je preko zvučnika koji su bili postavljeni na fasadu zgrade.

Poslije pozdravne riječi predsjednika Ogranka MH Požega, Tina Kolumbića, upućene gostima i izvođačima te slušateljstvu, o Radićevu društvenom radu govorio je književnik Zvonimir Kulundžić. On je posebice osvijetlio Radićevo djelovanje prije prvog svjetskog rata, neposredno u poraću (sudbonosnu noćnu sjednicu Narodnog vijeća od 24. studenog 1918.) i sam mučki atentat, a vrlo uspjelo predavanje završio je živom slikom — filmskim insertima i dijapozitivima iz Radićeva života.

Svečanu atmosferu i poseban slavljenički ugođaj stvorili su glazba DVD-a, koja je imala nastup na glavnom gradskom trgu, RKUD »Vijenac« iz Požege, te folklorni seoski sastavi KUD »Zrinski« iz Vetova i Folklorna grupa iz sela Zagrađa. Po izložbi knjiga u organizaciji Nakladnog zavoda MH iz Zagreba, Ogranka MH iz Požege i Gradske knjižnice, koju je otvorio književnik Pero Budak, direktor Nakladnog zavoda, uz nazočnost brojnih požeških kulturnih djelatnika, po broju slušatelja na svečanosti, po atmosferi koja je stvorena ne samo u dvorani nego i u gradu, po izvedbi svakog od umjetničkih sastava (posebice onih folklornih), po skladnom i publici prilagođenom predavanju — može se zaključiti da je ono što se toga dana događalo u Požegi, s obzirom na sredinu i njene mogućnosti, bilo dostojno velike obljetnice.

M. NOŠIĆ

NIN

Matija Pokrivka: Ulaz u Nin sa sjeverne strane

Prošlost kao poticaj za budućnost

S osnivanja ogranka u prvostolnom gradu hrvatskih vladara

Prije dva tjedna u prvostolnom gradu starohrvatskih vladara, — u Ninu zbilo se pravo slavlje. Bio je to pravi blagdan za Nin, koji je svojom poviješću, značenjem i bogatim kulturno-povijesnim spomeničkim ostacima zadužio hrvatske i ostale narode u nas. Ulice su bile ukrašene nacionalnim i jugoslavenskim zastavama, tepisima i cvijećem. To nije ni čudo, kad se zna da je Nin još od 1883. godine imao svojeg predstavnika, povjerenika Matice hrvatske, a da je tek sada u drevnom Ninu osnovan ogranak Matice hrvatske. Brojni uzvanici, predstavnici društveno-političkog, kulturnog i javnog života zadarske i susjednih komuna sudjelovali su u ninskome slavlju. Rano izjutra svi su ponajprije obišli značajne povijesno-kulturne relikte grada, riznicu »Zlato i srebro Nina«, te izložbu o Ninu što ju je za tu zgodu priredio akademski slikar Matija Pokrivka, te izložbu »Nin u riječi i slici«, koju je organizirala foto-sekcija osnovne škole u Ninu prigodom desete obljetnice svojega postojanja. Potom je u Domu kulture održana osnivačka skupština Matičina ogranka.

Pošto su članovi mještovitog dječjeg zbora Osnovne škole »Krsto Ljubičić« iz Zadra otpjevali hrvatsku himnu »Lijepa naša« pod ravnanjem nastavnika Jure Maržića, profesor Božo Kera, predsjednik Inicijativnog osnivačkog odbora pozdravio je brojne prisutnike. (Valja ovdje istaći zamjerku organizatorima što po tako lijepu danu nisu osnivanje priredili vani, na primjer na lijepu trgu pred kipom Grgura Ninskog, iako za dobivanje dozvole nije trebalo uložiti tako mnogo truda, s obzirom da to nije nikakav miting.)

Potom je dr. Vjekoslav Meštrović, direktor Instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, govorio o slavnoj prošlosti Nina, ističući njegov položaj i funkciju kao znamenitu povijesnu razvojnicu hrvatske države kroz čitavo tisućljeće.

Dr. Ljudevit Jonke, predsjednik Matice hrvatske, govorio je nakon toga o hrvatskom jeziku i njegovom povijesnom razvoju. On je istakao povijesno-razvojnu osobnost hrvatskog književnog standardnog jezika kroz stoljeća, definirajući njegovu vlastitost kao potvrdu jedne od komponenata koje jedan narod čini narodom. On je, nadalje, izrazio znanstvenu potvrdu vlastitosti jednog jezika kao simbol nacionalne mase koja sklapa okvir u kojemu jedan narod afirmira svoju svojstvenost, samostojnost, te kulturnu i nacionalnu osobu.

Profesor Stanko Pera, sekretar Općinskog komiteta Saveza komunista Zadar, veoma se povoljno izrazio o politizaciji masa na ovome području, ističući i pozitivna nastojanja Matice hrvatske da pozitivno ostane ono što jest, da negativno podlegne kritici kursa na kojemu stoji politika Saveza komunista Hrvatske i SKJ. Dr. Miroslav Brandt objasnio je uporabu grba što ga Matica uporabljuje kao svoj znak u pečatu, na plakatima i pozivnicama. On je rekao kako je grb bez petokrake zvijezde prastari simbol etničke pripadnosti Hrvata i da se ne čini nikakva blasfemija ili povreda zakonitosti kad se hrvatski grb sastavljen iz crveno-bijelih šahovskih polja uporabljuje bez zvijezde petokrake. Više od jednog tisućljeća hrvatski je narod imao takav grb kao simbol etničke pripadnosti, a Matica hrvatska je kulturna institucija, a ne sekretarijat pravosuđa ili nešto slično pa da bi imala pravo ili morala u svoj pečat, na svoje pozivnice i plakate stavljati republički grb s petokrakom zvijezdom. Bit će nam osobita čast da se donese zakon po kojemu će Matica hrvatska imati pravo upotrebljavati grb SR Hrvatske sa svim simbolima u njemu. Dok se to ne dogodi, mi nemamo pravo u Matičin simbol stavljati zvijezdu petokraku i ostale simbole koje u sebi sadrži republički grb SRH — naglasio je dr. Brandt.

Književnik Vlado Gotovac govorio je potom o kulturi i sudbini nacije. »Nije zov lijepih trenutaka iz prošlosti vraćanje nazad, jer je to, praktički nemoguće. Zov prošlosti je poticaj za sretniju budućnost. Jedan narod s tako slavnom poviješću kao što je hrvatski ima svakako pravo pozivati se na prošlost kako bi lakše determinirao svoje poteze u interesu naroda i opće zajednice u budućnosti« — rekao je, uz ostalo, u svom izvanrednom izlaganju književnik Vlado Gotovac.

Zatim je izabran upravni odbor ninskog Matičina ogranka, na čelu s prof. Antom Pešom.

Nakon objeda program proslave osnutka ninskog ogranka Matice hrvatske nastavljen je cjelovečernjim koncertom velikog mješovitog zbora RKUD-a »Petar Zoranić« iz Zadra, koji je pod ravnanjem prof. Kamenka Berića izveo niz skladbi poznatih hrvatskih skladatelja ozbiljne glazbe; u prijepodnevnom dijelu programa sa sličnim programom nastupili su članovi dječjega zbora Osnovne škole »Krsto Ljubičić« iz Zadra pod ravnanjem nastavnika Jure Maržića.

I tako je Nin dobio Matičin ogranak. U programu Ogranka stoji da će se organizirati kulturno-prosvjetne manifestacije na ninskom području u cilju kulturnog izdizanja žitelja ovoga područja. U brzojavima, upućenima predsjedniku SFRJ Titu, predsjedniku CK SKH dr. Savki Dabčević-Kučar, Gradskoj skupštini grada Zagreba i središnjici Matice hrvatske u Zagrebu, kaže se da će ninski ogranak djelovati na pozicijama SKJ i SKH, te da će širiti plemenite ideje zacrtane kursom Desete sjednice CK SKH i Četvrte sjednice CK SKJ. Ninski ogranak već sada odbacuje sve emisarsko-politikantske insinuacije koje blate djelo Matice hrvatske, najstarije kulturne institucije u Hrvata.

MARKO VASILJ

VINKOVCI

Godišnjak Matice hrvatske

Nedavno je završeno tiskanje sedmog sveska Godišnjaka Matice hrvatske, koji sadrži priloge kulturnog, povijesnog ili umjetničkog značenja za Vinkovce i širu okolicu.

Godišnjakom je obilježena stota obljetnica Hrvatskog pedagoško-književnog zbora. Tiskani su prigodni napisi o Ivanu Filipoviću i Mijatu Stojanoviću, s iscrpnim bibliografijom njihovih radova. Važan kulturni događaj za cijelu Hrvatsku jest, sigurno, objelodanjivanje prvog hrvatskog prijevoda Statuta grada Iloka. Ovaj je srednjovjekovni dokument odobrio 13. prosinca 1525. u Budimu kralj Ljudevit II. Bilo je to samo osam mjeseci prije turskog nadiranja na područje Srijema. Sudbina iločkog Statuta bila je nepoznata sve do 1938. godine, kad ga je pronašao u austrijskom Državnom arhivu Rudolf Schmid, a Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti izdala u latinskom izvorniku. Sada ga je na hrvatski jezik veoma uspješno preveo iločki franjevac prof. Lovro Kiš, izvrsno izrazivši sve osobitosti srednjovjekovne pravne latinštine suvremenim hrvatskim jezikom. Prijevod iločkog Statuta korisno će poslužiti stručnjacima, ali i svima onima koji se zanimaju za društvene i gospodarske prilike u Hrvatskoj 15. i 16. stoljeća. Ponukat će čitaoca na razmišljanje o težnji čovjeka za ozakonjivanjem općeljudskih vrijednosti, jer: »Korisno je, stoga, da svaki grad ima svoja prava, običaje i prikladne zakone koji će građanima biti po volji i osobito im služiti u korist« (iz kraljevskog odobrenja).

Dr. Kamilo Firinger piše u Godišnjaku o Slavonskoj Vojnoj krajini i hrvatskoj narodnoj misli u složenim političkim prilikama Austrije. Dipl. ing. Đuro Rauš objavljuje iscrpan rad o dendoflori parkova i drvoreda Vinkovaca i Nuštra. Za stručnjake će biti posebno zanimljiv sistematski pregled svih vrsta drveća i grmlja pronađenih tijekom istraživanja 1970/71. godine. Tu je i zanimljiva autobiografija dr. Slavka Jankovića, istraživača i najboljeg poznavaoca hrvatskog narodnog melosa u Slavoniji. Napisao ju je neposredno pred smrt, u lipnju 1971. Pored osobnih autobiografskih podataka tu su i zanimljivi opisi gospodarskih i političkih prilika od prvog svjetskog rata do danas.

Od ostalih priloga Godišnjak donosi rad Vlade Kostelnika o udjelu slavenskog Juga u izdavanju prve knjige na narodnom jeziku u Zapadnoj Ukrajini, prikaz uloge sajmova u životu naroda i veterinarstvu Slavonije dr. Marka Kadića, opis razvoja udičarskog sporta u Vinkovcima iz pera Vladimira Zobundžije itd.

Književni dio Godišnjaka sadrži malu antologiju ljubavne lirike pjesnika Slavonije i Baranje u izboru književnika Vladimira Rema, te pjesme Sulejmana Rizvića i Vladimira Letinića. Na kraju je kronika kulturnih zbivanja i rada Matice hrvatske u Vinkovcima. Urednik i ovog sveska Godišnjaka je prof. Dionizije Švagelj.

Sedam dosad tiskanih svezaka Godišnjaka Matice hrvatske u Vinkovcima čine zaokruženo djelo, proizašlo iz truda članova odbora Matice, djelo bez kojega je danas nemoguće istraživati prošlost i pratiti kulturna zbivanja u Vinkovcima i okolici. Godišnjak sadrži izvorne studije, pretiske raritetnih članaka, književne priloge, opise kulturnih zbivanja, bibliografije i drugo. Stoga nije čudo što ranije izišli svesci Godišnjaka već danas predstavljaju pravu rijetkost.

T. ŠALIĆ

Vijesti

RIJEKA

»Komuna R« proširuje i pojačava djelatnost

Odlaskom poznatog i priznatog hrvatskog književnika Nedjeljka Fabrija u Zagreb, ionako prilično sputana kultura i kulturna klima u gradu Rijeci izgubiše svog vrijednog pobornika i promicatelja. Njegov odlazak osobito je pogodio skupinu mladih riječkih pjesnika, kojima Nedjeljko Fabrio bijaše voditeljem i (donekle) usmjeravateljem. Činilo se da će mladi miljenici Euterpe prestati sa zajedničkim dogovaranjima i nastupima. No, entuzijazam mladosti svladao je prvotnu zbunjenost, pa osvježena s nekoliko novih članova i novim imenom »KOMUNA R«), skupina nastavlja sa svojom djelatnošću. Dogovoren je nastavak suradnje s Radio-Rijekom glede dovršavanja snimanja već davno započetog ciklusa od četiriju emisija pod nazivom »Pjesništvo i glazba«. U tradicionalnom »Tjednu brucoša« riječkih sveučilištaraca njima je dodijeljena polovica sata u programu. Trenutno se razgovara s Predsjedništvom Saveza studenata Rijeke radi nastupa u sklopu stalne društveno-kulturne tribine, koja bi trebala uskoro započeti s radom. Zajednički nastupi s glazbenim oktetom »Kvarner« već su otpočeli, a tako i suradnja s literarnim skupinama riječkih gimnazija. S Klubom sveučilištaraca pri Matici hrvatskoj dogovoreno je pripremanje nekih zajedničkih priređaba i sudjelovanje »Komune R« u svim djelatnostima ovog Kluba, priroda kojih bi odgovarala specifičnim preokupacijama te skupine.

Nadati nam se je da će ovi mladi poletarci pridonijeti svoj obol razbijanju začahurenosti i učmalosti u kojoj se već duže vremena popriličan dio riječke kulturne javnosti nalazi. Posebice, poželjeti nam je da svojim radom natjeraju neke riječke kulturološke i društvene ustanove da pokažu i djelom kako im je stalo do svega onoga što se zbiva na riječkoj kulturnoj sceni. Naime, šira javnost već se pohvalno izrazila o stihovima ovog kruga. Primjerice: Dragica Torić, Marija Trinajstić, Andrija Vučemil, Cvijetin Mihajlović i još neki, poznati su čitateljima gotovo svih književnih časopisa u Hrvatskoj.

A i neka poznata kritičarska pera smatrala su primjerenim da uz riječi pokude napišu i po koju rečenicu pohvale i pobude. No, profesionalni riječki djelatnici u kulturi ignoriraju, a pokadšto i s prezirom govore o pokušajima ove skupine da siromašnom kulturnom životu Rijeke pridonese svoj ne baš nevažni udio.

STIPE VUČEMILO

PISMA

O lopužiteljstvu (1)

Vrli moj prijatelju Kroacije, javljam ti se poslanicom o lopovštini kao zanatu kojemu premca nema. Škole, naravno, ili učilišta nema gdje bi se lopovluk i »drobna kovačija« mogli izučavati, produbljivati i usavršavati, ali ti znaš da je i jednooki Polifem, što rekao Homer u Odiseji, u svojoj pećini »lopovluk uvježbavao«.

Lopovluk se, dakle, može izučiti bilo gdje. Ako mu je netko sklon, on će ga na svoju ruku izučiti do savršenstva. Jedanput na štetu društva, drugi put na štetu najboljih prijatelja, ali nikada na svoju vlastitu. Ne mislim ja da je lopov onaj koji ukrade dvije glavice luka, tri čehulje češnjaka ili dvije friške kifle... To nipošto!

Narod naš dočekuje takve primjerke s podsmijehom na usnama, spreman da ga s pravom izvrgne ruglu, ali nikada nije pripravan izvesti takvog lopova na pilaster sramote. I najzad, što je to jedan džepar koji se gura po tramvaju ili vlaku, koji žrtvuje svoje slobodno lopovsko vrijeme, koji izlaže svoje izgubljeno i slabašno odijelce stisci i gužvi. I ono malo dobra što ima na sebi, u jednoj gužvi mu se uništi, poispada mu dugmad, podere mu se to malo sirotinje, a jematva u jednom tramvaju ili dupkom pukom vlaku može biti zabrinjavajuće slaba.

Pravi rasni lopov, koji se dabome nosi po posljednjem obrascu mode, koji puši skupe cigarete, koji obvezno ima bijelu košulju uza struk, kravatu i otmjenu torbu od skaja, debeo pečatnjak s monogramom i niz drugih trica koje ga čine gospodinom — stidi se onih tamo iz tramvaja i vlaka, žali ih, smatra ih nedozrelima i slabima. Drži da su počeli s krive strane, uzeli su krivi start, krivi rakurs i — općenito, po njemu — oni su krivi što su takvi kakvi jesu.

Produhovljeni lopov radi u salonu i salunu; produbljeni lopov prima stranke s osmijehom i nudi ih »black whiteom«, gospodin lopov radi na veliko, bolje uhranjen, ugojen kao zadružni pastuh, bira jela i pića i ima određeno radno vrijeme u prostoriji koju grije peć Alfa-potez. Grosist je, radi franko istovarna i utovarno, a pločnički bogac je sitničar, kramar lopovska girica...

I dok džepari pružaju svoju izvježbanu ruku — ravno u džep radi sitniša što zvecka i zvonca kao klepke na kozjim vratičima, dotle grosist pruža svoju njegovanu šapu direktno u dušu narodnu radi masnog zalogaja. On krade glavom. Marljivo se smješka, stavlja potpise na poslovne papire svojim iridium-vječnim perom, uzima 20 postotaka od svekolike objektivne stvarnosti koja ga okružuje. Uopće uzeto, ni Geigerovim brojačem ne možeš odgonetnuti zrake kakvima takav jedan češljugar zrači!

Miroslav Dolenec

ANTIKARIKATURA

IZ SARAJEVSKOG »OSLOBOĐENJA«

JAK HUMOR – NEMA ŠTA!

DRUGA STRANA MEDALJE

Vrijeme je kao trudna žena... Ali ne plaćaju svi alimentaciju kad rodi neželjene plodove.

Današnji se »gladijatori« bore tko će bolje gladiti pretpostavljene. Stanite na svoje noge da vidimo koliki ste!?

Od svih je zidova ipak najtvrđi zid glupih glava.

Hrvatska je dosad imala više »naivaca« u politici nego naivaca u slikarstvu.

Ljepota se odmah vidi, a glupost ne. Stoga se mnogi zaljubljuju na prvi pogled.

Govori su nam jako dugi: utoliko duži jer ih treba čitati i između redaka.

JURE DODIG II

EPIGRAMI

TUR(C)IZAM

Harač brate
sprdačina —
spram kamatnih
geneksina!

ŽIVOT VJEČNI

Mnogi naši privremeno
žive u tuđini.
Mnogi naši privremeno
i u domovini!

STIPAN

ZAGREBULJE

TAJNE

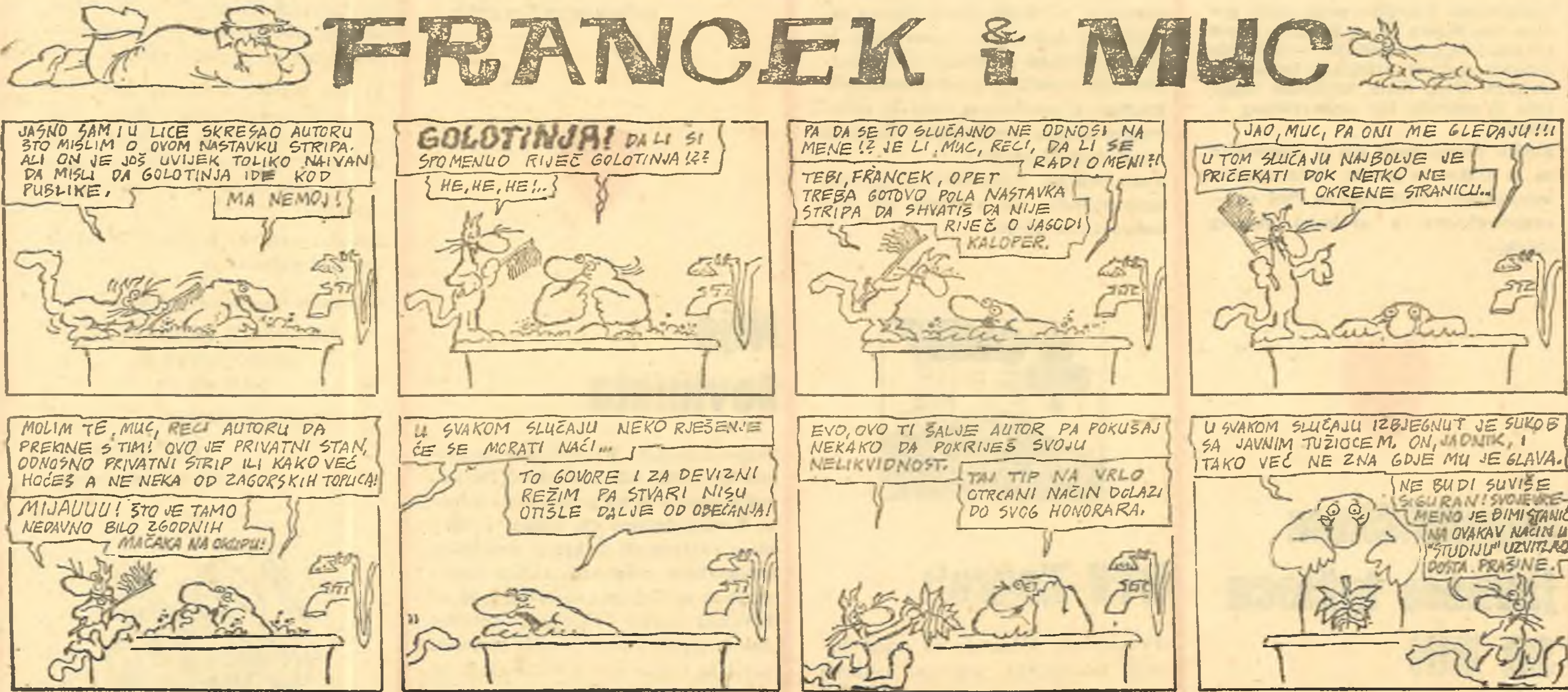
»A ostavke, gospodo, a ostavke?«
Naslov iz nekih starih novina

Dokazana je činjenica da ono što se zbiva u Zagrebu ne samo da prolazi kroz uši glavešina iz »Grada«, nego često do njih i ne dolazi. Zahvaljujući, naravno, dobro raspoređenoj Ljokijevoj obavještajnoj četi koja umjesto svakodnevnih razgnjevljenih krikova iz najširih slojeva Zagrepčana pušta pred »odgovorne drugove« ploču s melankoličnim melodijama na temu jeseni (»žuto lišće, umiranje, ljubav na Zrinjevcu, itd.«), i to uz pratnju sordiniranih violina. Zato dotični odgovorni drugovi stalno govore »da nemaju pojma o čemu se radi«. Ali pustimo sada to i pribilježimo neke sasvim konkretne stvari. Osim toga što je na uobičajenoj sjednici za novinstvo u gostionici »Kod dva goluba« (svake srijede u 12 sati) osnovano »Društvo za suzbijanje Ljokija i ljokijevske djelatnosti na širem području Zagreba« na čelu s predsjednikom Štefom, ima nekih znakova da Ljoki nešto mijenja taktiku i znatno širi svoj manevarski prostor. Što se tiče novoosnovanog Društva, njemu je cilj da suzbija, otkriva i onemogućava pojavu i širenje zaraze ljokizma ne samo među komunalcima nego i među uglednijom klijentelom zagrebačkom. Osim profilaktičnih bit će još i nekih drugih mjera uperenih protiv ljokističkih simptoma u raznim društvenim sredinama. Nego, bi li mi, odnosno bi li nam (mislim na Društvo kojemu sam i ja članom) itko mogao u Zagrebu odgovoriti najprije na dva pitanja, koja su u uskoj vezi s naslovom članka? Prvo, č i j a je ona veoma lijepo uređena prodavaonica dječje odjeće i dječjih igračaka u Draškovićevoj ulici, a nosi naslov »Zeko«? Mislim, tko je vlasnik te trgovačke radnje? Koliko ja znam, dužnost je svake javne prostorije, odnosno lokala, da uz naslov, odnosno ime radnje, jasno istakne i naziv vlasnika, bez obzira na to bilo to privatno ili »društveno« lice. Je li pitanje jasno? Jest? Dobro, onda idemo dalje. Drugo se pitanje upućuje a n o n i m n o m investitoru gradnje na uglu Bukovačke ceste i Barutanskog brijega, a glasi: tko ste vi? Predstavite se javnosti ovoga grada na čijem području nešto gradite. Odnosno, veoma skraćeno i pojednostavljeno: t k o gradi i š t o se gradi? Izvođač građevinskih radova poznat je: to je zagrebačka filijala jednog tuzlanskog poduzeća. Međutim, također je poznato da sve radnje i svi građevinski radovi moraju biti opremljeni najpreciznijim podacima o nazivu objekta, vlasniku, odnosno investitoru i izvođaču građevinskih i ostalih radova. Also, prosim fino, još jenput: t k o gradi na uglu Bukovačke ceste i Barutanskog brijega i š t o se gradi? Jasno? Dobro. Ukoliko ne dobijemo odgovor, tj. ukoliko se ne istaknu podaci koji se ovim putem traže, Društvo će zahtijevati da se dva Ljokijeva pomoćnika, zadužena za te stvari, jedan u općini Maksimir, a drugi u općini Medveščak, prisile na javne ostavke, jer obojica takve stvari već odavno rade. I to ne samo iz materijalnih nego također i iz »idejnih« razloga. Spojili su »ugodno« s »korisnim«. Čisti primjer ljokizirane poslovice: Go West Young Man! Jer grad Zagreb je postao trkalište i El Dorado za sve moguće sumnjive poslove s raznih strana naše šire domovine. Osim toga što je zmazan, ruševan i neosvijetljen, još je postao i predmetom licitacija i nadlicitacija anonimnih parajlija koji su do jučer još mislili da pravi čovjek govori iz televizora. Zagreb je postao bludnica koja se prodaje za veoma jeftine pare i pipa masnim prstima zadriglih konjskih trgovaca sa svih strana. Anonimna i bahata nezajažljivost dojučerašnjih nepismenjakovića koji danas kupuju avione i brodove kao kruške — prevršila je svaku mjeru. Dokle će se to tolerirati? A uspinjača stoji, kavana »Matoš« još nije ni započeta, nelikvidnost, nestašica vode i struje, poskupljenje stanova i druge lijepe stvari. ZATO: PAZITE DRUGOVI U »GRADU«. DOĆI ĆE TRENUTAK KADA GRAĐANI ZAGREBA NEĆE VIŠE HTJETI PLAĆATI VAŠE »NESTAŠLUKE«; PLATITE IH VI SAMI!

PS. Kada će biti dovršeno obnavljanje hotela i kavane »Dubrovnik«?

Vladimir Vuković

CRTA I PIŠE ZLATKO GRGIĆ

PITANJA

Drugu Marku Bulcu, članu Predsjedništva SFRJ

U sredstvima javnog obavještavanja nema kraja citiranju Vaših izjava (danih u vrijeme dok ste još bili član SIV-a) kako nije tajna da svaki postotak privrednog rasta zahtijeva za 2—3 postotka veći uvoz. Pitamo: pri kojoj je strukturi privrede riječ o takvom odnosu i na koje se razdoblje ova vaša tvrdnja odnosi? Kao drugo, navode se Vaše riječi o potrebi zabrane uvoza, s time da posebno spominjete kozmetiku i igračke. Kako nema pouzdanih podataka o tome kolika se sredstva troše za uvoz kozmetike i igračaka, pitamo: o kolikim se iznosima deviza radi i što bi se totalnom zabranom uvoza tih artikala postiglo u smanjenju našeg vanjskotrgovačkog deficita?

Drugu Josipu Kolaru, predsjedniku Skupštine grada Zagreba

Svojedobno, otprilike prije dvije godine, na Sigetu je — između novih garaža i »Super-Andrije« — otpočela gradnja jednog armirano-betonskog objekta. Ovih dana, međutim, započelo je rušenje tog nedovršenog objekta.

Željeli bismo znati tko je odgovoran za to i tko će platiti štetu nastalu izgradnjom i rušenjem — čini se — »nepotrebnog« a svakako skupog objekta?

Republičkom javnom tužiocu SR BiH

Vrhovni sud SR Hrvatske donio je 25. kolovoza 1971. rješenje kojim preinačava ranije rješenje Okružnog suda iz Splita od 12. kolovoza 1971., skida zabranu raspačavanja brošure »Široki brijeg« u izdanju Franjevačkog samostana na Širokom Brijegu, tiskane u tiskari »Biokovo« u Metkoviću i nalaže da se oduzeti primjerci te brošure vrate izdavaču, odnosno onomu od koga su oduzeti. To rješenje, doneseno u drugom stupnju, pravomoćno je. Iz »Oslobođenja« od 14. rujna 1971. saznali smo da je Republičko javno tužilaštvo SR BiH iz Sarajevo donijelo 13. rujna 1971. rješenje »kojim se na teritoriji ove Republike zabranjuje rasturanje pomenute publikacije. Rješenje je na snazi do konačne odluke Saveznog javnog tužilaštva, odnosno Vrhovnog suda Jugoslavije.«

Kako se u obrazloženju tog rješenja ne citira ni zakon niti članak zakona na kojem je rješenje utemeljeno, mnogi naši čitatelji tražili su da Vas zamolimo za odgovor na pitanje: na kojem članku Zakona o štampi i drugim oblicima informacija, ili možda nekog drugog zakona, temeljite rješenje o zabrani raspačavanja brošure »Široki Brijeg« u BiH?

Općini Vukovar

8. svibnja ove godine održana je u Šarengradu kod Iloka rasprava o ustavnim amandmanima. Na tom skupu govorio je Stevo Gledić, penzionirani pravnik kojeg je na taj skup poslala vukovarska Općina. Prema informacijama koje smo primili on je na tom skupu rekao: »Ja kao pravnik pokušat ću vam objasniti ove političke promjene. Sada se teži da republike budu suverene. Međutim smatram da bi republike trebale svoju suverenost prenijeti na federaciju. Vi, ja i svaki pojedinac je suveren no ja sam se kao i vi odrekao svog suvereniteta kao građanin u korist države. Država sa svojim pravnim normama štiti moj suverenitet. Ne može biti suverena republika i federacija. Suverenitet bi trebao pripasti federaciji kao zajednici svih republika i autonomnih pokrajina. U protivnom kada bi suverenitet pripao republikama onda bi imali konfederaciju.«

Tako općina Vukovar šalje jednog umirovljenika da u njeno ime širi umirovljene ideje!

RTV-Zagreb

TV-dnevnik jedna je od najgledanijih televizijskih emisija. Svakoga dana vide je (i čuju) milijuni Hrvata.

Ipak, još uvijek nas vaši spikeri pozdravljaju s »dobro veče«, još uvijek poneki reporter s nekoga zbora izvješćuje o »učesnicima«, a da ne govorimo o rečeničnim konstrukcijama »doći će da posjeti ...«, »otišao da obiđe«, »neophodno je da se provede« i tako dalje.

Pitamo:

Imate li lektora?

Neka more svak živ biti

Prošlo je pet miseci otkako su zagrebačko »Voće export-import« i splitska »Dalma« pripродali naše višnje i trišnje — a mi seljaci ne dobismo ni dinara! Nitko nam ne veli ni riči isprike ili objašnjenja, pa o uzrocima toga »kreditiranja države« od težaki Dalmatinske zagore, kružu samo glasine. Banka, vele, nema novaca. A gdi je onih 400 milijuna dolara od turizma? Kao da mi nismo uz more, te nam mogu zamličiti oči. S nemara vlasti iz rata smo dosad posikli smokvu, maslinu i lozu. U našemu je kraju, u sridnjim Poljicima, glasovita trišnja »volujsko oko«, koja se vazda izvozila u svit, i na europskomu je tržištu prva po vrimenu i kakvoći. Otkupna je cina snižena mimo našu volju, jerbo se i čini sve mimo nas, te nam sad obećaju 2 dinara po kilu. Ali ONDAŠNJA dva dinarića, nakon poskupljenja šećera, kruha i inoga, ne vride više toliko, a ne nadamo se da bi mogli dobiti kakove »zatezne kamate«.

I siromah siromahu vraća dug, pa ne znamo zašto ga nama bogati ustežu. Trišnje su nam zadnje ufanje da se uzmogne živit od polja, jer zahvalivši njima malo tko od nas radi u tuđini. Posičemo li i njih, kamo ćemo otići? Možemo se jedino tišiti mudrim ričima našega poštovanog Statuta: »Totu se ima niki razgled od dila učiniti, neka more svak živ biti.«

Žitelji Tugara
dalmatinska Hrvatska

Nije šovinista

Potpredsjednik Republičke konferencije SSRN BiH Muhamed Berberović izjavio je na proširenoj sjednici Predsjedništva 20. rujna: »Pojedinci ekstremisti iz kruga hrvatskih nacionalista, reagiranje radnih ljudi i građana ocjenjuju kao atakiranje na hrvatski narod i njegove slobode, dok se srpski i muslimanski šovinisti javljaju i dižu glavu smatrajući da su sva zla na drugoj strani. U agresivnosti hrvatskog nacionalizma srpski i muslimanski nacionalizam vidi svoju šansu da učini novi prodor pod firmom obrane od druge vrste nacionalizma.«

Po toj »logici« ispada da je hrvatski nacionalizam u BiH jedini uzrok što se javlja srpski i muslimanski nacionalizam!, da u BiH ne bi bilo nikakvih pojava šovinizma kad bi nestalo »agresivnoti hrvatskog nacionalizma«! Ali, naravno, Muhamed Berberović se nije dao izazvati: on nije šovinista!

Na znanje i ravnanje

Bez ikakvih preinaka, doslovno prenosimo službeni dopis distributivne službe sarajevskog »Oslobođenja« njihovoj prodavaonici u Vitini:

Novinsko Preduzeće
»Oslobođenje«
SARAJEVO
Poslovnica MOSTAR
Prodavnica »OSLOBOĐENJA«
VITINA

Mostar, 11-IX-1971. god.

Primili smo Vaše pismo u kojem tražite da Vam pošaljemo 2000 kom. koverata bjeli, momentalno ih nemamo, ali su iste na putu i po primitku iste će mo Vam odmah dostaviti poštom.

Ujeno nas pitate zašto smo Vam obustavili list »Hrvatski tjednik« to smo učinili za sve naše prodavnice koje pripadaju našoj poslovnici. Razlog što smo obustavili je taj što se ovaj list često pljeni od strane Državnih organa, zbog pojedinih članaka koji su suprotno pisani našoj državoj politici i savez komunista.

Ovakav list nema mjesta u našim prodavnicama, te i Vam skrećemo pažnju da se Vi nebi prevarili da isti poručite da ga privatno prodajete putem kioska, jer bi u protivnom poduzeli disciplinske mjere.

Čim ovaj list bude pisao onako stanje kakvo jest bez ikakovih iskrivljavanja nacionalnih ili državnih, mi smo spremni isti poručiti da se prodaje preko naših prodavnica.

Vi kao ličnost nesmijete ništa privatno prodavati putem kioska, sem onog što smo Vam mi poručili ili trebovali Vi sami one listove koje ste do sada dobivali, da povisite ili smanjite.

Također nam javite dali Vam još šta treba od galanterije.

Drugarski Vas pozdravljamo.

NOVINSKO PREDUZEĆE
»OSLOBOĐENJE«
SARAJEVO

Poslovnica Mostar

Šef poslovnice:
(Škondo Ibrahim)

Široku vanjskopolitičku orijentaciju inaugurira osnivač Stranke prava, Eugen Kvaternik: on je vodi, neumorno i ustrajno, boraveći u inozemstvu 1858.–1860. i 1863.–1867. Po dugotrajnosti, određenim rezultatima i iskustvima koja su slijedila iz toga rada, Stranka prava predstavlja novost u Hrvatskoj. Stranka će u šezdesetim godinama uznemirivati nacionalnu svijest Hrvata, brojeći sistematski sve inozemne neprijatelje Austrije, ne trudeći se previše da prikrije svoje zlurado veleizdajničko lice. To je onaj vanjskopolitički smjer koji će potaći moralni preporod naroda, a u osamdesetim godinama donijeti zlatne plodove, dižući narodne mase na noge, po prvi put u historiji moderne Hrvatske.

POUKA GODINE 1848.: BEČ SE NIJE MOGAO SPASITI SAM

Sredinom XIX. st. Hrvatska ima općeprihvaćeni književni jezik, izboren u ilirskom pokretu, i staru državnu tradiciju. Hrvatska ima za sobom i obračun bana Jelačića s Mađarima; razmatrajući položaj Hrvatske prema Ugarskoj i unutar Austrije, Hrvati su o godini 1848. sudili i kao o odlučujućoj borbi kad su, kao saveznici Beča, otisnuli Mađare od granica hrvatske države. Hrvatska tako u šezdesete godine XIX. stoljeća ulazi s ostvarenom kulturnom revolucijom pod tuđim, ilirskim imenom i s ratnom slavom — stečenom pod tuđom zastavom. No od 1832. do 1848/49. nastala su djela i pale žrtve koje su potresle narodnim bićem, postale neuništivima: na njima će se konstituirati moderna Hrvatska.
Ilirski je pokret računao na kulturni preporod daleko izvan područja hrvatskog naroda, a ta je politika god. 1848. računala na teritorijalno proširenje — zajednicu sa slovenskim zemljama i s Vojvodinom. No, nakon revolucije Slovenija ostade austrijska nasljedna zemlja, a ujedinjenje ugarskih Srba (Vojvodina) i Hrvatske nije provedeno, štoviše: i Srijem je ušao u administrativnu jedinicu Vojvodinu, koja je bila izuzeta iz uprave i Ugarske i Hrvatskoga bana.
Pod Bachovim apsolutizmom, koji su i Hrvati i Mađari snosili jednako teško, ban u Hrvatskoj nije ni mogao obraniti hrvatski jezik od prodora i nametanja njemačkog jezika: mogao je postići tek ono što je Beč htio dati. Bilo je jasno: bečka vlada bila je čak voljna podupirati kulturno »ilirstvo«, ali njegov političko-teritorijalni program ne samo da nije bila sklona podržati, nego baš suprotno tome — otežati. Političko se iskustvo nakon 1848. sažimalo u rezultatu: antimađarska politika donijela je Hrvatskoj god. 1848. Međimurje i Rijeku (tj. njen vlastiti posjed), a »ilirska« politika — gubitak teritorija u Srijemu.
Dugo će se još u Hrvatskoj iskazivati mišljenje da su Hrvati 1848. god. spasili Austriju; ako se time i konstatirala »lojalnost« Hrvata, to je uključivalo i drugu misao: Beč je valjalo spašavati, ili točnije: on nije bio tada u stanju da se 1848. spasi sam. Sudbina Monarhije bila je tada i u rukama Rusije, a mogla je i opet jednom biti!
Pouka o bespomoćnosti Monarhije budila je tako nadu: ona se i obnovila kad se god. 1853. Rusija zaratila s Turskom, a Austrija zauzela prema Rusiji prijeteći stav.
Među suvremenicima koji su se od ruskih pobjeda nadali bar slabljenju Austrije bio je i Eugen Kvaternik. On, službenik Banskog vijeća pod Jelačićem, organizator oružanog otpora protiv Mađara god. 1848. u požeškom kraju, član izaslanstva koje je u Beč nosilo Zahtjeve naroda, bio je tada u središtu političkog zbivanja. Nakon toga, kao i drugi suvremenici, svoje je iskustvo i nezadovoljstvo iskazivao i simpatijama prema Rusiji. Ogorčen stanjem u Hrvatskoj, Kvaternik je demonstrativno napušta potkraj godine 1857.

KVATERNIK I PRAVOSLAVLJE

Gledajući tada međunarodne odnose, kad su, posebno Rusija i Francuska, složno radile (ujedinjavanje Rumunjske, Crna Gora), put u Rusiju otvarao je mogućnosti s kakvima se ranije nije moglo računati: politički rad i agitaciju za Hrvatsku u inozemstvu; radilo se o novome »stilu« političkog rada u Hrvatskoj, nakon što su pokušaji unutar Austrije ostali gotovo bez rezultata.
Eugen Kvaternik u toj akciji nimalo ne smeta činjenica što su hrvatske zemlje rascjepkane i neujedinjene (Dalmacija i Istra izravno pod Austrijom, Krajina ima vojnu upravu, Bosna i Hercegovina s njihovim hrvatskim stanovništvom još su pod Turskom). Pouke ilirskog pokreta, godina 1848., a bez sumnje i poznavanje hrvatske povijesti, olakšavali su Kvaterniku istup u inozemstvu: ne u ime ujedinjene Banske Hrvatske, već u ime čitave Kraljevine Hrvatske (totius Regni Croatie), koja se proteže od Drave do mora, a po historiji i državnom pravu računa i na hrvatski posjed u Bosni. Narodni preporod, godina 1848. te opće negodovanje protiv Bachova apsolutizma osnova su s koje će Kvaternik agitirati u Rusiji i drugdje: ako god pomogne okupljanju i ujedinjenju Hrvatske, naći će u toj zemlji što leži na Jadranskom moru — dragocjenog saveznika. U stanovitoj mjeri Kvaternikovi su argumenti u Rusiji i prihvaćeni.

On ne uspijeva, doduše, ući u rusku diplomatsku ili konzularnu službu, ali dobiva rusko državljanstvo, radi kao trgovački agent — u Budimpešti. Ta služba nije trajala ni dvije godine (kako je ugovorio), no veze s ruskim diplomatima nije prekidao ni god. 1859. ni 1860. dok boravi u Italiji i Francuskoj. U jesen godine 1860., u promijenjenim okolnostima, ponovno traži službu ruskog konzula, intimno potpuno svjestan da ni u Italiji, ni u Francuskoj, ni u Austriji do toga časa njegovi »hrvatski« politički argumenti nisu postigli takav efekt kao u Rusiji.
Kako sam kaže, borba za afirmaciju hrvatskog pitanja u Rusiji nije bila jednostavna ni laka. Kvaternik je mogao obratiti onim patriotima koji su, općenito, računali na slavenske narode u Austriji i Turskoj kao prirodne saveznike, imajući u vidu i nepopularnost ruske uloge kao »žandara Evrope«. No, Kvaternik je zapazio da se ruska politička publicistika ne snalazi kako treba među narodima Austrije i Turske: radije računa s pravoslavnim elementom, te je sklona da katolički, tj. prvenstveno hrvatski element, zanemari u korist pravoslavnoga. I to zaokret. Čest prigovor Kvaterniku na njegove zahtjeve o političkoj službi bio je: tomu je zapreka njegov katolicizam. Kvaternik je odbio »civilnu« službu u Rusiji kad su, kako on htje, pravoslavni fanatici postigli prekidanje njegove službe u Budimpešti. No, razlog nije bio samo u protestu zbog akcije »pravoslavnih fanatika« nego, sigurno, i u činjenici što se od početka god. 1859. stao naziruti oružani napad na Austriju: na evropskoj se sceni, a s njom Kvaternik prvenstveno računa, ukazuje neposredna mogućnost za politički rad protiv Austrije, a za Hrvatsku. Sudovi da je uvjereni katolik i mistik Kvaternik »napustio« Rusiju zbog pravoslavlja nisu, dakle, na mjestu, jer Kvaternik nije mario za pravoslavlje ni kad je odlazio u Rusiju, niti kad se tu primio povjerljive službe; nije mario za pravoslavlje ni kad se »vratio« Rusiji, god. 1860.
Kasnije će se Kvaternik na slaveno-rusko-srpsku temu, kao hrvatski politički program za rezervu, češće vraćati; zatim će slijediti razdoblje oštrog pobijanja te orijentacije, da bi neposredno pred Rakovicu kod pravaša ponovno izbile proruske note.

KVATERNIKOVA PROKLAMACIJA GRANIČARIMA: AFIRMACIJA HRVATSKOG IMENA NA ZAPADU

Rat protiv Austrije najavljivan je već od samoga početka godine 1859.; Kvaternik je stoga već i prije njegova početka (26. IV) našao u Torinu izvor Cavourova Piemonta-Sardinije), želeći borbi talijanskog naroda za ujedinjenje i oslobođenje od Austrije (pokrajine Lombardija i Venecija) pridonijeti svoj dio u ime oslobođenja Hrvatske. U tom nastojanju (god. 1859. i pogotovu do 1860.) Kvaternik nailazi na razumijevanje i na spremne pomagače. Još u Budimpešti pripremu političko-historijski spis o prošlosti i položaju Hrvatske, a znameniti talijansko-hrvatski književnik Nikola Tommaseo najavljuje njegovu knjigu agitirajući za slobodu Hrvatske, ističući da se nada da će Hrvati »... kad stigne čas ustanka, naći kod vlada i naroda slijedne Evrope bratsko povjerenje i podršku«.
Ova agitacija bila je uzvrat za uslugu koju je Kvaternik učinio neprijateljima Austrije — Sardiniji i Francuskoj: jer je Kvaternik u toku rata sa znanjem Cavoura, sardinskog prvog ministra, i cara Napoleona III., izradio buntovnu proklamaciju graničarima koja je i stigla u austrijske tvrđave. Kvaternik nakon dvotjednog boravka u Torinu odlazi u Pariz, s Cavourovom preporukom — osnova je bila spomenuta proklamacija graničarima, koju je za talijansku vladu s hrvatskog preveo upravo Tommaseo.
Proklamacija je bila važna osnova za afirmaciju i rehabilitaciju hrvatskog imena u zapadnoj Evropi: ono je bilo posebno omraženo u Italiji, zbog udjela hrvatske vojske u ratovima Austrije u toj zemlji.
No, njegov je rad za Hrvatsku bio vezan tada i s radom mađarske emigracije. Čini se da u tim danima diplomacija Sardinije i Francuske respektira integritet zemalja ugarske krune (u Ugarsku su, osim Mađara, spadali Slovaci, Rusini,

LJUDEVIT KOSSUTH – mađarski državnik; prije godine 1843. izjavljuje da Hrvatska ne može naći na zemljopisnoj karti. U emigraciji je sklon zajedničkoj hrvatsko-mađarskoj akciji protiv Austrije, ali uz uvjet da se, de facto održi ekonomski integritet »Krune Sv. Stjepana«

1871.–1971. – O STOTOJ OBLJETNICI RAKOVAČKE BUNE

EUGEN KVATERNIK U BORBI ZA SLOBODNU HRVATSKU

U VRIJEME PRVOGA PROGONSTVA

Kao što smo najavili u prošlom broju, počinjemo objavljivati feljton o Eugenu Kvaterniku, u spomen stote obljetnice Rakovičke bune; u više nastavaka bit će predočeni oni važni trenuci u Kvaternikovu životu i oni bitni problemi s kojima se, tijekom svoje petnaestogodišnje, neprestane borbe, susretao u domovini i u vrijeme progonstvava – od Petrograda do Pariza, u Italiji i Švicarskoj, nastojeći oživotvoriti ona načela koja nisu samo bila temeljem Stranke prava nego su i presudno utjecala na suvremeno konstituiranje hrvatskoga naroda, pod njegovim vlastitim imenom. A ta su načela bila: hrvatski je narod u svojoj domovini jedini suveren, kao i drugi narodi Europe, po načelima proglašenima još u francuskoj revoluciji, ima pravo na pun i samostalan politički, kulturni i gospodarski razvitak, na neovisnost i slobodu. U ono doba prvi diplomat Hrvatske, a u domovini – uz dr. Antu Starčevića – i prvak Stranke prava, ne uspijevši u političko-diplomatskoj borbi, odlučio se na bunu, potvrdivši odlučnost da za slobodu domovine dade i svoj život. Ta temeljna načela Kvaternik nije nikad dopuštao staviti u pitanje; moguć je politički savez bilo s kim, ali samo uz jamstvo pune suverenosti i slobode. U povijesnom feljtonu kojemu je autor sveučilišni profesor, POVJESNIČAR DR. LJERKA KUNTIĆ, posebna se pozornost obraća upravo slijedu Kvaternikove diplomatske i političke borbe, u inozemstvu i u domovini, iznošenju njegovih stajališta koja su do sada, uglavnom, široj javnosti bila malo poznata u izvornom obliku.

Rumunji, Srbi i Sasi, a kao »pridružena« — Kraljevina Hrvatska sa Slavonijom, koja je imala posebnu upravu pod banom).

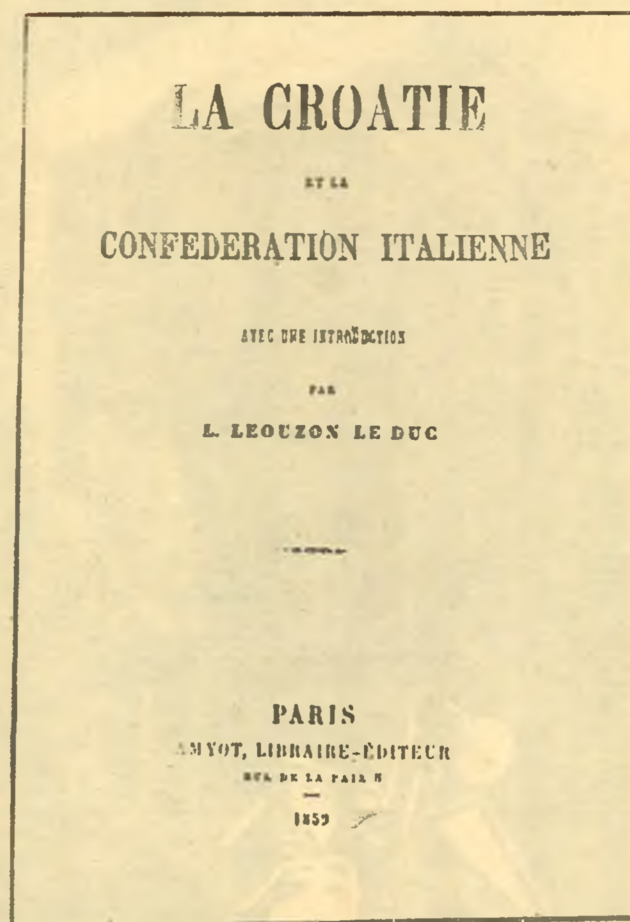
KNJIGA »LA CROATIE...«: DRŽAVNI ODNOSI S AUSTRIJOM I MAĐARSKOM U SVJETLU HRVATSKE POVIJESTI

Treći važan čin Kvaternikov na Zapadu god. 1859. bila je njegova knjiga: *»La Croatie et la Confédération italienne«*, koju, on nije potpisao, a tiskao ju je s nakanom da **»sprijatelji hrvatski narod s cijelim obrazovanim svijetom, upoznav ga s pravom i nekojima za cijelo čovječanstvo zaslužnim historičkim crtama minulosti njegove.** — Smjelo mogu utvrditi, da je to bio prvi pokus, javno zasvjedočiti na temelju ovih njegovih svetinja — prava i historije — suvereni naroda našega položaj spram svih habsburških posjeda, kao i ostalih naroda Evrope.«
Na prvome mjestu Kvaternik u knjizi iznosi ratnu historiju Hrvata, od doseljenja, borbî s Avarima i Francima, preko provale Mongola do turskog razdoblja. Pokazuje da su Hrvati branili i obranili tlo na kojem žive, a svojim junaštvom i žilavim otporom predstavljali živi obrambeni zid i za Evropu.
U drugom dijelu knjige Kvaternik tumači ugovornu bazu odnosa između Austrije i Hrvatske, ističući da je Austrija spram Hrvatske kršila međunarodno pravo, posebno kad je — bez sudjelovanja Hrvatske — sklopila mirovne ugovore s Turskom te joj prepustila hrvatske zemlje.
U prilikama kad je trebalo računati na političku suradnju s mađarskom emigracijom koju je vodio Ljudevit Kossuth, »La Croatie« je toj suradnji trebala dati osnovu. To Kvaternik i čini: nasuprot stanovitim mađarskim publicistima dokazuje da Hrvatska nikad nije bila osvojena, da je ugovor s Kolomanom bio temelj hrvatsko-mađarskih odnosa, jer ga potvrđuju »svi odjeci historije«, posebice izbor anžujske kuće u Hrvatskoj, pa i izbor samog Ferdinanda I. Habsburškog, kojeg Hrvati biraju za svoga kralja tada (1527.) kad je već bio ugarski kralj (1526.). Taj status hrvatske države u sklopu Ugarske, pa zatim u sklopu Austrije, potvrđen je i hrvatskom Pragmatičnom sankcijom, koja i opet ima karakter bilateralnog međunarodnog ugovora, a takav ugovor bečki dvor nije sklapao ni razmatrao ni s Rumunjima, ni sa Slovacima, ni sa Srbima u Ugarskoj, jer je te narode zastupao i vanjskim odnosima mađarski narod, dok je Hrvatska sebe zastupala sama.
U želji da istakne susjedstvo i srodnost Hrvata i Slovenaca, on ih naziva »Noričkim Hrvatima«, braćom Hrvata po »rasi«: zato Slovenci ne smiju opstati u sferi utjecaja tuđeg, njemačkog naroda. Vidi se da je Kvaternik sebi uzeo pravo da pred Evropom diplomatski zastupa i Slovence. Pragmatičkom sankcijom dokazuje i obvezu habsburške kuće da vrati Hrvatskoj zemlje koje su pale pod Tursku, a za koje se i hrvatska vojska stoljećima borila, što je, uostalom, bio istinski temelj i samog izbora kuće Habsburg. Budući da je Austrija propustila vratiti hrvatski posjed, kaže Kvaternik, prekršila je bilaterarni ugovor s Hrvatima, pa su oni tako stekli pravo birati između vladara kojega hoće.
S obzirom na Mađare, Kvaternik izlaže da je mađarski pritisak na hrvatska državna prava kažnjen u bici kod Schwechata (Jelačićeva pobjeda nad Mađarima god 1848.); time su raščišćeni računi, pa Mađari i Hrvati svoje odnose mogu i trebaju zasnovati na »vezama prijateljstva«, kako je to rekao čak i Hrvatski sabor god. 1848., a što nije drugo do **politički savez.**

Kvaternik zaključuje: Hrvatska god. 1859. uopće nema zakonitog vladara, jer je Franjo Josip došao na hrvatsko prijestolje na nezakonit način, a potom je, kao austrijski car, kršio u Hrvatskoj ustaljenu ustavnu praksu. To Kvaternik potkrepljuje prikazom nevoljâ koje su pritisle Hrvatsku: zapostavljanje hrvatskog jezika u javnosti i nametanje njemačkog, vladavina činovnika tuđinaca, preteški porezi...

MAĐARSKA EMIGRACIJA: NI KORAKA DALJE OD FEDERACIJE!

Valja zaključiti: veleizdajnička misao o ustanku, koji jedini može pomoći Hrvatskoj, skladno je god. 1859. odjekivala u napisima hrvatsko-francusko-talijanskih pera. Ako se uzme da je Kvaternik početkom god. 1858. bio započeo svoj pohod na javno mišljenje Evrope, mora se reći da je do ljeta god. 1859. postigao već veoma mnogo.
Kako sam Kvaternik kaže, on je bunio u Italiji graničare i spremao ustanak u Hrvatskoj u sporazumu s mađarskom emigracijom, koja je i te kako računala na suradnju s Hrvatima, ali **uz određene uvjete.** Iza tih uvjeta, odnosno programa, stajao je poglavito sam Lj. Kossuth. Njegov politički program za organizaciju slobodne Ugarske (tiskan 1851. i 1859. god.) Kvaternik je — nakon rata god. 1859. — pobijao u Italiji i Francuskoj posve decidirano, ocjenjujući ga, posebno s obzirom na Hrvatsku, kao nepravedan i velikomađarski. Imao je stoga i suviše prilike boriti se protiv mađarske političke propagande.
Iz niza Kossuthovih kombinacija bilo je jasno da on Hrvatskoj ne priznaje državnost, ukoliko se, naravno, nju ne želi vidjeti tek u fiksiranom *teritoriju* Hrvatske. On ne govori eksplicitno o državnosti; dapače, raniji odnos Ugarske i Hrvatske označavao je kao »bratski odnos«, a to u političkom jeziku može značiti svašta, svoj plan federacije s Hrvatskom Kossuth je prikazivao kao ustupak Hrvatima. **Pri tome je njegova briga za ekonomsku cjelovitost ugarske države očita.** Jednako je značajno ono što je govorio o moru: Dalmacija bi — kaže se najprije — mogla biti, ali i ne mora biti hrvatska, a onda se *de facto* zahtijeva zajednička ratna i trgovačka mornarica, te pomorske carine i prometnice prema moru. Nije teško dokučiti da bi posjed jadranske obale bio najvredniji posjed čitave Ugarske. Kvaternik je u *»La Croatie«* jasno rekao da između Ugarske i Hrvatske, nakon god. 1848., može postojati samo politički savez, a pomorske aspiracije Mađara nastojao je suzbiti upozorenjem za koliko su milja Mađari udaljeni od mora.
Neposredno uoči sklapanja primirja u ratu 1859. Kvaternik u Parizu vodi razgovore o ustanku u Hrvatskoj, a to je bio glavni sadržaj njegovoga rada i onda kad se u studenome 1859. opet našao u Italiji. Nastojao je da njegove proglase **»Glasovi«**, a i **»La Croatie«** Talijani dostave u Hrvatsku. U tome mu je u Firenzi pomagao N. Tommaseo, s kojim je vodio razgovore o organizaciji slobodne Hrvatske, pa i o njenom novom vladaru.
»Glas prvi«: »Svemu hrabromu hrvatskomu narodu«, kao prva poruka u nizu od **»Sedam riječi s križa muka naših«**, kako je to Kvaternik zamislio — sačuvan je. To je čitava poslanica, a glavne su joj misli: u borbi svjetova koja predstoji Hrvati se moraju dići na oružje, s ciljem: **»Osloboditi narod ispod gnjusnog švapskog jarma pod koji ga nevjera i krivorota, neharnost i beščetje sagnu. Svrha naša jest: osloboditi se ispod kopita turskog; štititi svojinu našu gdjegod živimo.«**

LA CROATIE
ET LA
CONFÉDÉRATION ITALIENNE
AVEC UNE INTRODUCTION
PAR
L. LEOUZON LE DUC
PARIS
AMYOT, LIBRAIRE-ÉDITEUR
RUE DE LA PAIX, 8
1859

Ovom je knjigom Kvaternik nastojao europsko javno mnijenje upoznati s poviješću i državno-pravnim položajem Hrvatske, težeći je osloboditi austro-mađarskog jarma

No prije ustanka narod mora upoznati — smatra Kvaternik — politička načela Evrope, svoje susjede i samog sebe. Evropa je u siječnju 1859., na usta Napoleona III., proglasila dva osnovna načela: **suverenitet naroda i negospodovanje naroda nad narodom.** Zato i Kvaternik za Hrvate zahtijeva: **»Da se pravo narodnog veličanstva (tj. suvereniteta) i nama priznade; da se nastojanje naše, oslobodit se svakog tuđeg gospodovanja, i glede nas po javnom mijenju uvaži i cijeni.«** I nadalje, vrlo precizno: **»Odlučio bo jest narod hrvatski: sastaviti rastepena uda svoja; učiniti jednu dušu i jedno tijelo. Da ono, što se drugim narodima u krijepost pripisuje, njemu se u grijeh ne uračuna.«**
Knjiga **»La Croatie«**, kaže on dalje u proglasu, tiskana u Parizu, dokazivala je vezu između pitanja talijanske i hrvatske slobode, pa ju je Austrija zabranila ne samo u Hrvatkoj nego i u cijeloj carevini. A zabranila je knjigu zato što je tiskana u glavnome gradu Francuske, one Francuske čiji je car Napoleon I. izrekao riječi hvale Hrvatima: »Mes braves Croates«.
I nadalje, budući da je Austrija ugovore s Hrvatskom pogazila, Evropa treba odlučiti hoće li diplomatskim putem prisiliti Austriju da odstupi od onoga čega se sama odrekla, ili će o tome odlučiti hrvatski mač. A i treba da odluči mač, kao što je mač odlučivao i prije u historiji Hrvata. Ako evropski kongres ne riješi hrvatsko pitanje, riješit će ga oružje kojim hrvatski narod i raspolaže. Narod se treba dignuti kad stigne sedma poruka, sedmi glas. Dotle valja pripremati oružje, plan ratnih operacija. U proglasu ističe: **»Vojvode i časnici hrvatski! Narišite u duhu i umu vašem po koji nacrt buduće borbe narodnog oslobođenja; golema brda, golemi naš narod, neka bude temelj osnovama vašim.«** Proglas je datiran: »Mjeseca prosinca, na dan sv. Nikole 1859.«
Iz proglasa se također jasno vidi Kvaternikova negativna ocjena mađarskog stava prema hrvatskome pitanju, a mađarsku je emigraciju tada podržavao čitav niz evropskih novina. Kvaternik je pokušao suzbiti mađarske pretenzije na hrvatski teritorij i u francuskom tisku: inače liberalni list **»Opinion nationale«** odbio je tiskati Kvaternikov protest zbog tvrdnji tog lista »da Hrvati žele uniju s Mađarima i dapače mađarski jezik u škole i u javnosti.« Štoviše, **»La Patrie«** se ogradila od knjige **»La Croatie«** (i njenog anonimnog pisca), tumačeći historiju Hrvatske po svome i dijeleći Hrvatima »barbarske« epitete, s porukom: treba raditi složno s Mađarima i ne odvajati se, jer su Hrvati preslabi pa mogu posluživati kontrarevoluciji — kao 1848.

DVOSTRUKO LICE ZAPADA

U Italiji je hrvatsko pitanje stalno na dnevnom redu, gdje ga živo potiče Tommaseo. U siječnju 1860. izišla je njegova brošura s člankom **»Italiani, Maggiari, Slavi«**, a i hrvatsko-mađarsko približavanje počelo je upravo ovdje. **Stjepan Türr**, ugledni član mađarske emigracije, iznio je u »Dirittu«, listu Garibaldijevih prijatelja, u čemu su Mađari Hrvatima učinili krivo. Tada, uz posredovanje Tommasea, dolazi do kontakta između Türra i Kvaternika: Kvaternik se složio da je potrebno razgovarati. O osnovi za dogovor razmišljao je i Tommaseo u spomenutom članku, te predbacuje Mađarima da su se god. 1848. prekasno sjetili Italije. A tu zaboravljivost, kaže Tommaseo, **»nisu mogli popraviti oni Mađari, koje je Austrija prisilila da 1859. pruže protiv Talijana tako žestoke dokaze svoje junačke snage... Upozoravamo, da su 1859. duhovi bili tako uzbuđeni, da se Austrija više nije mogla pouzdati ni u jednog hrvatskog generala u talijanskome ratu, i da je ta vojska držana u pozadini da bi štitila odstupnicu;... Treba da se znade, da je nedavno izašla u Parizu knjiga, od hrvatskog pisca, tumača volje svojih sugrađana sviju slojeva, knjiga na francuskome jeziku, da diplomatskim i historijskim dokumentima dokaže prava svojeg naroda, prvobitno uređenje kraljevine i običaje i nedavne ugovore, što ih je Austrija pogazila, da dokaže, kako se Austrija po zakonu sama lišila svojih naslova, zbog vlastite krivnje.«**
Tommaseo je ponovio i informacije **»La Croatie«** o aktualnom stanju u Hrvatskoj, pa je zaključio ovako: **»Treba da se znade da taj narod, koji ne posjeduje sve koristi civilizacije, ali nema ni svih njezinih bolesti, razočaran i umoran kakav jest, može sutra ustati na oružje; i ako Francuska ili Italija podrže njegov pokret potrebnom novčanom pomoći kroz tri ili četiri mjeseca, Austrija je propala.«**
No, kad je Kvaternik odlazio u Pariz da se sastane s Telekyjem, jednim od vođa mađarske emigracije, Tommaseo je zahtijevao od njega, kad na pariškom dvoru bude agitirao za hrvatsku državu — **da u taj posao ne miješa »il regno di Dalmazia «— kraljevinu Dalmaciju!**
Tako je talijanski zapad počeo pokazivati svoje dvostruko lice, ispunjujući Kvaternika gorčinom. Obdaren lijepim riječima, pismima i dokazima nepravde, Kvaternik je preko Milana i Torina pošao u Pariz. Pošao je vidjeti ima li štogod od one novčane pomoći za ustanak u Hrvatskoj što ju je tako velikodušno obećavao, na papiru, Tommaseo. U Torinu je posjetio i Cavoura, dobio njegovu preporuku za sardinskoj poslanika u Parizu, C. Nigaru. Osim razgovora s Telekyjem, Kvaternik je imao na umu i kontakt s francuskom vladom.

A HRVATSKA? — »... MIRUJE I ŠUTI!«

Uz preporuku sardinskog poslanika Nigre Kvaternik je tražio i dobio audijenciju kod princa Napoleona. Kako u Parizu nije zatekao Telekyja, imao je to slobodnije ruke da dokazuje kako hrvatsko pitanje valja odvajati od mađarskog. Vijesti iz Hrvatske, gdje je vladala glad a Mađari sabirali priloge »za gladne u Hrvatskoj«, još su posebno obvezivale Kvaternika da upozorava na hrvatsko-mađarske opreke i spor. To prije i to više što je francuski tisak (potkraj god. 1859.) odbijao da mađarsko-hrvatske odnose razmatra s hrvatskog stajališta.
To je bio jedan od zadataka što ih je Kvaternik sebi postavio u tri audijencije kod princa Napoleona, 23. i 30. III. i 13. IV. 1860. Sadržaj Kvaternikovih razgovora u Palais-Royalu u Parizu poznat je za sada na temelju njegovih zapisa: suprotstavljao je interese Francuske i Rusije na Jadranu, tražeći političku pomoć za Hrvatsku. Zauzvrat je ponudio princu Napoleonu hrvatsku krunu. No princ Napoleon je opetovano spominjao potrebu sloge s Mađarima. U tome pitanju Kvaternik se izjasnio za prijateljski savez i ništa drugo, a Kossuth je inače i u srpnju god. 1860. ustrajao na svome programu o hrvatsko-ugarskoj federaciji uz poznate uvjete.
U tim danima Kvaternik je, koliko su mu to dopuštala slaba financijska sredstva, agitirao u tisku (Courrier du Dimanche, Perseveranza), ali ponekad uz cenzuru, koja ga je pogađala isto tako teško, kao i odbijanje francuske pomoći. Ne može se reći da je princ Napoleon uskratio Kvaterniku i neku moralnu podršku, jer ga je upućivao na neprijatelja Austrije, Pijemont. No bilo je očito da su Kvaterniku bila potrebna sredstva za agitaciju u tisku. Kvaternik je ubrzo shvatio da za takav znak uvaženja svoga posla nema nikakvog izgleda: s francuske strane novčana je pomoć odbijena, a sardinski poslanik Nigra, kamo je Kvaternika zapravo upućivao princ, nije ga htio primiti. Tekovina svoje vrste bilo je to što se na razgovoru između Kvaternika i

C. CAVOUR prvi ministar Piemonta-Sardinije, jedan od europskih državnika koje je Kvaternik nastojao zainteresirati za sudbinu Hrvatske

princa o Kossuthu jasno i oštro prelomilo hrvatsko-mađarsko pitanje.
Dakle, na povratak u Austriju odlučio se tek kad je iskusio da su mu svi drugi pravci političke akcije zatvoreni.
Kvaternik je pomišljao da djeluje na katoličkoj liniji. Želio je zainteresirati lionski centar Propagande za svoju akciju, i to na osnovi prosudbe o politici Rusije u našim stranama (franjevci i katolici u Bosni bili su pod upravom Propagande). Preporučeno mu je da se obrati u Rim. Prije negoli je doista otišao u Rim, izradio je politički spis o hrvatskom pitanju i Engleskoj, zasnovan na antagonističkim interesima Francuske i Engleske u Italiji. Nije poznato je li Kvaternikova agitacija o odnosu Mađara i Hrvata iz tih dana našla kakav odjek u engleskom tisku. Sigurno je da su Kvaternikovi protumađarski argumenti naišli na odbijanje pomoću poznate teze: **valja se sporazumjeti s Mađarima.** Pripremajući skicu o ruskoj politici (u Palestini) za Propagandu u Rimu (Kongregacija za širenje vjere), Kvaternik je slao proteste i izvještaje u Italiju: »Perseveranzi« zbog svojatanja Istre, Tommaseu o rezultatima svoje agitacije u Parizu. Primio je i Tommaseov odgovor, gdje ovaj kaže: **»... nesreća je ... što neimajući nikakovi mandat, neću reći od naroda (što je nemoguće), ma niti od ikojega od znamenitijih i vani poznatih, što mora samo nepovjerenje poroditi... Kad bi narod ma kako bilo izrazio svoju volju, mnogo bi se vjerojatnija činila obećanja Vaša: ali Hrvatska miruje i šuti.«**
Bilo je, dakle, više razloga da se Kvaternik — ne uspjevši ni kod Propagande u Rimu — uputio u Austriju, a jedan je zasigurno bio i Tommaseov prijekor i upozorenje:« Croazia tace e sta« — **Hrvatska šuti i miruje.**
(U slijedećem broju: 1860.: Pokušaj s austrijskom »Kartom«)

Ljerka Kuntić